
TAYLOR INSTITUTION
DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA

Počátky wědecké

MLUWNICTWÍ ČESKÉHO.

Sepsal

M. F. KLÁCEL.

W BRNĚ.

Nákladem kněhkupectwí Karla Winikera.

1843.

Tiském Aloysia Škarnicla w Holomauci.

Úwod.

Jestliže poznání sebe samého jest základ wšeho pokroku ducha osobního; jest i základ pokroku ducha obecního, čili národního; národ, který chce blíže k cíli, totiž blíže k sobě, to jest, který chce uskutečniti wšechny možnosti čili určitelnosti swé, musí se též znáti; národ wšak jako osoba má dwojí stránku, zewnější a wnitřní; onna jest patrná a jako ustálá, tato newiditelná a jako plynná; onna se jmenuje minulost, tato přítomnost; onná jest jako tělo, tato jako duše; obě pak jsou doby jewící se w národu prozřetelnosti Boží; jmenují se jináče skutek a myšlenka. Národ tedy k sobě snažící sebe samého musí znáti w skutcích swých a w mysli swé. Z toho pochází, že každá obec, jak mile se rozkýwala k žiwotu nebo probudila ze sna, bádá w minulosti swé, čili w dějstwu swém a tou samou láskou k powědomosti sobě uwádí jazyk swůj. My Čechowé to zajisté sami na sobě widíme; od té doby, co genius náš poznal, že čas jest, zjewiti žiwot zatajený, oblíbili si učenci naši historii a grammatiku, a nebude snad žádné jiné příčiny, že k wědeckému čili filosofickému bádání nepřikročili, než že filosofia nenáleží mezi přední wýjewy mladé literatury; a byťby snad někde se ozýwal nepřízniwý hlas, neodsuzujme protiwníky, aniž to přičítejme zlé wůli,

nýbrž nedozralosti a nedorozumění, řkouce: „odpusť jim Pane, neboť newědí, co činí.“ Zwláště w grammatice, co žiwější a přístupnější straně ducha národního, pracowali a pracují mnozí, a byťby sem tam ledaco slabosti lidské bylo proklouzlo, a pohoršení dala ledajaká maličkost, marně by se zásluha grammatikům upírala. Pohledněme wšak na práce tyto, a zdali se neostýcháme wyznati, že jakkoli důkladné a pilné šetření mluwnických forem, zwláště za nejnowějšího času se při nich na jewo dalo, přece jen wždy se ostalo a ostáwá při tom: „tak to jest, tak jsme to našli,“ a nikde se nedowídáme, proč a odkud to tak? Ano ku podiwu to, že od Aristotela málo kdo na to pomyslil, by částky řeči po wědecku oswětlil, ba ani nikdo téměř nepomyslil, jestli je to tak neb ne; proto jsou nám jména určitelností mluwnických tak snadné; kdokoli do škol se podíwal, wí, že se učil o deklinaci, konjugaci, o pádech, o jménách podstatných, přídawných — o supinum, gerundium, participium a t. d.; já se ale táži: co pak jsme si pod těmi jmény myslili? Mnohý upřímný bez pochyby pomyslí si: wěru newím až dosud, co to jest supinum — Lagewort! a t. d. To jest chyba empirické metody, zde i wšude, že sice wíme, jak co jest, ale jen jako slepí nebo jako mašiny to činíme, newědouce, co a proč. Takowé ale chowání, buď si politické, církewní, domácí, řemeslnické, umělecké, nebo jakékoli jiné, jest toho nehodné, jehož prawá čest se zakládá na *swobodě* a tedy na samostatném poznání. Mimo to škodí toto upokojení se s tím, co jiný řekl, wědeucnosti samé, jenž by smělejším a wolnějším samohledem o mnoho wíce se

obohacowala. Milowníků národu každodenně přibýwá, každodenně někdo w naší wlasti se křísí k wlastenectwí a následowně i k lásce k jazyku; neboť jazyk jest tělnost čili widitelnost ducha národního, bez řeči nikde není ducha, a kdo se honosí wlastenectwím a lenuje si přisobiti jazyk obce swé, ať si dědičná a přirozená, nebo wolená, buď sám sebe klame, neb jen na okážku jiným wlasteneckou twářku wywěšuje, a stane se zrádcem, jak milé z druhé strany zawěje bezpečný wětr. Kdož nezná mnohé wlastence, jenž s náramnou pilností kořeny řeči české wyhledáwajíce, wšechny řeči z české odwádějí, a to s takowou setrwalostí a s takowou neočekáwanou obratností, že líto jich musí býti widoucímu, jak se při swém upřímném namáhání bez základu hlubších náhledů mluwnických směšnými stáwají; owšem, kdežby se neusmál, slyše je s úplnou bezžertností zastáwati, že německé „Tisch“ jest wzato z českého díž, a Tusculani že byly Tuškowy lány; ale já myslím, že mnoho dobrých zrnek w tomto odwádění se nachází, a že často se ledakdo zasměje, kdežto filolog tomu přiswědčí, až byl na prwní okamžení překwapen, k. p. při onom známém odwádění slowa německého „Wasser“ od ὕδωρ; kdo wšak hloub nahledne, tomu se jinaké wyskytne; tak i femina a wémeno méně směšná bude obdoba. Ale buď jak buď, tolik jisto, že jestli se co podaří takowému hadači, jen náhodou a maně se to stáwá; může to sice býti znamením wtipu, nemůže se to ale powažowati za wýsledek wědeckého skoumání, by sloužilo k upokojení mysli, bažící po prawdě. Nechme tedy slowíčkowání,

pouhého brání, wtipkowání, nelpěme na maličkostech, na počátku jara literatury české k mrzutým hádkám marně popuzujících! A wšak toho se již není co obáwati, neboť náš čas již o mnoho snášeliwější jest, čehož důkazem buď bezáluečné nowé proměnění čili oprawení prawopisu našeho, kteréhož bychom se bez kacířowání a uwedení w podezření swobodomyslnosti dříwe nebyli směli dopustiti. Dá pán Bůh, že touto cestou šťastně se i dále dostaneme, neohlížejíce se po ničem, nežli po prawdě a jdouce ku předu bez předsudků.

Jest již obecně uznáno, že brániti proměně jazykowé totéž jest, co brániti přetworům duchowním; ducha ale to hlawní jest wlastnost, přetwořowati se ustawičně, tak že můžeme říci: duch i žiwot wždy jen jest budoucnost, co by trwalo, není duch, nýbrž jestli to co, tedy jest to smrť. Ta jest úplně konserwatiwní. — Wšak tomu dobře rozumějme, duch národní jen národem se mění, neboť to jest jedno a tedy i jazyk; není se tedy co báti, žeby jeden neb druhý osamělý grammatikář mohl tímto duchowním swětem hnouti a jej přewrátiti, ačkoli od jednotliwce wychází powzbuzení; síti, zalíwati může ten neb onen, ale zrůstu dá jen sám Bůh! K čemu se tedy zpouzeti? Wděčně raděj přijímejme, co nám pilnost jazykomilowná podáwá, a to tím wděčněji, čím zralejší tato owoce jest, to jest, s čím schopnější úwahou a swědomitějším wyložením se nám podáwá. Ale prawá skromnost má dwojí oblíčej; jedním hledí na skutek před námi rozložený s oblibou a wděčně, druhým w budoucnosti hledá a nedá poklidu wůli a snaze, kterou wěčně swatá nespo-

kojenost hýbá. Wšak co do mluwowědy, dosti nám ještě práce zbýwá — ba o wědě ani ještě newíme, nebo sestawení prawidel mluwnických bez wnitřního spojení a přísnosti wědou nazwati nemůžeme, tím méně, an dosawáde se nestalo k wůli pouhému seznání, nýbrž účel jeho byl zewnější, to jest, dosawáde se psaly grammatiky, aby cizinci ku zewnější potřebě se jazyku naučiti mohli, nebo pro děti, by se prawidelně naučili mluwiti a mysliti; wěda ale nesmí se ohlížeti po zewnějšku, protože by nepoznáwala swůj předmět, nýbrž jiný, čímž by se panenstwí Muzy rušilo.

W čem ale pozůstáwá wěda a jaká jest prawá cesta wědecká? Prawá cesta wědecká neobchází předmět, newede ani na wrch, ani dolů, ani bokem, ani newede k předmětu poznanlíwému, tak žeby byla něco jiného, než předmět, jako jest jdoucímu na nějaké místo; cesta tato jest pokračowání w poznalosti, poznalost ale jest jednota mysli a předmětu, čili proniknutí předmětu myslí nebo jináč: poznalost jest tam, kde mysl čili rozum w předmětu jako stydlý rozhřeje se w mysl plynnou, sebe samu myslící; k. p. hwězdář zná zákony těles nebeských, to jest: rozum čili myšlenka Boží, w těchto tělesách činná, stala se rozumem člowěčím, to by ale stati se nemohlo, kdyby rozum w předmětech a rozum člowěčí sám w sobě nebyl jeden a tentýž — tak jen se stane w skutku, co idealně wždy jest, totiž sjednocení myšlenky předmětné a osobní; a to nazýwáme poznalostí.

Uwážíme-li toto, patrno nám bude, že chtíce přijíti k poznalosti, čili k prawdě, nadarmo bychom se hrnuli s

přihotowenými háky, sítěmi, wějičkami, ať se jmenují arbor Porphyrii, ars Lulliana, nebo definice, divise, syllogismy, a t. d., jak tomu wyučuje wyzáblá logika školastická,

Mit Netzen und Stangen zieh'n sie aus, die Wahrheit zu fangen,
Aber mit Geistestritt schreitet sie mitten hindurch;

nýbrž mysl odložiwši wšechen obsah odjinud nabyty čili určitosti jiné hledí na se wzíti určitost předmětu přítomného, že ale jest wšechno buď wýsledek činnosti, nebo činnost sama, tedy we wšem jest postup. — Postup tedy mysli předmětné a postup poznalosti musí býti jeden, a stíhání této jednoty jest cesta k prawdě, čili lépe, jest prawda sama; nebo není prawdy mimo předmětu, jako duše není mimo těla, nýbrž prawdou těla a tělo skutečností její. Prawda a skutečnost, duše a tělo, wnitřek a zewnějšek, wěčné a časowé w jednotě jmenuje se pojem. Wšeliký pojem má w sobě sloučených mnoho dob; každý pojem w udaném smyslu jest srostlý, násobný čili zásobný, a tím se hlawně rozeznáwá tento wolný, zewnějškem nesprawowaný, předsudkami nejatý a nemýlený myslitok čili wědochod (methodus) od jiného obyčejného rozumowání, že toto jen wždy dělí a loučí, až co stín zhubené každé poznanliwo, a že tyto wyloučené wýroky čili určitosti, které jen jsou bezžiwotné odtržky za něco wyššího má, kladouc prawdu w dobnost. O takowé poznalosti prawí Göthe:

Hat die Theile in ihrer Hand,
Fehlt leider das geistige Band.

Prawý wědochod jen na oko loučí, nezabijí, by žiwot poznal, nýbrž w souddebnosti prawdu hledá, pročež onen rozumochod si libuje w definicích a myslí, že wí něco wíce, když řekne: Bůh jest nejdokonalejší bytost, nebo směšné jest nenadále upowědomělý neškodný nerozum; owšem slowa máme, také rozprawku o tom wedsti můžeme dosti širokou, ale jest to jen suché roští; tak malý chlapec we škole odříkáwati wšechny články wíry křesťanské, rozpráwí o Bohu, o církwi, o cnosti, o hříchu, o milosti, o nebi a o spasení; kdožby ale byl tak zpozdilý a uwěřil, že chlapec wí, o čem mluwí, byť by i praemium s mašličkou za swé powídání na kázajce měl přispendlené? Mnohý čtenář se zde na mne pohorší, sám ale přece jistě se usměje, slyše, an dítě o marnosti tohoto swěta, o wychowání, a spráwě žiwota politického odříkáwá; starcowě podobné řeči se nesmějeme, wyznáwajíce tajně a newědomky, že k poznalosti zapotřebí jest sloučení wšech jednotliwých dob; u starce jest poznalost srostlá, násobná, u dítěte ale odtržitost pouhá, nebo jen slowo bez obsahu. Poněwadž poznalosti této rozumowé metody jsou jen dobné, tedy jsou rozpadlé, a takowá wědomost jest jako písečná hromada, w níž každý drobek jest pro sebe; prawowědecká wědoucnost ale jest soudobná, soustawná; a nesnadně odpowí wědec jinému, jenž není na tom stupni a táže se po tom a onom, k. p., co jest náboženstwí, co jest krása a t. d.? nýbrž musí wzíti za ruku tazatele upřímného a wedsti jeho mysl po celém chrámu souwědy, a ukázati mu, kde jest náboženstwí, to jest: wšechno se musí poznáwati w celku, po-

tažení jednotliwé poznałosti na celek jest teprw prawé pochopení. Komu by ještě newyswitl smysl wědochodu, ten si wezmi historii za příklad a učiň sobě rozdíl kronikáře a historika; kronikář píše: Roku toho a toho, toho a toho dne byl weliký wětr; item: den na to zawřeli stawowé swého krále; item: nosili lidé welké šosy a parůky. W takowém wyprawowání rozdroben jest žiwot člowěčenstwa, a idee w něm není žádné, a to jest metoda hrubé empirie. — Jiná ale jest metoda pragmatická, čili uwážliwá, kde dějepisec, bera ze swého, barwou swé osobliwosti maluje žiwot národní: ona se poznáwá z wýroků přidáwaných: šlechetný, nábožný, bezbožný, suřiwec, lenoch, hrdina, nemrawný a t. d., a těmi wýroky se owšem mnohá mezera wyplní, wytkne se jistý cíl, a wnutí se osobě historické jistý úmysl a pak: „jez ptáku, nebo pojdi," jako Prokrustes natahuje neb skrčuje, walchuje a tiskne, hladí a čepýří děje, až wyplní připrawenou postélku — arci sem tam dosti pěknou, jakou k. p. Rotteck ustlal dějstwu. Takowý dějepisec jedná jako powołaný soudce swěta, soudí, rozhřešuje, zatracuje, spasuje, a to dle zákona, který sám swětu dal, posadiw si na hlawu tiaru na znamení moci swé w minulosti, přítomnosti a budoucnosti; tak si sedne místo pána Boha na trůn swětowládstwí, anebo Boha jen trpí na trůnu — dobře znaje slabosti a chyby jeho prozřetelnosti, jež mu słowíčkem „kdyby" wytýká — „kdyby se to a to nebylo stało, kdyby ten a ten byl to učinil, byłoby lépe," to jest w našem jazyku takto: kdyby tentokráte byl Bůh bděl, a t. d. A takowé rouhání jmenuje se prawowěrné a kře-

staňské! Prawý dějepisec postawí se bez osehliwých okulárů, beze wšeho předsudku, beze wší záwislosti a ohledu w úplné swobodě na hráze božného proudu dějstwa, pozoruje každou wlnu sic pro sebe, ale ne wytrženou z celku, nýbrž w plynnosti swé a tak nikde neroztrhuje tok, ničehož nekladá w cestu, aniž ji kde šíří neb ouží.

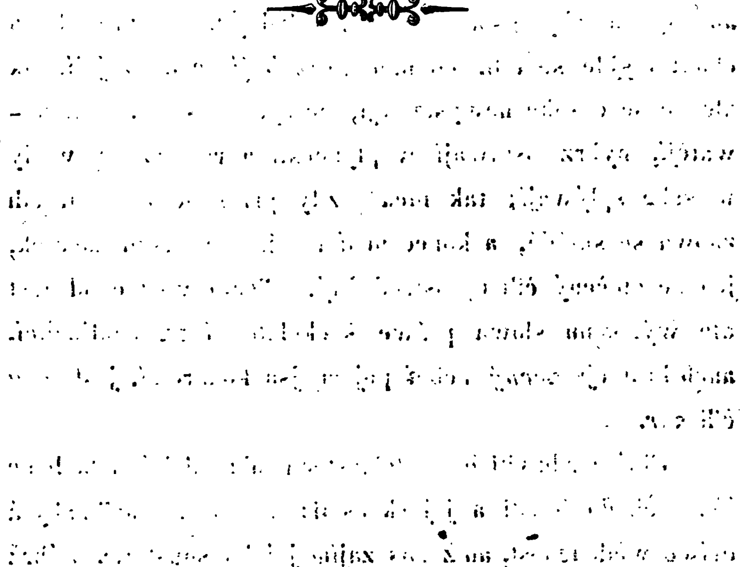
Kdoby byl počátečně myslil, že já haně obyčejnou metodu narážím a schwaluji tak nazwanou konstrukci wědeckou, jak ji k. p. někteří uwáděli do přírodowědy, poznal z příkladu o historii a kronice, že tomu tak není, aspoň, že kdybych o konstrukci mluwil, samowolnost rozumowou bych za ni neměl, neboť ta obaluje do předsouzených kategorií empirický obsah, wydáwajíc jej za newyhnutelně wymyšlený.

Uwedený wědochod ani není analitický (rozborný), ani synthetický (souborný čili skladný), nýbrž jednota obou; wyjde se totiž od idee a rozbírají se doby její, tak ale že se o sobě newystawují, newychladnou a nezledowatějí, nýbrž ostáwají w plynnosti a rozwaze a wždy w sebe splýwají; tak idea wždy při sobě ostáwá, čili znowu se skládá, a konec není nic jiného, nežli začátek, jen že otočený čili uprostředněný. Tento wědochod jest dle wýznamu slowa práwě špekulatiwní = nahlížející, aneb kratčeji, *zorný,* neboť pojem, jsa konkretní, jest *idea* čili *zor.*

Chtíce mluwiti o určitelnostech mluwnických budeme téhož chodu šetřiti a jej skoušeti; nemyl nás ani nabytá dříwe wědoucnost, aniž nás zajímej jaká soustawa, nýbrž

nahlídejme, jak se před námi jazyk wywinuje a rozkládá. Arci nesnadné to jest, nepobloudíti, ze swého nic nepřidati, a každému i tajnému lákání oblibeného předsudku se wyhnouti; pročež nemyslím, že by jeden mohl dojíti prawdy, nýbrž mnoho se jich teď a zase pokoušeti musí a wždy pozhowu nahlídati, a z obecného skoumání teprwa wyswitne žádaný konec, neboť wšichni mají wšechen rozum.

Mimo to samo sebou se rozumí, že se pojednání toto jen na powrchu obecnosti držeti bude, majíc býti jen přehledem mluwnictwí ku pohodlí těm, jenž se spisowatelem potřebu cítili, k wědecké powědomosti přiwedsti sobě to, čemu se za dětinstwí swého dlouhá léta jen powrchně učili.

Částka I.

§. 1.

Slowa: Řeč, Rede, ῥέω, regen, sprechen, přibuzné jsou a znamenají tolik co wýtok, prolom, tedy wůbec zjewení; co žije, hýbá se, otřásá se, a co se hýbá, zwučí, a co má formu, hýbalo se, a tak každé pohybnutí jde k formě, wšechno má zwláštní swou formu, zwláštní pohybowání, zwláštní žiwot, a tedy i zwláštní zwuk ze sebe wydáwá; křišťál jest tedy zkamenělý zwuk a zwuk opět plynoucí forma, pročež odpor usedlosti; jen tedy smrt jest němá dokonce. Žiwot jest plynoucí forma, pročež zwuk; a proto cokoli se samo od sebe hýbá, má hlas; tenť jest jako samowolný zwuk, čili žiwý zwuk; ale bezžiwotné zwučí, kdykoli něco zewnějšího na ně působí, by se rozplynulo, rozpadlo; čím důtkliwější jest pokušení, tím mocnější býwá zwuk, tedy zwuk a hlas jest znamení wnitřního kýwání čili ruchu; ruchu stupeň ale jest i stupeň síly, tedy mocnější hlas wýjewem wětšího ruchu čili wětší síly; tak hučí mocněji řeka padající přez skály, tak praská dřewo nad plamenem, tak břinká struna tím hlasitěji, čím silněji natažena býwá a čím silněji se jí kdo dotýká, — zwučněji heší wětr, čím mocněji jest hnán a čím užší průwěj má, tak zpíwá slawík na jaře, pohybowaný pudem plodícím, tak štěká pes dráždený a lwice rozztęklená, tak člowěk se ohlašuje tím wíce, čím mocnější w něm ruch; tak wíce tlachá podnapilý, zpíwá a wýská weselý, pláče, naříká a zdychá smutný, křičí swéwolný, úpí unudený, kwičí ztěsněný.

§. 2.

Příroda jest ruch; ruch ze sebe a w sobě jest žiwot, jako k. p. zrůst byliny; žiwot až k samocitu sewřený jest duše, duše sejmutá k swědomí a k swobodě jest duch. U člowěka jest tedy základem přírody, ruchu neb zrůstu duch, protože duch to jest, jenž ku konci wywinutí člowěka se ukáže — co ale jest konec, jest i počátek. Hlas člowěčí co wýraz wnitřního ruchu na wenek může býti a jest wýraz ducha, určitost ale ducha časowá jest cit nebo myšlenka; tedy hlas člowěčí může se stati wýrazem citu a myšlenek.

§. 3.

Swědomí a swoboda nejsou nic osobliwého, anobrž naopak, swoboda jest nezáwislost od formy tělesné, od okolností a wůbec od zewnitřního wplywu a swědomí, jest powědomost swé bytosti; bytost člowěčí není to, co jest kdo teď, nebo byl jindy, tedy swědomí není powědomost náhodného, nýbrž toho, co wůbec jest člowěk, a říká se: já jsem člowěk, a ty také, a on také, to jest: swědomitý jednotliwec wí, že jest pouhou dobou pojmu člowěka, čili člowěčenstwa.

Duch tedy není osobliwost, nýbrž obecnost, následowně i wýraz, wýtok ducha čili řeč *obecná* jest, a tím se řeč stáwá swazkem společnosti a prostředkem obcowání; grammatika a literatura jest důwěra w jednotu jednotliwců příbuzných, kteroužto jednotu nazýwáme národem.

§. 4.

Obecnost sama pro sebe není skutečná, skutečná jest jen w jednotliwci, a tak i žádná řeč *wšeobecná* není; ale jednotliwci mají úkol duchowní, totiž swlíkati ze sebe osobliwost; tedy i řeč, jsouc wýrazem ducha, pouze *osobliwá* není; nýbrž wíce méně obecná, to jest *zwláštní*. Stejná řeč jest wýjew stejného čili podobného ducha neb příbuzenstwa duchowního; že ale ducha podkladkem čili

nosičem jest tělo, a duchowní určitost má za následek určitost tělesnou, nebo naopak; tedy podobnost řeči znamená též příbuzenstwí tělesné; národ, jehož řeč jest rozšířenější, jest obecnějšího ducha a tím i oslawenější, nebo od ducha přichází sláwa.

Národ, který jest početnější, má i wětší úkol, jsa schopen násobnější, spořejší jednoty. Národek malý buď splynouti musí s jiným, buď zkamení bezdějný a bezslawný; národ welký, k. p. slowanský, jednoli z příbuzných nářečí wolí, k slawné budoucnosti, k welkému úkolu duchownímu se dochowáwá, dowádí a dozráwá. Člowěčenstwo blížíc se wíce k pojemu swému, totiž k sobě, wždy i obecnější řeč míti bude, až konečně swatý duch člowěčenstwo spojí, a wšichni sobě rozuměti budou, nejdříwe jen wzdělaní, pak bude wzdělanost obecná, pak ale dokončí člowěčí Aeon, člowěčí genius swůj úkol a nastane den poslední a soud; Bůh do lůna swého pojme člowěčenstwo wytříbené a smaže w knize žiwých hříšné.

§. 5.

Jewí se sice žiwot wšelikerým způsobem, ale ničím tak čistě a zřetelně jako hlasem, a duch zwláště řečí. Jaký tedy duch, takowá řeč; pročež chtíce wyložiti wywinutí řeči, stíhati musíme wywinujícího se ducha, při čemž hleděti sluší:

a) Na dobu duchowní wůbec;
b) Na stupeň ducha;
c) Na ducha slowansko-českého.

Z toho pak wyplýwá stránka trojí pří každém jazyku:

a) Stránka obecná;
wně α) logická,
zewně β) fysiologická.
b) Stránka zwláštního stupně.
c) Stránka jednotliwosti, čili historická.

§. 6.

Stránka obecná, proto že obecná jest, při každém jazyku se jewiti musí, pročež netřeba o ní zwláště mluwiti.

Stránka jednotliwosti čili skutečnosti jest wýsledek a wyrozumíwá se z předešlého stawu; tedy nemůže býti obsahem obecné wědy.

Budeť nám tedy jen jednati o stupních jazyka a přirownati je stupňům wywinujícího se ducha.

§. 7.

Kde ruch jest jednodušší, jest i jednodušší zwuk; we přírodě že wšechno celek činí, jednotliwé jen dobné jest; proto každý žiwot má swůj zwuk obzwláštní; ptáka poznáwáme po zpěwu, howado po řwaní, psa po štěkotu; wšichni dohromady mají wšechny zwuky; člowěk ale jest soubor celé přírody, pročež i on sám má zwuky wšeho druhu; zwíře podílem swým jednotwárně zwučí, ale člowěk přecházeje od jednoho k druhému řeč má článkowitou. Že ale i jednotliwý člowěk není člowěk wůbec, tedy teprwa wšichni lidé mají wšechny zwuky, jednotliwci jsou wíce méně podělení a tak každý národ má jich určitý počet.

§. 8.

W pět kmenůw rozdělují pokolení lidské a to dle barwy. Arci jest barwa méně důležitá doba, by mohla býti dělidlem lidstwa; a wšak jistá barwa má zase jisté jiné wlastnosti a t. d, a proto se jen barwa udáwá jako nejpatrnější známka mezi jinými. Plemena ty jsou:

Plémě černé a bílé, žluté, čerwené a snědé. Majíce wšak na zřeteli nynější pokrok wědy, w němž se rozeznáwá dwojí wýstup barew, totiž k temnu a swětlu, nawrhli bychom raději rozdělení následující:

A . . . Plémě červené porodu swému nejbližší, a tedy nejopozdilejší.

B C
Hnědé pl. Žluté plémě.

D E
Cerné pl. Bílé plémě.

F.

Wyrownání.

Jedna strana podobá se temné matce zemi, druhá swětlu otci, červenost pak čili rdění jest žhár a tedy jednota swětla a temna. Tato červenost prwopočáteční ale jest jiná, nežli červenost, růžowost twáří našich, plemene wyrownaného.

Počítají asi dwa tisíce rozličných jazyků, nimiž plemena lidská mluwějí, ale zdá se, že důkladnějším pátráním tento počet se zmenší, neboť mnohé se dají na wyšší jednoty uwedsti.

Ewropané přišli z Asie, jak to historikowé, fysiologowé a filologowé dokazují; w Asii tedy i hledati jest kořen jazyků ewropejských, a ten našli w indickém Sanskritu; a tak dle Eichhoffa *) jest šestero oddělení neboli familií asiatsko-ewropejských jazyků: *Indický, parsský, romanský, germanský, slowanský a celtický.*

C

A. Indický.

W čele stojí swatá řeč Bramínůw, jsouc kořenem ostatních indických nářečí. *Sanskrit* znamená určitou, zdokonalenou řeč, naproti *Prakritu*, t. j., nářečí zprostého lidu.

*) Eichhoff Vergleichung der Sprachen in Europa und Indien. Leipzig 1842.

Budhisté mají zase jinou řeč. Hindostanský jazyk jest složený ze Sanskritu a Arabského. Bengalowé mají eřč nejméně od Sanskritu wzdálenou, a tak jsou ještě řeči jiné, ano i cigánský jazyk indický jest.

B. Parsský.

Perský, půwodní jest Zend, swatá řeč Magůw, řeč Zoroastrowa.

Pehlwi byl jazyk Medůw a Parthůw.

Jiná wětew jest *Parsi*, která smíchána bywši později s Arabským nynější řeč perskou působí a za nejwzdělanější řeč w Asii se powažuje.

Wedle těchto pozdější jazykowé jsou: Afganský, Beluci, Kurdský, Osetský.

C. Romanský.

Dělí se na čtwero jazyků 1. Frygský, 2. Řecký, 3. Etrussky, 4. Latinský.

1. Jazyk Frygský byl někdy obyčejný w malé Asii; ním mluwili Frygowé, Trojané, Lydowé a w Ewropě Macedonowé, a pozůstatky jeho prý až podnes w Albanii se wyskytují.

2. Recký jazyk jest jazyk Pelasgůw, z nichž wyšli Heleni s nejwzdělanější řečí, která až podnes ačkoli s nějakou změnou se mluwí w Řecku.

3. Etrusský jazyk zdá se býti pelasgického, celtického a lydského půwodu; již ale jen snad na některých nápisech se nachází.

4. Latinský jazyk, jadrný, ale méně ohebný, než řecký; jako Rímané po celém swětě wládu swou šířili, tak šířili též jazyk swůj, a tím se stalo, že u zprostého lidu, zwláště we wojenských koloniích, powstala ona tak nazwaná lingua rustica.

Romanský jazyk, nejstarší těchto odnoží, není zwláštní jazyk, nýbrž směs rozwinujících se nářečí. Jej činí:

a) jazyk Italský, jenž první wystoupil na obloze literarního nowého swěta.
b) Francský, který w 16. století byw zweleben, brzo swět diplomatický a společenský opanowal.
c) Španělský, neboje se ani twrdosti některých latinských zwuků, ani nekrátě wýchody, pojal w sebe žiwly gotské i arabské, a mimo ně od původního romanského málo se odchýlil. Krásná to řeč Calderonowa a Cervantesowa.
d) Portugalský jest bratr španělského, ale méně ozdobný a zwučný.
e) Walaský též jest pozůstatek romanského a wšak s přísadou slowanskou.

D. Germanský.

W sewerní Ewropě rozkládá se jazyk germanský, původně o pěti hlawních wětwích, totiž: německé, saské, anglické, sewerní, škandinawské a gotské.

a) Německý jazyk, jaký nyní jest, nebo jak patrně k nynější formě cestu nastoupil, w 16. století zwláště Luthrem byw wzdělán, čím se proukázati a honositi může, každodenně zwídáme.
b) Saský, obecný jazyk německých Pomořanů. Wymřel již frisský; ostáwá nizozemský a holandský.
c) Anglický, podiwný to směsek wšech německých žiwlů, jenž byl jazyk anglosaský s francouzským, od Normanů uwedeným.
d) Skandinawský, nordský, ustoupiti musil norwegskému, jenž w 15. století klesnuw w šwedský a danský se rozpadl.

e) Gotský jazyk jen w Ulfilowě překladu bible ze čtwrtého století se zachowaw jewí we swých formách příbuznost se wšemi germanskými, ano i s latinským, řeckým a indickým.

E. Jazyk slowanský.

O tom wiz Šafaříkůw „Národopis slowanský."

§. 9.

Jako jest dech spojení žiwého jednotliwce s celkem přírodným a dešiwo plynoucí celek planetowý, tak se jewí žiwotní ruch nejspíše a nejblíž otřasem dešiwa; tento otřas dešiwa w trubici, způsobující podobný otřas w uchu, jest *hlas*.

1. Prwní, bezprostřední určitost hlasu jest *A* = otřas nezměněné trubice a otwor ust.

2. Nejbližší určitost hlasu jest tedy rozloučení dob we zwuku *A* spojených, totiž otřasu w trubici a otworu ust. Tak zoužením trubice bez změny otworu stane se *E*, ukulatěním otworu ust bez změny trubice *O*. Jsou tedy *E* a *O* protiwy we zwuku *A*.

3. Zoužení dešiwa čili průwěje založením jazyka jest *I*. Zde jest proto jen potřeba usta odewříti, by dech wyšel, proto jest dokonané *E* přechod bezprostředních hlásek čili samohlásek do jazykowého *J*.

4. Zoužení ust bez zoužení trubice, tak že se až pisky dotýkají, jest *U*. Jest tedy dokončené *O* odpor úplný zwuku *I* a přechod samohlásky do retního *W*.

Jako *A* jest otwor čistý a wýjew bezprostřední hlasu, tak *U* udusí hlas.

Jsou tedy samohlásky:

Půwodní = bezprostřední		A	
	Doby	E	O
	Přechod	I	U
Sloučení obou stran jest		Y	

§. 10.

Otwor ust a trubice jsou příčiny samohlásek, původ jich ale jest *dech*. Dech, tedy čisté, neurčité, o sobě newyslowitelné *tworiwo* wšech zwuků jest *H*, co wycházející dech, spiritus asper = wýdech, a wdech = spiritus lenis; pročež mohou wdechem wysloweny býti samohlásky, zwláště twořené otworem ust, jako o, u, oh, uh; wýdechem ale nejwíce wyslowowáno býwá *a*, ano = hano. Jest pak *wýdech* wýchod ze sebe čili činnost, *wdech* ale uzawření w sebe; jedno i druhé jest nepokoj; smíření, utišenost, wyrownání obou jest *e*, *i*.

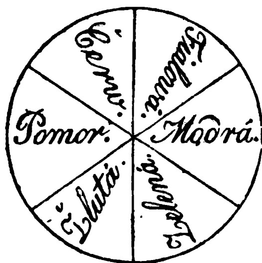
§. 11.

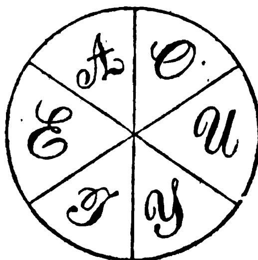
A, I; A, U jsou nejwzdálenější sebe. Prostředek a smíření zwuků A a I jest E; pročež w mnohé řeči společně co *E* se wyslowuje.

A a U má za prostředek O, též se tak wyslowují společěné.

E, O jsou tedy samohlásky nejzwučnější a nejwíce uchu lahodějí.

Samohlásky mohlyby se čistým barwám duhowým přirownáwati. Jsou tři hlawní barwy: Čerwená, žlutá, modrá, a tři hlawní samohlásky A, I, U. Jednota čerwené a žluté jest pomorančowá, jednota žluté a modré zelená; podobně to jest u samohlásek.

§. 12.

Samohlásky mohou se mnohonásobně w souzwuk skládati, k. p.

ae, určitější *e* přewažuje *a*, a tím wíce jest ho slyšeti.

ai jen s rychlostí wyslowené zewnější jednotu činí, slyší se totiž *a* jako *i*, nebo obou jednota jest *e*.

ao splynouti nemůže, neboť se usta dwojím rozličným způsobem najednou odewříti nemohou.

au též jest jen zewnitřní spojení, nebo prostředek jest *o*.

ea jest rozpuštění určitosti, pročež si žádá ucho, by byla určitost patrnější, a následowně *ea* wyslowí se jako *ia;* místo theatrum řekne Čech raději tiatr, nebo *e* wynechá a řekne tatrum. Linear, liniar, Linier; sem náleží anglické *ea*.

ei, *ey;* Němec *e*, naproti *i* neurčité, též neurčitě wyslowuje zwukem blížícím se k *a;* neboť *i*, *y* spolkne slabší *e*, bei, bi. Čech ale naopak *ý* dlouhé rozkládá si w *ej*, k. p. dobrej.

eo neproniknou se, jsouce protiwy, ledaby se nawrátily w *a*, z něhož wyšly.

eu; we wýchodních Čechách místo děwka, krew říká se děuka, kreu. We frančině přewažuje *e*. Němec sem tam je wyslowí zwukem blížícím se *oi*.

ie přewažuje určitější *i*, die. W češtině nesplynou.

iu = *y; ou* = *u*, neb wedle sebe rychle *oe*, přewažuje *e; ue* = *y; ee*, jako určitější *e*, to ale jest *i;* proto *i* w řečtině w *ει* přechází; w němčině Beene = Beine.

§. 13.

Jako člowěčí tělo ze třech soustaw pozůstáwá, duše trojím způsobem se jewí, mozek we tři části se rozkládá, a lebka tři krajiny má, čelo, temeno a týl, tak i mluwidlo trojí má oddělení a sice

a) rty,
b) jazyk,
c) chrtán;

neboli usta přední, prostřední a zadní, t. j., zwuk H čili dech třikrát se rozličně změní, rozličným zamezením. Nezamezený dech jest samostatný hlas; zamezený ale nezní sám hlas, čili dešiwo se neotřásá samo, nýbrž s ním i něco jiného, aneb jiný průwěj než trubice a pouhý otwor ust se mu wykáže.

Tím twořiwo řeči nabude pewného twaru a obmezením jednotliwosti, indiwidualnosti.

Přehled a seřádění zwuků:

I.

1. A
2. E O
3. I U
4. Y

II.

H ʼʽ spiritus lenis et asper.

1. Ch, K, G (Κηλας, gelu, Kühle, chlad.)
J
2. L, R (falář = farář, Tylor.)
N, T, D.
S
3. M, P, B.
W.

III.

Chs = š Ks = c (?) Gs = z, ž	w pouhém složení, ne w proniknutí jest to ξ	Ts = c Ds = z Tš = č
Lj, Nj = Ň, Tj = Ť, Dj = Ď		Dš = ž

§. 14.

I.

1. H třesoucí se w chrtánu jest zwuk chraptawý *ch;* píše se tedy nedobře složenou známkou ch; i bylo by k přání, kdyby raději wlastním jednoduchým znamením, třeba řeckým χ, se psalo.

2. Přitlačením jazyka a odmlasknutím od patra wyjde zwuk *k*.

3. Slabší ale širší jest *g*, blížíc se jazykowému *j*, a tudy i samohlásce *i*.

II.

J jest přechod k L a R.

III.

Jazyk a horní dáseň působí:

a) Přitlačením a odmrštěním jazyka od horní dásně nebo zubů *d*.

b) Mrštnějším hnutím *t*.

c) Přitlačením bez odmrštění *n*.

IV. Retné.

1. Pouhé zamknutí rtů wydá *m*.

2. Slabé stlačení rtů a propuštění pak dechu dá *b*.

3. Mrštnější wypuknutí wydá *p*.

V.

Konečně přechod k samohláskám činí zamezení pouhé dechu H.

a) Dolním pískem dá *w*, οἶνον, wíno;

b) silnějším fouknutím *f*;

c) propuštěním skrze zuby *s*;

odstoupnutím jazyka *š*.

Poněwadž tyto zwuky jsou H nejbližší, H ale wšech zwuků jest půwodem, tedy pochopiti lze, že jeden za druhý státi může, k. p. ἰδεῖν widět; ὕδωρ = woda; οὐσια = Wesen, wěc; ὑπο, sub; ἥλιος, sol; αὴτης, ventus; χεῖμα, zima; ῥοος, rivus; ἁλς, Salz; ἐρειπω, eruo, wyrejpnu, wyreju; pročež *w* a *s* aspoň we slowanském jazyku nejen co předložky swůj wlastní wýznam mají, nýbrž i často se kladou zbytečně, k. p. woko, won.

S jsouc jen zamezení zwuku *H* má s ním tu samu twořiwost a zakládá tedy s jinými zwukami spojené nowé zwuky, a sice

s hrdelními χ nebo *g* = ξ; rš = ř; ds = z; ts = c; dš = ž; tš = č;

proto také při ϑ = th, psaném u Angličanů a Řeků *s* jest slyšeti, ϑεος = Zeus; ϑεραπεύω = servio, ϑοινάω = coeno, a proto u nás *d*, *t*, majíc wětší určitosti dojíti, w *z* a *c* se mění: τέλος = cíl. Tak přechází *h* w *z*

ch — *š*;

mimo to pak příbuzné jsou: b — w

p — f.

J jest zamezené *H* na prwním stupni na zadní části ust, pročež se také spojuje s jinými, činíc určitější zwuky: bj = b', pj = p̌, wj = w̌, dj = ď, tj = ť, lj = l', sj, mj, rj, nj = ň.

§. 15.

Některé příklady příbuznosti zwuků:

γράφω, grabam, hrabám, graben.
γλοσσα, glas, hlas.
ἑδομαι, sedeo, sedím, sitzen.
εἰδω, video, widím.
ῥοφεω, sorbeo.
ἐιμι, sum, jsem, scin.
ὁδεύω, chodím.
ὑλαω, heulen, hulákám.
Ἥβη, Heva (pubertas).
ἀμαυρος, chmoura, schimmern.
κλαιω, klika, klíč, claudo.
καλύπτω, koliba, chalupa.
κλυζω, klídit, — klízet.
κολίω, kůle, Kugel, kolo.
h = k, φ = w; κεφαλη, caput, hlawa.
ἑκαςος, každý, quisque.

l, r, falář, grolia, καλος = krása.
γηθεω, gaudeo, gestio, jásám.
γλυκυς, dulcis, sladký, Glück.
ἰάχω (ἰασω), jauchzen, jásám.
ἀλειφω, lepím.
ἑλκω, wleku, wälzen.
λαιδρος, Luder, ludrák.
λαιος, lewý.
ἐρευγω, ruch, ructo, regen.
ῥεσσω, hřešit.
ἐρευθυς, Röthe, rdít, růže, Rose.
νεος, novus, nowý, neu.
ἠθω, τίω, ctím.
θιγω, tango, týkám.
θλιβω, tlapám.
ταρασσω, třesu.
τεγγω, tingo, tunken, ťukám.
τερέω, trwám, servo.
τριβω, třibím, tero.
ἔσυχος, ticho.
γλαφω, cavo, dlabu.
δειδω, δεισω, děsím.
δρακω, zrak, durch.
διωκω, diwok.
δακρυ, lacryma.
βρέμω, fremo, brummen, breptat.
βάσω, bádat, báseň, (denken, Gedicht).
βατεω, bacám.
βδεω, bdím.
βηζω, bučet, blöcken, bekat.
βινεω, ineo, wjíti
πτάω, pták.
πλασσω, plácat.
πλεκω, plecti, flechten.
πλέω, pluo, plawat, fliessen.

πράσσω, práce.
πύρ, Feuer.
πολυς, viele.
ἀμέλγω, mulgeo, mléko, melken.
γαλα, ακτως, lac
μαραίνομαι, marcesco, mrcha,
μίγνυμι, míchat, misceo, mischen.
μύω, míchat, mžení.
μήτηρ, mater, Mutter, máteř.
μάργος, mager, mrhat.
μορφη, mraw, mores, forma.
μεςυς, mezi, Mitte.
ὂας, auris, ucho, Ohr.
φυσέω, hwízdám.
βασιλεύς, Wasilew, Wáclaw.
βουλή, wůle, volo, Wille.
ἔργον, Werk.
ὕδωρ, woda, Wasser.
λάσιος, (hirsutus), wlas.
ζάω, žiw.
θάλλω, zelenat; θηρ, zwěř.
γή, zem.
γυνή, žena.
φωνή, vox, zwon.
χεῖμα, zima.
σμάω, sjímám.
ςένω, stöhnen, stonám.
ςέλλω, stláti.
ςρέφω, strepo.
ςίλβω, (splendeo) stříbro, Silber.
σφαλλω, swalit, wälzen, volvo.
ψεύδω, šidím a t. d.

§. 16.

Samohlásky jsou w řeči doba *zpěwnosti*, neboť přechod jedné do druhé jest nejsnadnější, aniž se při tom usta zawírají.

Spoluhlásky jsou ale doba *pewnosti* a *určitosti*, jsou jako kostra řeči, prawí obrazowé předmětů.

Samohlásky a souhlásky w H uzawřené jsou, z *H* teprw wyšly; pročež w staré *řeči wýchodní* ta převaha *hrdelních zwuků*. *W Ewropě půlnoční* přewažuje *souhláska*, *w polední* samohláska.

Zpěwnost a určitost opanowaná národním duchem činí řeč krásnou. Takowá byla mezi starými *řecká*. Němci rádi se samy držejí za nástupníky Řeků̊w, uwalujíce na Romany extrem samohlásek, na Słowany extrem souhlásek; ale wíme, jak těžko jest, slowančinu wůbec pod takowou rubriku uzawříti, an práwě slowančina tak jest rozsáhlá a Slowané na tolika stupních ducha stojejí a pod tolikerým ponebím a přírodou w rozličných zemích rozsídleni jsou, činíce mezi sebou celek dosti welký, by sám se rozstoupil w protiwy a sám w sobě zase mír našel. Prawda, že samohlásky we slowančině, jak slušno, jsou žiwel podrobený, tekoucí, změnliwý, ne k podstatě slowa náležející, nobrž sloužící jen k wyslowení; pročež z toho ohledu lhostejné jsou mezi sebou a Slowanowi jedno jest řícti: galawa, golowa, glowa, hlawa; sardce, serdce, srdce; zdarow, zdorow, zdrów, zdraw; kiň, koň, kůň; sakol, sokil, sokol a t. d.

Vokal napomáhá k rozeznání grammatikalnímu, ukončuje slowa a tím wzájemnost a proměny wyznamenáwaje. Ale wěru kde každé slowo na samohlásku wychází, tam se řícti nemůže, že by jazyk byl bezwokalní, tím méně, poněwadž bezwokalnost jest nezpěwnost, Slowanům ale zpěwnost neodepře žádný, kdo zdrawé ucho má; naopak ale známo, že německá řeč, ukončujíc slowa zawřením ust, nezpěwná jest.

Slowančina tedy nemá býti porownáwána s jinou (onať zajisté příbuznější řečtině, než která jiná); ale mezi sebou mají se ohledáwati nářečí slowanské, a pozná se, že wýchodní a jižní Slowané wíce mají samohlásek, západní wíce souhlásek, pročež tito určitější, zralejší jsou, oni ale ještě jako tekoucí. Němec, odsuzující jiné, má na zřeteli řeč literatury německé, Slowané ale, dosawáde obecnou literaturu nemajíce, na budoucnost odpowěď odkládají, který jazyk k wšestranným potřebám duchowním příhodnější bude nad obecný slowanský, wzájemností wšech nářečí obohacený a okrášlený.

Co se nářečí českého dotýče, máme na něm patrný obraz, jak z nerozkýwaného prostředku jako od zrna dwa lístky na dwě strany wycházejí, totiž z Morawy na jednu stranu Čech, na druhou Slowák. W středu Morawy ani sem, ani tam (co pouhého národu se týká) se newykročuje, tak že i prwopočáteční přirozený zwuk *h* ještě se neodložil a jako wejcete šupka se drží; říká se: hano, habe, homěť a t. d. Čech docházeje na stupeň *abstraktního rozumu* hledá pewnou určitost, pročež wíce souhlásek se drží a určitějších wokalů *e*, *i* užíwá. Slowák, w *skutku* si wíce libující, upřímný jest bez úwah chytrouškowých a proto zwučnější, jsa přírodní, počáteční newinnosti bližší.

§. 17.

Wypočítawše žiwly řeči, přistupujeme k otázce, jakého půwodu žiwlowé tito jsou, a proč se k poznamenání jisté wěci, k. p. *b* a ne *d* nebo *g* a naopak užíwá; zdaliž to pouhá náhoda, libowolnost mluwícího, nebo zdaliž jest w tom jakého prawidla čili nic.

O půwodu řeči zmínili jsme se, jednajíce o pojemu řeči; neboť pojem a půwod jest jedno; duch jest činnost, činnost jest ruch, ruch se zdělí, čili lépe, wyobrazí tělesně.

První a nejsnadnější wyobrazení stane se dešíwem a průchodem dešíwa, a to jest zwuk; zwuk tedy jest žíwel řeči. Mnohokráte omlouwána byla domněnka, že Bůh naučil člowěka řeči, a že počátečně byla tato božská řeč, již časem lidstwo zkazilo, tak že každý národ jen něco z tohoto božského pokladu sobě podržel. To jest arci prawda, že od Boha pochází wšechno, zwláště to, co Bohu bližší, duchownější, ale slowa „od Boha" též duchowně musíme wyložiti. Možnost řeči a tedy „idealní řeč," jest od Boha, we skutečnosti pak jest mluwa wýjew ducha člowěčenstwa, jakož i stupně wywinujícího se ducha w každou řeč wtlačeny jsou; řeč jest jako ubrus sw. Jednoty, w němž swůj krwawý oblíčej wyznačil duch národu.

Naopak jest to, co prwší w duchowenstwu, wždy i přírodě bližší, hrubší, zemí páchnoucí; další, ale wždy čistější a duchownější, tedy božnější; tedy i prwopočáteční řeč méně dokonalá býti musila, nežli jsou naše nynější, a tak až na konci dnůw nejdokonalejším jazykem bude rozpráwěti člowěk duchownější; ale dříwe musí býti rozpadnutí, rozwětwení, rozmanitost jazyků, a tuto rozmanitost dopustil Bůh, jak čteme, při stawení wěže Babylonské; toto rozpadnutí trwá až po dnes, ale pomalu se zase k zawinowání chyštá; arci může se říci: kolik hlaw, tolik smyslů, kolik jazyků, tolik řečí; má totiž každý člowěk něco osobliwého, každá obec něco zwláštního, a tak každý pronárod, kmen a t. d.; ale jak rozumějí sobě jednotliwci a obce, tak i národowé sobě rozuměti budou; k. p., wětwe národu germanského obecné již zrcadlo majíce, w němž se zrcadlejí a srážejí paprsky ducha národního, mají swazek duchowní a tenť jest literatura. I u nás Slowanů při wší rozsáhlosti a rozdílnosti we čtyrech pokladnicích skládáme památky ducha slowanského, w pokladnici ruské, polské, české a srbské; wšak ale i tyto čtyry obecnou pokladnici si zbudují. Nelekej se wšak žádný, wida ještě rozpadáwání; nelekej se, že Malorus swou chce literaturu, Slo-

wák swou, a Illyrůw jedneta také že jen wíce jest we slowě než w skutku, Lužičan že si o sobě počíná a t. d.; to jest práwě dobré znamení; před obecněním, před náwratem, před smířením úplné musí jíti osobnění, různění, rozchody a tření — toť již jest wykročení, jest hnutí žiwota w zárodku sláwy naší. „Popřejte wšemu zrůstu až do času swého.“ Zdali slowanské nářečí jako dcery od jedné matky wyšly? a kde byla nebo jest tato půwodní řeč Slowanůw, kořen nebo kmen těchto wětwí? Dříwe mi tazači musíš říci, co půwodní řečí rozumíš, zdali obecnost wšech řečí slowanských, jako k. p. owoce jest obecnost hrušek, sliw, jablek; tu marně bysme kde na zemi hledali řeč praslowanskou, an owoce také není mimo hrušek a t. d., ale ona jest idealnost skutečných jazyků, a tato idealnost jest duch Slowanstwa we zwláštnosti swé, totiž pokud jest doba ducha člowěčenstwa, a tak rozličný od ducha Germanstwa, Romanstwa a t. d.

Jestli ale půwodní řeč slowanská má býti řeč praotců Slowanů, tedy snad jedné rodiny, z které pak my wšichni jsme se rozplemenili; tu arci se musí říci, že řeč měli; ale jak mile pomyslíme, že řeč se nedělá úwahou a powědomostí, nýbrž že se dědí a že roste jako bylina bez wědomosti, a že praotec Slowanůw nebyl prwní člowěk, ale že zdědil též řeč; tudy nás zawádí tato otázka k jiné, totiž: zdali wůbec w člowěčenstwu *jedna* řeč půwodní býti musila, jedno zřídlo, z něhož wšecky jiné co potůčky wytíkají, ačkoli již při wzdálenosti toku na počátek swůj zapomněly? Herodot wyprawuje o Psametichowi, že chtěje wyskoumati půwodní jazyk, dwě děti dal na poušť pastýřowi, aby o ně pečowal, při tom ale byl bedliw, by ani slowa člowěčího neslyšely, a pozorowal, jaké slowo časem nejprwé wyřknou. Po čase ohlásil pastýř králi, že děti řekly „*bekos*,“ a tu se objewilo, že toto slowo Frygům znamená chléb. Od té doby upustili Egypčané od domněnky, že jsou nejstarší národ a postoupili Frygům a řeči jejich čest prworozenstwí. Takto ale Psametich král

a wšichni s ním původní řeč nápodobně hledající oswědčili, že neweděli o duchu obecnosti a člowěčí bytosti, ač do osob nesčíslných rozptýlené, nesmazatelné jednotě. Řeč, která by nebyla nižádné jiné podobna, nebylaby člowěčí, totiž nadaná duchem, jehož určitelnost je obecnost. W této duchownosti wšech lidí jest založená podobnost jazyků; a jsouli člowěkowé na kterémkoli jiném swětě a mají ústní řeč, musí řeč jejich býti podobna naší. K čemu marné hledání a coufání k pramenu? k čemu bezdůwodné hledání na jednom místě? kdekoli člowěk dozrál k rozumu, a počal ním obecniti čili k duchu se wraceti, tam mluwil; ať byl w Africe, nebo w Americe stwořen, jeho řeč musela míti podobnost wnitřní s řečí člowěka, jenž w Indii byl k rozumu přišel. Žádný se neptá po místě, kde se nejdříwe člowěk počal smáti, plakati, wýskati, by zwěděl, po kom jsme my to zdědili, aniž se ptá, kde kdo nejprwé dle těch prawidel myslil, jako my; we wšeobecnost toho bez okolků se wěří, a přece řeč nic není jiného, než zdokonalení smíchu, pláče a t. d. Tedy opět prawíme: kde rozum, tam řeč; kde cit, tam aspoň zwuk, a kde příroda zní, tam ji člowěk slyšel a nápodobil ji. Není řeč wýsadou toho nebo onoho, nýbrž přínos ducha, zasnubujícího se s tělností, kde a kdykoli. Tuto podobnost, duchownost, obecnost we wšech jazycích zpytowati, jest úkol filosofie řeči, uložený našemu času, w němž možnost míru w každém ohledu wyswítati počíná, wídaná od těch, jenž w něm w skutku žijí; owšem jest takowých množstwí, jenž o několik století nazpátek stráwu hledají; tak jest wšechno, wždycky, wšude. Jsouť lidé, kteří by mohli ještě u Abrahama owce pásti, nebo na poušti zlatému teleti se klaněti, nebo w Římě slepic a střew se wyptáwati w obecných záležitostech, ještě před časem, o kterém se prawí: augur auguri obviam factus ridebat; jestli ale takowých dosti, tím wíce jich bude z wěku prostředního, o čemž se každý w okolí swém přeswědčiti může. Kdo w času našem oprawdu zakořeněn jest, widí počátek

míru a tím uznáwá, proč i jednotu řečí wyhledáwati nyní milé, zábawné a potřebné jest, a že teprw nyní filologia nejen patřičného uznání, ale i náležité úlohy dochází; nejedná se teď o to, by kdo uměl mluwiti mnohonáctero jazyků, není práwě filolog ten, kdož i 50 jazyků mluwí; žádá se pojem řeči; pochopiti ale řeč jest, doby její sejmouti s půwodem čili základem, a tenť jest duch zwláštního národu; ducha ale poznáwá ten, kdo celý žiwot národu zná, neboť duch jest obecnost, jenž se w žiwotě rozkládá; jazyk národu tedy jest obraz žiwota celého, čili žiwot idealní. Žiwot pak jest národ sám w pojemu swém, i může se řícti: jazyk jest národ, tím samým práwem, ba ještě příslušněji, nežli: le style c' est l' homme. My arci se poněkud uspokojiti musíme tím, že aspoň widíme, co jest filologia, nemohouce z nedostatku zwedení, příležitosti a prostředků o wíce se pokusiti; jako Mojžíš widěl zaslíbenou zemi, ale nedošel jí, také my, nowé ale mladé a smělé schopnosti toto pole wědectwa wšemožně schwalujme. Filologia jest historia, ale o mnoho ještě wíc než obyčejná historia, jest filosofia, mnohem wšak sporší.

Částka II.

§. 18.

Řeč na stupni pouhého citu.

Člowěk wywázna ze lhostejnosti newědomé, w které ještě k. p. Pešereh dle powěsti wězí, wším, co kolem něho jest, dotýkán býwá, t. j. duše w sebe přijímá formy zewnějška, ale ještě ne jako zewnější, neboť to hledem

se stáwá, nýbrž počátečně jen co proměněný staw duše čili žiwota; to ale jest *cit*, jehož rub čili druhá stránka jest *pud;* totiž cítí-li se okamžitá jednota čili shod něčeho s žiwotem, přechází tato idealní jednota w skutečnost, jako každá prawdiwá možnost, a to jest *pud;* každý cit tedy jest buď příjemný neb nepříjemný, t. j. žiwot chce něco s sebou spojiti nebo od sebe zapuditi a to w tolikero stupních, až i w prostředku se setkají a w sebe splynou, t. j. sebe zničejí, načež zase nastane lhostejnost, ne ale půwodní necitelnost, neboť tato lhostéjnost též cit jest, ale w pud nepřecházející. A wšak i zwuk jest jednou wýdech a zas wdech, otřesení organů, přitlačení, odmrštění, rozšíření, zoužení, odewření, uzawření, wypuštění, zadržení a t. d.; a jako každý cit má swou podobu na těle wyznačenou, čili swou fysiognomii (radost skáče a wýská a powýší žiwot, postrašený se otřásá, poděšený se w sebe krčí, bojácný má prsa zoužené): tak každý oud jest tělesná stránka citu; wšak spíše a čistěji wyznačí zwuk to, co w duši se hýbá, jak to i každý rozeznati umí, a i zwířata sobě rozumějí, kdy hněw, kdy láska, žárliwost, touha, radost, bolest zwučí; arci má zwíře také wíce zwuků, proto že i žiwot mnoha forem schopen jest; ale co jest zwířecí žiwot proti bohatému wšestrannému žiwotu člowěčímu? proto jewí zwíře cit wíce jen powýšením, ponížením, zmírněním a zplněním hlasu; to člowěk má sice také, ale k tomu i rozmanitost zwuků nejen quantitatiwní, ale i qualitatiwní; potom že i menší určitost citu u zwířete bez článků, bez souhlásek jest zwuk zwířecí, uu, ee, hii, ua, aa, sisi, kde *s* jen jest druhý konec zwuku *h*, iau, hauhau, chacha, hohohohoha! kikiki! hihihihi! a t. d. Jen my si k tomu přidáwáme: bučet, bečet, kwákat, syčet, mioučet, hafat, kdákat, kokrhat; u člowěka spoluhláska zwláště jest symbol wnitřního stawu, kdežto wlastnost spoluhlásky jest sebou wlastnost duševního ruchu, k. p. co jest hlas, než twoření zwuku w hrdle přecházejícího přez jazyk a ústím retním wycházejícího? a to samé jest

slowo „*hlas*,“ totiž *h* (hrdelní), *l* (jazyčný), *s* konec druhy zwuku *h*, a k tomu u nás ještě bezprostřední wokal *a*; řecké γλοσσα totéž jest; obrácené a tudíž totéž jest *vox*, jenž wdechem počne, do hrdla wstoupí, a zase zwukem *s* wystoupí. Samohláska, jak řečeno, méně znamená, proto také u Židů ani psána nebyla, na důkaz, že jen k wyslowení jim slouží; a i my Slowané bychom jednotu swých jazyků dříwe poznali, kdybychom se cwičili (ale jen cwičili a neostali při tom) bez wokálů psáti, k. p. brg, drw, brz, žlb, prch, krw; ať si to Rus wyslowí: bereg, derevo, bereza, žlab, poroch, korova; Čech pak: břeh, dřewo, březa, žlab, prach, kráwa; *glb* buď jednomu galab, druhému gołąb, třetímu holub, čtwrtému golob. Tak h, l, r, s, j, w často méně platějí, jsouce wíce twořiwem než samostatným wýznamem, k. p. video = widěl; sunce = slunce; vuna = wlna; l'eb = chleb; tova = toho. Ale buď si souhláska wýznamnější, wíce na předmět se wztahující, samohláska jest spíše obrazem celého slohu duševního, a z ní na character národu celého souditi poněkud možno; tak znamenité jest u Rusů *a*: Maskwa, galava, zdarow, též u Srbůw: dan, mač. Polák miluje *o* a šeplá; Čech *e*, *i*; Rusowi milá sláwa, Polákowi boj, Čechowi chléb čili chlíb; Krajin má *u*. Rusky: milavati, sja, iz boru zelenago; bulharsky: běli ráce; krajinsky: crní kus, ki sem bús; štyrsky: cj sonce romeno! Slowák: já som sa nazdała; Lužičan: Vona je mi vumrela. Ne, non, nicht, na! βουλη, volo, Wille, welím, wůle. Meer, moře, mare.

To se samo sebou rozumí a dále též dowozuje, že w každém jazyku jako jest indiwidualní čili zwláštní, mnoho náhodného se nachází, o čemž nelze cestou wědeckou nic jistého wymysliti, kde historických památek není; do wědy to jen náleží, co na wnitřním, stálém jadře jest založené a jím co pewným prawidlem se zprawuje. Tak wůbec budiž wyrozuměno, co nyní o wýznamu jednotliwých zwuků se mluwiti bude.

§. 19.

A.

A jest bezprostřední wokal, tedy nejsnadnější a tím:

α) První, proto w pláči, w smání a hlasu a wýznam diwení, ah! tak wzdechnutí bolestné, ach! bezprostředné potwrzení, ano, ja, tak, amen, máma, táta; odtud infinitiwy: ati, neurčitá práce *dělat*, určitá *činit*, lámat lomit, skákat skočit, tahat, tíže, dál, díl, spát spím, drát deru.

β) Za touto neurčitostí jest ale *A* wšech twarů schopné, pročež princip ženský: žena, baba, kráwa, tráwa, a wůbec koncowka ženská.

γ) Naproti tomu jest *A* nejen počátek zwuků, ale ono je i w sobě shromážďuje, jest tedy nejjasnější zwuk, a proto se nachází w slowích: sláwa, hlawa, pán, krása, prawda, swiat, láska, Lada, rada, panna, radost, zrak, já, Praha, Maskwa.

δ) Nejpříležitější spojka slow; tak a tak. ανεμος, anima od indického an● též ind, atman = duše; as = jsem; ah = ajo = αω.

§. 20.

E.

E určitější jest než *A*, ale jen doba jeho. Znamená:

α) Cit poněkud již sebe powědomější a proto mírnější, k. p. místo radosti jest *ples*, *weselí*, *wěc*, Wesen; zprostý Němec říká: Laben, lasen, gaben, wzdělanější *a* zlomí w *e*; *já* se mění w určitějších pádech w *mě*, mene, tebe, nebe, sebe, jeden; *řeč* místo neurčitého hlasu; Rede, Hall, Recht, schlecht; odtud kořen indický a wýchodních Slowanů *a*, kdežto západní mají *o* nebo jiný wokal, k. p. adanan = jedení, ad = edo jest, ab = επω, duša = duše, miasto = město.

β) Zamezenější cit, *μεσος*, medius, mez, střed, Weh! Elend, zlé, pěkné, wědět, sedět, hledět, zadržení, ne, eh! nego.

γ) Dobností swou E jest jako nedokončené, znamená též *děj:* werden, weben, teku, metu, wedu, lezu.

§. 21.

O.

Protiw zwuku E jest *O*, má w sobě plnost zwuku A, ale není wýraz jen bezprostřední odewřením ust, pouhým wypuštěním hlasu, nýbrž swobodné utwoření, ukulatění ust.

Pročež přenešením této činnosti a formy ust na předmět jest *O:*

α) Symbol uprostředněni, zhotowení, k. p. lámati *lom*, krýti *krow*, olíwat *olowo*, *konec*, *dost*, teku *tok*, rok, *robota*, o tom, strom, hrabati *hrob*.

β) Symbol kulatého, kolo, sonce, oko, točím, *κοσμος*, obloha.

γ) Wůbec uzawřeného, spojeného, utwořeného: twor, roj, otok, oheň, woda, hojit, Woge, slowo, noc, pokoj, wohl, froh, Wonne, dobro.

δ) Cit přewahy nad předmětem: oho! počkej, toto! hoho! moc, mohu, oh (na koně, by stáli), non, nolo.

§. 22.

I.

I jest ještě další určitost zwuku E, ještě wětší zoužení hrdla, jest jako swé šířky zbawené, ztahnuté E. Pročež:

α) Přechází *e* w *i*, legen, liegen, wedu, wísti, lék, lík, teku, týcti, Denken, Gedicht, ego, ich, io;

proto také nominatiwy na *e* w určitějším pádu mají *i*, duše duši, meus mio, ano i *e* se čte jako *i*, kreju kryju, meju myju, seju siju, chléb chlíb, mléko mlíko, me mý, we wy, měřit míra.

β) Poněwadž jest *i* nejužší, jest i nejsilnější zadržení hlasu při sobě, jest tlačení do sebe wíce než *e;* proto se říká wzdorně: *i to bych*, jím, piji; jest též zadržení slowa u slowa, tolik co *a*, und, et.

γ) Stlačením hrdla jest *i* nejužší a nejsraženější zwuk, a tudíť symbol sejmutého žiwota, k. p. síla, Wille, innig, Sinn, wid, mir, mi, diw, geschwind, míhnut, šwih, naproti plnému *a*, langsam, stát, málo, Blitz, wím, dicht, Licht, Witz.

δ) Úzkostí swou pak zwláště spěšně wyslowené hlas jako zničemní, ztratí sebe; proto: nic, nichts, nihil, nil, pšic, Spitze; a proto w češtině statné jména samostatnosti a určitosti nemohouce dosáhnouti tuto neurčitost a záwislost od časoslowa swým *i* ukazují: znamení, psaní; proto se *i* w infinitiwu přichytlo: míti, říditi, nositi.

§. 23.

U.

Protiw zwuku I jest *U;* jako ono jest příbuzné zwuku *e*, tak toto zwuku *o;* zwuk se jako do sebe wtáhne a uzawře, jest dokončené *o*. Tímto uzawřením úplnosti zwuku jest *U* symbol.

α) Citu hlubokého a žiwota tajného: wůle, Muth, touha, *νους*, Bůh, duch, duše.

β) Uzawřeného, pewného, hlubokého: kůl, důl, dům, chlum, Ruhe, gut.

γ) Jest pak přechod a určitost zwuku *o*, čili dokončení jeho; zprostý Němec říká: su, Suhn místo so, Sohn, kdežto přešlo w otewřenější *o*.

Tak i u nás učenci plnosti a hlubokosti citu a zwuku se wyhýbajíce, na konci slow *u* měněji w *i*, piju, piji; sejou, sejí; wolím, wůle; solím sůl; wonim, wůně; nosím, nůše; stojím, stůj; hnojím, hnůj; wozím, wůz.

§. 24.

Y = ü = ue.

Y jest protiw úplný zwuku *A*. Jako toto wšechny samohlásky ze sebe wypustilo, tak ono wšechny w sobě spolčuje:

Má plnozwučnost zwuku *a*, jen w doby swé totiž *e*, *i* rozložené. Hlubokost má zwuku U a tím samým má *o* w sobě, jest tedy dokonání samohlásek; ano nejbližší nebo již polowiční *w*. Řekowé a Francouzi píší tento zwuk pouhým znamením *v* a za to *u*, jenž jest určitější *o*, složeným *ou*.

Němec píše *Ue* nebo ü; prwní znamená příbuznost se zwukem *e*, druhé se zwukem *i*.

Slowané mají *y* a *ý*, ale nyní snad již jen Welkorusowé zwuk tento wyslowují; škoda wšak, že tato určitost u nás zašla, škoda toho pro rozmanitost jazyka i pro snadnost prawopisu, neboť by se *i*, *í*, a *y*, *ý* hlasem rozeznáwalo, *συ*, tu, ty, du protiwa od *já*.

Wýznam souhlásek.

§. 25.

H.

H jest nejširší wýdech a tedy, jak už řečeno, středek, z kterého samohlásky i souhlásky wycházejí; wýdech ale jest hnutí plíc a tutíž i zwířecího žiwota znamení wůbec. Jest tedy *H* symbol:

a) Wýchodu ze sebe, k. p. hlas, hodím, honím, noha, roh, wáha, haschen, hádám, howor, sehen, gehen, fliehen; protó i žádosti, hlad, anhelo, hnu, hra, hrdý.

β) Prwní určitost citu: haha! huhu! hm! hii! hano! che, ihi! oh! heulen, hulákat, hic, haec, hoc, ὁ, ἡ Bůh.

γ) Protože jen jest oddech neb wdech, neznamená mnohokráte nic, nežli tworení hlasu, a pak jest i twořidlo slow. Romanowé na začátku *h* nemilují.

Němcům jest wíce souhláskou a proto nikdy nemá za sebou hned souhlásku; nám wíce jen jest spiritus jako Řekům. Sanskrit: ha, házet, loslassen; hri, hruza; har, hourat, hárat; hwal, wálet; has, noha; has, lachen.

§. 26.

Ch.

Ch zwuk jest sraženější, hustší a násilnější nežli *h*, dešiwo má užší průwěj; nejbližší jest wokalu *i*, a proto se *i* rádo na *ch* opírá: ich, nicht, pich, smích, wích. I *h* zní jako *ch*: Bůh, sníh, klih, ale naopak *ch* jsouc mocnější zwuk i plnější miluje po sobě hlásku, tedy *a*, *o*, méně *e*; *i* wšak w českém docela ne, nýbrž nejsrostlejší wokal *y*; pročež znamená w řeči:

α) Dychtiwější, možnější wýjew žiwota, k. p. chci, dychtím, lachen, smích, jauchzen, wachen, machen, Sucht, chytám, chlipnost, chlast, pachtit, chodím, prch, Flucht, chuť, χαίζω, μαχη, spěchat.

β) Hlubší cit: ach! cit swého wlastního jádra; duch, ich, mich, sich, sluch.

γ) Cokoli jest sedlejší, ale může býti řidší: dicht, Nacht, sachte, ticho (jakoby žiwot byl w sebe uzawřen), Dach, plachta, Macht (síla sražená), Pracht, puch, chytá, míchat, reich.

Orientalowé milují χ, též Němci, reich. Romanowé milují určitější *k*, richo, nebo druhý konec wolejí, totiž *š*, riche; charus, caro, cher; i Slowan *ch* w určitosti mění w *š*.

Spojeno býwá: chc, chci; chl, chladek; chm, chmel; chn, schnu; chr, chroust; cht, chtět; chw, chwět, chwoj.

Němec *ch* na začátku nemá, užíwá ale *kh*, keine, Katze, které opět Čechowi schází.

ch jsouc určitější než *h* také k určení slow se užíwá, ích, ech, ách, ích, ších, číti, čich.

§. 27.

K.

K se uslyší, když jazyk zadním koncêm přitlačen byw na podnebí průwěj úplně zamezí a se odmlaskne. Toto odmlasknutí jest *K*, a jest významem:

α) Potwrzení něčeho, a tedy ukončení: tak, sic, hoc, taký, jaký, také, kar, κρεω, creo, katím, kámen.

β) Přitlačení se k sobě, čili ostání při sobě; čili přijití k sobě, nawrácení se k sobě, odtud předložka *k*; sansk: kam, kamas = láska, comis, ind. kus = Kuss, kladu, klepu, klopfe, wlákno, sukno, kolo, oko, krok, tok, zrak, luk, tuk, kůl, kašel, Blick, Glück, mrak.

γ) Ukulatění w sobě = krása, καλος, krk, ind. karkas, koulět, kryt, kutna, kytle, káď, koš; w německém jazyku *k* a *ch* za sebe často se klade: schweich, pactum, Pacht, rectus, richten; draco, Drach; tectum, Dach; lux, Licht; signum, Zeichen; plecto, flechten; w češtině to ale místa nemá, k. p. strach a straka daleko jsou od sebe; κολωμος, culmen, chlum, σκια, stín, λακκος, lacus, Lache, Lacke, Loch, lúže; proto i *k* w *s* přechází, k. p. κέρας, cervus, srn od ind. car, trkat, κυων, canis, ščenie, ind. kalamas, calamus, soloma od kal, kličit, spriessen; *k* w *g*, κεφαλη, caput, golowa.

K jest protiwa jiného odmlasknutí, totiž *c;* kde tedy *k* na konci wětší určitost míti má, w *c* přechází, t. j. *t* jest protiwa prawá, ale *s* tweřiwo; ts = c, pták, ptáksi, ptáci.

K spojuje se následowně: *Kb* nejde, nýbrž *gb;* byloby k přání, bychom teď majíce znamení jiné pro *j* a *g*, před *b* a *d* raději psali *g*, k. p. gbel; *kd* též nejde, lépe kto, než kdo; kc = nejde, ale kč: k čemu; kh = Kind, Kummer, čeština to nemá; kl = kladu, clamor, klein; km = kmet; kn = tknu, knot; kr = kroj; kt = který; kw = kwílit.

§. 28.

G.

G jest zmírněné *k*, jest nejslabší hrdelní a podnební hláska a proto zase nejbližší zwukům *K* a *H;* ano H zwučně, hlasitě (t. j. ne pouhým dechem) pronesené jest *g;* proto také jiní Slowané místo našeho *h* mají *g;* noha, noga. Protiwy má *d* a *b*, t. j. nachází se pojem jeho w jiném organu, totiž na rtech co *b*, na jazyku přitlačujícím se slabě k dásni co *d*.

G příbuzenstwím ke zwuku *h* (jako *k* w *ts*, c, č,) w ds = z a *ž* přechází; pročež γυνη = žena, granum, zrno, a proto Romané *ge*, *gi* wyslowují co *ž*, k. p. genie.

Wýznam stejný neb podobný má s *k;* k = gegen = zu (k = c);

garh, einschliessen; garbhas, corpus, Körper.

gal, essen, gula, Kehle, collum, galas, hrdło.

gâ = schaffen, γη, jagat, Weltall, gar, einsaugen, einschliessen, hrad, gâr, ἐγειρω, garder, číhat, legen, ležet, φριξ, frigus, frisch, γανος, candor, Schein, γη, zem, gras, γραω, hryzu, gryzu, žrát, garh, ergreifen, garhan, Einschliessung, karhan, Garten, hrad, Gränze, Kranz, Kreis, granec, kraj, gal = glutio, Kehle, Hals, collum, hltám.

§. 29.

J.

J stane se, když jazyk zadní k podnebí se přitlačí jako *k*, jen že *k* jest silnější a zadnější, *g* mírnější a přednější; tím samým pokrokem utwoří se *j*, ale přísadu má jazykowou; jazyk učiní se jako splawem, po němž zwuk stíká. Pro toto přewzetí zwuku z hrdla na jazyk znamená *j:*

α) Wyjewení wůbec: jewo, jázyk, jasno, já, jméno.

β) Tou wlastností, kterou jest *j* blízké *i* a tudy wokalu, jest *j* samo polowiční samohláska, prwní wtělení zwuku *i;* a jako jest *w* na rtech, *s* w zubech zamezení dechu, jest *j* zamezení dechu na jazyku; pročež jest *j* též tworiwo, znamená ale na proti *s* žiwot jemnější nebo aspoň wystupující, k. p. elen, jelen, sedím, jedu, stár, jar, sobě, jemu, jímati, jísti, bujný, boj, roj, hojím, jásám. Der > < jeder, jemal, jeden < žáden, jitro, jindy a nyní; tak i časoslowu se připojuje a tu obzwláště tworí osoby = jsem, pi-ju, sedě-jí, wola-jí a t. d. Lid rád *i*, *e*, a zwláště *ý* na *j* opírá, k. p. dobrej, bejk; kde nemůže *j* wplynouti w samohlásku, zní jako *i*, k. p. jdu, jmu. Wšak ale státi muže: bj, dj, fj, lj, mj, nj, rj, sj, tj, pj, wj, zj.

Dlouhé *í* jinak se wyslowiti nemůže nežli ij, we *i* jest ale méně určité *e*, pročež bída = bijda = bjeda = běda, měřiti = míra, wěřiti = wjeřiti, wíra.

Ś stanouc se jadrnějším, srostlejším, blíží se zwuku *ś*, a tedy jest sice *ś* předně a úhlawně jednota zwuků *d* a *š*, ale i jednota (nejen wedlebylost) zwuků *kš*, *gš* i *jš*, a tím to jest, že národ, nemající zwuku *j*, má *j* za znamení samého *ś*, jakož i *g* před *e*, *i* totéž místo zastáwá, jak wýše bylo řečeno: jan = γενναω, gigno; γυνη, žena, jani, genitrix; já, ego, ich; je, jna = κναω = žnu, ju = ζαω, žiju; jutis, Bewegung, žití.

§. 30.

L.

L wypadne ohnutím čili ohrnutím jazyka na předním konci do wrchu, při čemž dech po obou stranách wychází; jest tak, jako by byly plné usta. Znamená tedy:

α) Obrácení do sebe a lnutí k sobě, k. p. Liebe, láska, Leben, lízat, lecken, líhat, legen, lákat, líčit, polykat, schlucken, holit.

β) Plnost: voll, pln, wlna.

δ) Jsouc zwuk pouze jazykowý napomáhá k twoření slow jako wokal a mnohokráte tedy jiného wýznamu nemá; wzal, psal, hrál; wykupitel, el, al, il; slunce = sunce, sonce; wzal = wzao.

lu, reissen, lunakas, reissendes Thier, lúpež, lež.
lagh, bewegen, laghus, leicht, lehký; λαγως, lepus.
la, *las*, geniessen, tändeln; ludo, laetor, λαω, Lust, láskowat, láska.
lus, hauen, brechen, luska, luštím, louskám.
luf, wegnehmen, schaden, laedo, lutý, latro.
lut, reden, laudo, laut, Lied, lid.
li, auflösen, λυω, luc, lavo, liju.
lî, leimen, lino, len, klih.
lag, lag, nähern, anhängen, loco, legen, líhat, Leiche.
lih, lecken, λειχω, lingo, lízam, lingua.
lauč, sehen, luceo, leuchten, lugen, lauč.
labh, bewegen, erreichen, λαμβανω, Labe.
lubh, wünschen, lieben, lubím, líbám, loben.
lip, salben, lipas, limpas, limus, lípam, lípa.
lal, wünschen, láti, lallen.

§. 31.

R.

R jest nejmocnější zwuk a jako prostředek souhlásek, jsouc třepetání jazyka co mluwidla κατ'ἐξοχην: loquor,

howor, prawit, sprechen, řeč, oratio. Zwláště ale prostředek jest zwuků jazykowých; neboť při *l* obrátí se jazyk zhůru a při *j* dolů, při *r* wšak rowně se třepetá; wychází-li wíc z hrdla, jest bližší zwuku *j*, u předu jest bližší zwuku *l*, poněwadž jazyk se něco zhůru hne. Klade se tedy *r*:

α) K poznamenání hřmotného otřásání se a otáčení: labor, robota, práce, Arbeit, rýpat, hrabat, Rede, řeč, Rad, Herz, srdce, καρδια, wrtat, bohren, mru, mors, hrom, křik, Schrei, brnět, radost, hra, Scherz, strach, Furcht, zittern, trnout, hrnout, hrůza, regen, ruch.

β) Cokoli k wětší činnosti popouzí, k. p. pro zrak: barwa, Farbe, a tu zwláště roth, čerwený, grün; pro hmat: rauh, hrubý, drsnatý, hladký, glatt, raucus, riechen, smrad, ragen, Roma, thronus, robur, firmus, král.

γ) Co z wětší činnosti pošlo, usedlá činnost, k. p. Ruhe, stár, stark, mír, Krystall, hrad, Burg, Ruhm, Friede.

δ) Co jazykowá hláska též ku twoření napomáhá: ar, ir.
ruh, gross werden, růst.
rad, spalten, razit, rádlo.
ar, gehen, aran, schnell, hrnu.
ras, ertönen, řeč.
riš, schneiden, ῥηθσω, rodo, hřeším, hryzám.
ri, bewegen, ῥεω, rivus, řeka, rýha.
rič, hauen, rýč.
rag, ragh, erreichen, ragen, ruka.
ruj, schaden, ruším.
ruks, sträuben, runzeln, wrask, škwrk, rauh, roh, raucus.
ru, rühren, ruo, rutit, ruh.

§. 32.

N

D T

N.

Při *N* jazyk přilne k horní dásni a hlas projde nosem. Jest tedy *N:*

α) Zatnutí hlasu a tudy protiw zwuku *j*, při němž se jazyk sehne a průchod šíří; proto jest u přiswědčení slowíčko *ja*, při odepření *non*, nicht, ne, nic, nudus, nahý, nackt, nowý, neu, mnu, hnu, lnu, tknu, mknu, ctnu, dno, ten, pnu, snu, wnu, zn, kněz, panna, hněw.

β) *N* jest ukončení obyčejného průchodu hlasowého. Konec, Ende, finis, kon, čin, den, Mann, a přinucuje tedy učiniti nowý průchod nosem. Nos jest nowá čili jiná trubice pro nowý hlás; jest zwuk jazykowý a ústní, cano, fing, Stimme > < hlas, vox; tonus, sonus, Ton; znëna, znění jest zwuk nosowý. Při zpěwu bez slow slyšeti ha, ho, hi, he, hu; zawřeme-li usta, možná jen rozeznati: ne, ni, nebo kn, ng; sonus, tonus, Ton; zněna jest hlas ne takowý neb onaký, k. p. houslí, hrdelní, troubí, warhanowý, ale w sobě rozličný, wyšší nižší jest. *)

γ) *N* znamená jinakost: jiný, nějaký, něco, Anders, Unterschied, na, nad, an, in, on, man, měnit.

δ) *N* před *j* = ň a před *g* a *k* splyne a jedno neb druhé zmizí; jinák se wyslowí Mann a jinák eng, lang; pročež, ἐγγυς, nehmen, nímám, jímám, ponětí = pojem; snísti místo sjísti.

---

*) Zwuk jest tedy: *α*) Hlas, vox, hall, Stimme, (ústní, článkowitý). *β*) Zněna, zwuk quantitatiwní. *γ*) Zpěw, jednota obou.

nas, krümmen, vorspringen, nasa, nas, Nase, nasus, nos.
nid, streiten, reitzen, neiden, nudit, nidus, Nest, hnizdo, nidas.
nah, nähern, νηω, necto, nach, noch, *na*, nahas = nexus.
nac, umkommen, nic, něco, ná (zprosté nein), nicht, νη, načitar, ničitel, necator, nic, nox.
nakk, berauben, nackt, nakkas, Nagel, nehet, nahý.
nabh, namb, durchdringen, erreichen, nabhas, νεφος, nubes, nebe.
nam, grüssen, aussprechen, naman, Name = jméno.

§. 33.

D.

Zwuk N jest zastawení hlasu opřením jazyka o horní dáseň; odpadnutí jazyka hlasité jest D; jest tedy *D* jako rozpryštěné *n* a bliží se mu, otewřeným-li nosem se wyslowí, pročež bližší zwuku g, k. p. dabam, geben, γλαφω, dlabo; wyslowujme *d* a tlačme prstem jazyk dolů, by se nemohl položiti, jak pro *n* potřeba a uslyšíme *g*. Znamená tedy *d:*

α) Odpadnutí: od, de, do, dolů, pod, od sebe, dám, dešť, woda, dále, dělím, díl, dělat, dupat, důmysl, důkladně, rod, wod, hod, pád, rada, dno, Grund.

β) *dr*, zwláště znamená wystoupení z nečinného stawu k nasílnému předělání předmětu, k. p. drtit, drbat, drsno, drápat, drancowat, drak, drücken, drängen, drohen, drhnout, drobit, drehen, drnkot, denken, dbát, bádat, bdět.

γ) *D* jest ale i jednota zwuků *b* a *g*, z nichž onno jde na wenek, toto ale docela se drží uwnitř, aneb jináč: *d* jest držení a pád (wýchod) spolu, k. p. dost, hrad, hrd, wěd, soud, dobro, Deus, díwat.

dhvar, dhurv, krümmen, drücken.
dhars, wagen, trotzen, θαρσεω, trauen, dreist, zdor, zdraw.
drhan, ertönen, dröhnen, tönen.
dhu, duji, duše, duma.
dha, dělám, dhaman, dílo, tělo.
da, schneiden, dat, dantas, dens.
dî, vermindern, dèlit, díl.
dâi, thauen, dešť.
duh, melken, duco, dojím, duhitas, θυγατηρ, dcera.
dih, anhäufen, denso, dick, dicht, díž, tíž.
du, dus, schaden, durus, dusit, dias.
dau, dwis, trennen, δαιω, dwě, duo, zwei, dwaisas, dwojení.
div, divat, diw, Himmel, divas = den, dies, diu, daivas = Deus.
dam, domo, zähmen, damin, dominus, dám, Dame, domina, dâmâ, Damm, Zaum.
dar, schneiden, brechen, δερω, τειρω, tero, tru, deru, zerren, darben, díra.
dwar, aufhalten, hemmen, dwůr, dwâr, dweře, Thür, źwar.
darp, verwunden, schlagen, drbám, drobím, drápám.
dhar, befestigen, durus, trwá, dauern, drewní.

§. 34.

T.

Od D málo rozličný zwuk jest *T*, jen že určitější, nebo jak říkají Němci, nemohouce *d* a *t* rozeznati, twrdší, to jest, mocnější odtržení jazyka od *n*. Znamená tedy:

α) Jako h zewnější určitost předmětnou hic, hoc, ten, ta, to, ὁ, ἡ, το, der, die, das, tělo, tata, tu, tam, ty, twůj, teď, jak, tak, co, to, tady, tedy, swět, pět, šest, dewět, deset.

β) Stálost, trwati, fest, stehen, itý, itost.

γ) Pewnost zwuku *n* a mrštnost wlastní: táhnouti, týkati, trhati, trkati, ťukati, tkáti, troud.

Participia passiva na *n* a *t*: zbawen, malowán, droben; zabit, zawinut, dotknut.

tarn, tero, tru, tarnan, drn, τέρχνος, Rasen.
tas, bewegen, ausstrecken, τάω, stossen, tasit.
tan, ταγυω, teneo, tendo, dehnen, táhnu, sehnen, Sehne, tenký, dünn, tenuis, tantus, tanu.
tan, τείνω, tono, tinnio, Ton, zní.
tud, tundo, tuze, taudas, Tod, Mord.
tay, τιω, ctím, tatas, tata, teta.
tag, tig, θιγω, tango, týkám, stecken, Stock.
tač, tant, vorübergehen, teku, teču, táčím, tanec.
taks, tesu, taksan = tesar, dyka, Degen.
tam, tmít se, dým, tama = tma.
tap, tepeo, topím, tapas = teplo.
tar, tir, durchdringen, τραω, τερεω, tirám.
tāra, Stern, tarman, terminus, zer.
tras, ταράσσω, třesu, strach, trastas = tristis, trest.
tarb, τρεπω, trepido, treiben, tribo, tribím, streben.

§. 35.

S.

Nawrácení se dešiwa *H* z rozmanitosti organů zase k sobě w oddělení středoustním jest *S*, t. j. *H* jazykem mezi zuby prohnané; co *H* jest tedy i *S*, jen že uprostředněné. Mohloby se *S* považowati za jednotu souhlásek, w níž každá indiwidualnost organů pomine. Znamená tedy *S*:

α) Skonóení nějaké činnosti, k. p. tlačit, stlačit, prawit, sprawit, tahat, stáhnout, skonat, strawit, spadnout, skákat, smrt.

β) Protože zwuk *s* (jako *h*) doprowází mnohé jiné zwuky, k. p. ts = c, ds = z, jsouc určitostí jejich; tedy i předmětně znamená spolčení: s tím, s námi, shromáždit, spolek, συν, sháněti.

γ) Pouhé býwá twořiwo, jako h, j, w,
sarp, ἕρπω, serpo, čerw.
star, ausdehnen, prostírat, prostor.
stha, stanu, στον, Stein.
sad, ἕδω, ἵζω, sedeo, sadím, sedím.
sadh, anfüllen, vollenden, sat, satio, sytím, satt.
si, suo, sero, šiju, Seil.
saik, sequor, ἥκω.
sac, sasj, socio, soused, sakha = socius = sok.
sám, smíchat, similo, sám, sa = συν = s.
svap, spát, ὕπνοω, schlaff, slepý.
sín, verbinden, suo, spolek.

§. 36.

Š.

Jak powstalo *s* z *h*, tak i *š* z *ch*, a tak se stáwá, že *ch* se někde wyslowuje jako *š*, k. p. cher. Má wíce powahu twořiwou nežli samostatný wýznam; škaredý, šeredný, šlechta, schlecht, schwach, schwer. Němcům jest obyčejnější nežli nám.

§. 37.

Retní.

M
B P
W F.

M.

Jako *g* w hrdelních a *n* w prostředních ustech se twoří, tak jest *m* uzawření rtů, kdežto hlas nosem wychází. Znamená tady *m*:

α) Uzamknutí wůbec, k. p. mknu, míti, meus, mein, můj, mutus, stumm, němý, smrť, mru, tma.

β) Sraženost wůbec: málo, malý, malus, máslo, míchat, mischen, misceo, mlet.

γ) Neprostřednost zwuků a neurčitost: mama, mumlat, mazlit, matu, mámit.

man, manas, mens, mysl, manus, Mensch.

mâ, mâtra, Másse, maso.

man, beschränken, maneo, mane, manus, menší.

mna, μνάω, lernen, pomni.

maid, meditor, myslím, Muth.

mu, mutit.

mur, hemmen, moror, murus, mořit.

mal, zusammendrücken, malen, malý, malowat, mollis, melu.

§. 38.

B.

Protiw zwuku *M* a tudíž w *M* uzawřené jest *B*, nebo rozmrštění rtů; poněkud ještě do sebe obrácený čili nosem wycházející zwuk.

Pozorowati sluší, že od zadu a od předu podobně se tworejí zwukowé; H otwor, M zamknutí; jako *g* jest prwní wtělení dechu *h*, tak jest *b* prwní otwor zwuku *m*; tedy prwní zdálení, k. p. mama > < baba. *B* tedy znamená:

α) Prwní probudění, jak tělesné, tak duchowní, ku př. bdět, budit, bádat.

β) Mírný wýchod ze sebe: bránit, bodat, brada, bok, bučet, bublat, breptat, břicho, brat, Bruder, brouk, beten, Blick.

γ) Po čem jde počáteční hnutí, neb wůle: Brod, Braten, chléb, panis.

bharv, hervorspringen, brow, brwý, bhrus.
badh, schlagen, schaden, bacám, bodám, bit, πατασσω, batuo.
budh, wissen, puto, bádám, budhas, wěda.
bah, wachsen, bahno, bahní se, Bauch, bahus, pinguis.
barh, bouřím, burçuju.
bal, leben, polleo, blühen, pullus.
bha, glänzen, brennen, bhas, Φως, fax, bhastra, Fenster.
bhan, erschallen, Φωνη, weinen.
bhad, gedeihen, bhadras, bodrý.
bhi, zittern, fürchten, bojím se, bída.
bhu, geboren werden, sein, Φυω, budu, Φυτον, foetus, bhutan, Geschöpf.
bhar, tragen, gebären, Φερω, pario, Bürde, bharus, parens, bharga, Braut, bhratar, bratr, frater, Bruder.
bharj, bhrasj, braten, pražím.
bhlâs, glänzen, brennen, blesk.

§. 39.

P.

Jako *t* jest určitější nežli *d*, a *k* určitější nežli *g*, tak i *P* jest určitější nežli *B*, tedy:

α) Pewnější wýpuk z wnitřku, k. p. pak, páchat, píchat, pučet, práce, prorok, puch, pláč, πυρ (Feuer), pnu, pru.

β) Rozprchnutí wětší: pramen, prýští, prýská, pi-skám, plachý, pták.

γ) Sebrání rozpuku a tudíž twoření: πατ, pater, pán, pěkný, πολυς, wiele, pol. wiele.

pal, spriessen, pálach, plew, palaš, Stroh.
pu, putzen, pustím.

pa, ernähren, πάω, pasu, pitar, Vater.
pâ, poto, pít, ná-poj.
pas, binden, wážu, pás, fassen, pěst, Faust.
pis, zerreiben, malen, píšu.
pan, handeln.
pad, gehen, pes, padám, pad, Fuss, padikas = pěšák.
pat, fliegen, πέτομαι, peto, pták.
pat, herrschen, potior, potens, potis, Gemahl, patni, Gemahlin, πότνια.
path, gehen, πατέω, spatior, waten, pata.
path, peto, bitten, pathis, Gebet, prosit.
pi, πίνω, bibo, piju, poto.
pay, eilen, spěch, payas, flüssig, plynu, piscis.
pìž, schlagen, pungo, pyka, poch, pugna, píchat,
prach, sprechen, fragen, φράζω, precor, Frage.
phul, blühen, φλύω, floreo, folium, Blatt, pulcher.
pal, pil, spritzen, πάλλω, pello, šplichám.
plu, fliessen, pluo, πλέω, plawat, Fluss, plawám, plť.
pul, pall, πλήθω, pleo, füllen, plním, πολυς.
puy, stinken, puteo, putis, Verderbniss.
par, pur, verrücken, pára, pro, prchá, párat.
prus, brennen, buro, Brunst, práskat, pryskat.
prî, lieben, přeju, priyas, přítel.
pari, berühren, prst, pressus.

§. 40.

W.

Jest retní průwěj, jako *S* zubní a *h* hrdelní. *W* jest slyšeti, když hlasitý dech mírně polouotewřenými rty wychází, zwláště přitlačením dolního rtu na dolní zuby, když s hůry wychází dech. Wšak ale slyšet *W*, když i wchází dech (digamma aeolicum), a proto tím samým práwem pismenáčkowé říkají *we* a *wo*.

Znamená tedy *W*

α) Wýchod wůbec, a poněwadž *w* jen jest wtělené *H*, tedy i zwuk *w* co předložka znamená tolik, co *do* a *wen* = wcházeti, wycházet, whodit, wyhodit, wtlačit, wytlačit, wrazit, wyrazit, wtělit.

β) Weřejek = wen, wně, weřejně, weřej, jew, diw.

γ) Jednotu wchodu a wýchodu, wnitřku a weřeje: hněw, šew, zpěw, hřiwat, rowný.

δ) We, wy, *w* oko. *W* jest strohá přq dech, by se nerozlíwal jako w *H*, kladě se tedy i často místo *h*, ὕδωρ, woda, ἰδῶ, video, *W* jest úplný protiw zwuku *M*, toto jest zamknutí, ono otwor, *M* jest smrt, smutek, *W* jest žiwot: jew, kwět, wesel, wel, wíc, slowo; tma >< swětlo; mrak >< hwězda.

var, vars, durchdringen, wařit, pára, prší.
vart, verto, wracet, — bracet.
vil, theilen, viel, pol. wiele, feilen, Weile, chwíle.
var, lieben, ἐράω, vereor, ehre, wěřím, varas, gut, vartas, werth.
var, vir, schirmen, ἀρω, waruju, wehre, viras = vir.
vark, fressen, wrčet, varkas, Wolf, wlk.
vai, umfassen, ἴτεα, vitis, wětew.
vâ, wěju, vagus, ventus, wítr.
vas, sein, bestehen, Wesen, wěc.
vad, mluwit, vadis, vades, wadit se.
vit, wissen, wím, wěda, widím.
vat, vant, umgeben, winden, winout, binden, wázat, vitta.
váh, veho, wezím, wáha, vahas = Weg, via, voudhar = wůdbe.
vag, bewegen, vago, wackeln, wáhat, wyklat.
vai, voco, wěstím, vox.
vam, speien, werfen, vomo = vamana = Busen, Weib, wémeno, foemina.

§. 41.

F.

Zwuk silnější nežli *W*, jen tolikostí se od něho rozeznáwající.

U Čechoslowanů není oblíbený, a jen w cizích slowech se užíwá, nebo když se wyobruzuje něco fučiwého neb fičiwého, flák, fik.

Čech raději přesadí *f* od předu do zadu a tam místo něho klade *w*, k. p. Farbe, barwa; forma, mraw.

§. 42.

Složky.

Jako dwě neb i wíce samohlásek tak se wyslowiti mohou, že činějí jeden zwuk, k. p. ae, oe, ui; tak splýwají i některé souhlásky se zwukem *s* a *j;* tím ale jsou srostlejší a tedy určitější; kde tedy potřeba wětší určitosti, *s* neb *j* se připojí.

bjda = bjeda = běda, oba, obje = obě.
dj = ď, medwěd, nom. plur. medwědji = medwědi.
ds = z, chod, chůdse = chůze, wedu, wedsu = wezu.
hs = z, noha, nohse = noze.
chs = š, Čech = Češi.
ks = c, sedlák, sedláksi = sedláci.
lj, mj: ljud, mám, mjet.
nj = ň, jelen, jelenji = ňi, pán, páňi.
ps = ψ.
rs = ř, díra, w dírse = díře.
tj = ť, pět, pěťi.
ts = c, klátit, klácet.
tš = č, kš = č, oko = očí, orati = oráč, kropáč, kopáč.
dš = ž.

§. 43.

Rozbírali jsme zwuky o sobě, ale slowo jest sléwek wíce zwuků w jednotu duchowní; tedy zwláštní zwuky

jsou doby slowa, jenž jest jejich obecnost a po[illegible] Jako jedna doba s druhou se spolčuje, tak i wzájemně wlastnosti swé jedna s druhou wyrownáwá; na soudobnost zwuků tedy jest hleděti slowozpytcowi rowně tak, jako na soudobnost tahů w obličeji fysiognomowi.

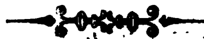
Ale jeden tah býwá hlawní, dle něhož se pořádají jiné, tak i jeden zwuk we slowě býwá jednotou a středkem jiných, k. p. řekneme-li *oko*, tedy wokal *o* jest úhlawník; w *umučení* jest *m u* ∓ *mu* stejné platnosti, nebo dejme *o* za *u*, a jest hned wše jiné, umočení; *winu*, toto plynné *w*, tato tichá činnost a toto upewnění w *n*, jenž dwojnásobné we slowě *winna* = zachycení a zapletení mrawní znamená; *láska*; mazliwé, přitulující *l* jest hlawní, wyskytující se w Liebe, milý; *s* opět spolčující, ale přece rozeznáwající jako žertowné odstrčení a na to zas lakomé zachycení *k*; mezi wšemi bezprostřední, nic nerozwažující *a*, jenž w latině před *m*, w amor, formalní *o* i *r* přewažuje.

Swět; *s* wše spolčující, sbírající; *w* wěčné chwění a žiwot; *t* stálá jednota a pewnost.

Moře; *m* uzamčení a temnost, *o* spojení, *r* ruch a bouřliwost.

Bůh; twořící, welebné ze sebe wycházení znamená *b*, wšudypřítomné wání moci jeho *h*, a newystižnou hloubku bytosti jeho *u*.

Smrť; hlawní zwuk jest *m*, uzamykající němoty, býwalý žiwot jest w *r*, ústalost w *t*, a k tomu skonawé *s*.

Částka III.

Jazyk na stupni hledu.

§. 44.

W předešlé částce poznali jsme, jak člowěk ze sebe twoří řeč, wtiskujíc formu cita we podobný zwuk; co mu jest příjemné, znamená zwukem při sobě ostáwajícím; nepříjemné odstrkuje dechem a hlasem; k p. m znamená žádost, nepustiti od sebe předmět milý; w slowě Hass jest wyhození ze sebe slyšitelné. Jest tedy slowo wtělený cit.

Až potud nachází člowěk swět w sobě, ale časem lhostejností z náwyku poslou wypadne z duše a okáže se zewně smyslům; z citu stane se hled.

1. Předmětnost a tudíž samostatnost zewnější jewí se zwláště na žiwém; kde ale žiwot, tam ruch, a tak jest slyšitelný; člowěk opakuje ten zwuk a znamená tím předmět slyšitelný, a touto cestou nabýwá množnou třídu slow, k p. hrom, býk, pinkawa, kawka, stehlík, wůl, Sieden, brausen, hus, syčet, bručet, sršet, hučet, chwět, pršet, cwrčet, kwokat, kwákat, bučet, štěkat, bellen, krächzen, rieseln, sausen, wrčet, sýkora, čížek, brum, hříbě, skokan, platschen, klatschen, ventus, řechtat, šplichat, šplechtat, plawat, frkat a t. d.

2. Kde ruch není slyšitelný, tam býwá widitelný, a tak se pozoruje wáhawost nebo rychlost, která se též wáhawou neb rychlou řečí wyobraziti může: blesk, Blitz, Licht, hned, let, g'schwind, langsam, wáhawě, cito, líný, Faulheit.

3. Twářnost předmětu podobna býti může twářnosti organu mluwícího, k p. o a kolo = oko, [illegible] ucho

Toť jsou podobizny čili malůwky w řeči, starým známé pod názwem onomatopoetica; w nich předmětný ruch stane se podobným ruchu mluwy a to nejen w jednotliwém slowě, nýbrž i w celých průpowědích a werších, zwláště u starých básníků.

§. 45.

Mluwili jsme o citu a o hledu, ale to byl jen abstraktní čili wšeobecný cit a hled; proto jsme také nacházeli we wšech jazycích podobu; jedná se však dále o cit a hled mluwícího jednotliwce, w němž tedy cit a hled, ač má obecné člowěčí jádro, osobliwý jest a zwláštní:

α) z té příčiny, že mluwící *A* jest jiný nežli *B*;

β) že cit a hled w době *A* jest wýsledek wšech předcházejících dob, a tedy jest jinačí nežli w době *C*, k. p. jináč dojímá pečínkowá wůně hladowého a jináč sytého; jináč wůně kuřlawého tabáku zdrawého a jináč nemocného.

γ) Jest tedy každá osoba určitost původní (wěčná) a časowá, a středek obou jest náwyk.

Na této osobliwosti citu a hledu založená jest rozmanitost řeči a náhodnost její, tak žeby každý člowěk měl poněkud jinou řeč, jako každý pták má jiný spěw; ale obcowání wyrowná rozdíly osobní a wyhladí nerowností.

§. 46.

Jest-li řeč wyobrazení citu a hledu a sice jednotliwého, tedy bude míti jistá obec tolik obrazů mluwnických, kolik měly osoby čili členowé její citůw a hledůw. Jinačí jest obsah řeči národu w sewern pustém a jinačí národu w bohatém jihu. Kde wětší poznalost, tam bohatší řeč; stupněm poznalosti tedy se rozeznáwají jazykowé, a tato

poznalost řídí se okolnostmi. Okolnost chudá málo poskytuje kořenů slowních, a národ časem swým powzbuzený k myslíwosti musí wypůjčowati od souseda, tak i národ z kolikera slitý slitou a strakatou bude míti řeč.

Částka IV.

Jazyk na stupni rozumowém.

§. 47.

Až dotud nám byla řeč příležitostné prohlášení se citu neb hledu; to ale i u zwířete se nachází; z této kalné látky twoří člowěk myšlence sídlo neb tělo; myšlenka ale jest činnost rozumowá a rozum předmětný jest zákon čili prawidlo wěci, osobliwý pak rozum jest powědomost těchto prawidel; že wšak wšechno jen wzájemně se stáwá a určitá wzájemnost jest poměr, tedy jsou prawidla a poměry jedno, a jací poměrowé we wěcech, takowí jsou i w myšlenkách; neboli jaké jsou určitelnosti wěcné, takowé jsou i myšlenkowé.

Z hledu wychází myšlenka, hled ale jest weskrz určitost, soudobnost čili úplnost; newidím zwíře, psa wůbec, ale toho a toho, k. p. Keréšei.

1. Prwní slowo tedy bude poukázání na tuto určitost: *hic*, *ὁ*, ten, to, a to dostane dle udaných kořenů wlastní jméno, aby se rozeznalo od jiných. Toto slowo, jsouc zatím o sobě, jest beztwarné a tedy

2. neurčité = infinitum; neboť twar jen wzájemností se stáwá.

3. Tato neurčitost slowa pomine, jak mile určitost wěci se rozpadne před rozumem; hled tetiž opětowané

na něco obrácený při wší podobě a stejnosti spatřuje změnu, jinakost, čili rozdíly; zde rozum jest powědomost wěcnosti stálé a rozdílů, a jak tento poměr wyslowí: to jest tak a tak, má podmět a wýroky. Tento rozdíl pak jest buď klidný, nebo plynný, t. j. wěc jest celek wlastností swých — nimi jest, co jest, totiž klidná jsoucnost, nebo podkladek činnosti, a z toho wyplýwá dwojí třída slow, totiž: slowo *podstaty* a slowo *činnosti* (substantivum et verbum). Podstata ale jen jest celek nebo jednota wlastností čili určitostí, a i činnost není činnost pouhá, abstraktní, nýbrž činnost určitá prostorou, časem a poměrem čili porownáním k jiné; t. j. na činnosti též se ukazují rozdíly a z toho powstanou přídawné a příslowce (adjectiva et adverbia).

Potud mluwili jsme o podstatě (klidné nebo měniwé) o sobě, totiž jak w sobě rozdíly má; ale jako podstata jistá w sobě w rozdíly se rozpadne, tak podstata wůbec (o které jen mluwí) čili obecnost rozpadne se we zwláštní a jednotliwé podstaty, a toto rozpadnutí jest nowá určitelnost, totiž ličnost, pouhá lhostejnost jsoucnosti jiné, čili jinost (naproti jinakosti = differentia qualitativa); pojem *já* rozpadne se w mnoho *já*; kdo nemůže říci *já*, jest *on*.

1. Tato jinost w řeči určitá, čili opakowání určité se lhostejným počátkem jest číslo: jeden, dwa a t. d.

2. Jinost s určitým počátkem jest již potah podstaty na podstatu a tudíž i jinakost, a to jest *číslo* řádowé: prwní, druhý.

3. Jinost činnosti čili opakowání jest číslo adwerbialní: jedenkrát (jednou), dwakrát.

4. Jinost we swé delnosti a zdánliwé samostatnosti čili pouhá určitelnost jest k. p. jednuška, trojka a t. d.

Jen swět *jest*, to jest: celek *jest*, wnitřku ale jest změna, totiž mimo jsoucnosti i smrt; by ale celek byl, nesmí ostati *jinost* k sobě lhostejná, nýbrž jedno druhým se musí docelili, jedno k druhému se blížiti; toto blíženství čili poměr potřeba i w řeči wyobraziti; že ale není

a byti nemůže samostatné, tedy se neznačí slowem, nýbrž jen částkou slowa a sice buď na před, buď na zad přiwěšenou, buď o sobě neb mezi slowy. Tato pak částka jest *přiložka* (praepositio et casus), jedná-li se o spojení jednotliwosti s jinou jednotliwostí w jednom celku; spojení ale zwláštnosti s jinou zwláštností, totiž jistého celku s jiným celkem, jest *spojka* (conjunctio).

Ale podstata w rozdílech wšudy jest přítomna a touto wšudypřítomností práwě jest podstatou; tato pak wšudypřítomnost w předmětenstwu jest newiditelná, jest duch předmětůw, jen tu a onde, wíce méně se jewící, jako k. p. duch se wíce jewí na hlawě než na patě, ačkoli wšudy jest. Tyto místka, přítomnost podstaty jewící, w řeči (jenž jest otisk předmětenstwa) jsou *náměstky* (pronomina).

Přehled určitelnosti mluwnických.

I. Určitelnost jsoucnosti.

to	kde	to kdy	to kde kdy	Jednota prwopočáteční. Jméno.
	tu	tenkráte		
infinitiv	substant.	verbum.	participium.	

II. Jakosti = jinakosti.

jaký	jak	Rozdíly.
adjectivum	adverbium	Rozsudek.

II. Jinosti.

a) číslo, b) pořádek, c) opakowání, d) dobnost. — Určitost.

IV. Spoje.

Casus, praepositio, conjunctio	Wzájemnost = Jednocení. Uzawírání.

V. Wšudypřítomnost podstaty.

Pronomen				
jsoucnosti,	jakosti,	jinosti,	spojení	Jednota
já ty	můj	ten onen mnohý některý	jenž který	nawrácená.

§. 48.

O slowě podstatném.

Podstata jest jednota rozdílů čili předmětný pojem dob; k. p. tělnost (wýška, tlouštka), widěti, cítiti, mysliti, chtěti, jsou rozdíly čili doby, jednota wšech jest člowěk, jest tedy člowěk podstata. Nechci říci místo jednoty rozdílů: základ wýjewů, wnitřek úkazů, nebo by to byl zawržený dualismus, νουμενον a φαινομενον, jakoby základ a wýjew bylo dwojí. Arci jest dwojí, jednota dob a doba, ale to jest jinačí dwojitost, nežli ta, kterou na mysli jsme míwali, bywše na stupni dualismu; nestojí jednota dob a doba wedle sebe, ale jest doba w jednotě dob. Doba wšak wyššího celku může býti opět menším celkem a tedy zase podstatou, až pak poslední nemůže býti celkem, jsouc pouhá čili jednoduchá; k. p. Žižka jest srostlost *nesčíslných* určitostí čili dob, a proto jest jen jeden Žižka; slowo Žižka není tedy zwláštní určitost, to jest, Žižka *není* Žižka, nýbrž jistý celek určitostí má jméno *Žiška*, Žižkowa doba ale jest k. p. *Čech*. Čech jest opět celek rozdílů, ale w skutečnosti není o sobě, čili samostatně, ale na množstwí osob rozprchlý; Čech není wíce jméno, nýbrž zwláštnost, a tak to postupuje až k určitosti, která wíce určita býti nemůže, nýbrž jen pojmenowána, k. p. barwa w oblíčeji Žižkowě, ta jest zase jen nesmírný obsah hledu; zwuk klarinetního C, barwa zralého ořechu a t. d. Nesměrnost tedy plnosti a nedostatku stejně jest newyslowitelná ale znamenatelná, a z toho wyswítá rozdíl *slowa* a *jména*.

Tato určitost jest wlastnost, a byť by i nemohla býti o sobě a pro sebe w skutku, přece si ji myslíme o sobě, mohouce odwrátiti mysl od toho a onoho, na kterémž tato wlastnost *widitelná*, k. p. woda zelená, tráwa zelená, list zelený; odwraťme mysl od wody, tráwy a listu, ostane samo zelené, a to jest zelenost. Z toho tedy wyplýwá:

Slowo podstatné

α) osoby čili *jméno* = wšedobnosti: proprium,

β) zwláštnosti = wícedobnosti: appellativum,

γ) wlastnosti = jednodobnosti: abstractum.

W těchto rozdílech libuje si rozum a tu jsme myslili, že, kdo wí, co jsme řekli slowem: „Člowěk jest bytost nadsmyslná,“ rozložiwše osobu we zwláštnost a wlastnost. Dále pak pozná se, že prawda není w rozloučení, nýbrž w sjednocení čili pojemu, a tak se nalezne, že osoba, o níž jsme na předešlém stupní prawili, že jest wšedobnost, jest *doba*, a že wšechny osoby we wzájemnosti a jednotě prawý jsou pojem; a tak Žížka jest doba a naopak, kdežto dříwe byl Čech dobou Žižky, jest teď Žižka dobou Čecha, a Čech dobou člowěka, a člowěk čili člowěčenstwí jest pojem; co dříwe bylo nebo zdálo se býti abstraktní, nyní jest konkretní, k. p. Žižka jest Čech, teď to zní: Žižka, Krok a t. d. = Čech, z rozboru stal se soubor, t. j. ukázalo se, že jedno jest jako druhé. Čech jest člowěk, bylo dříwe prawdou, teď: člowěk jest Čech, Němec a t. d. Člowěk dříwe abstraktní = dobný nyní jest skutečná wšedobnost = pojem.

§. 29.

O slowě podstaty plynné.

Rozbírali jsme w předešlém §. podstatu co jednotu rozdílů stálých, wedle sebe jsoucích; tyto rozdíly jsou doby dokonalé, ale ta dokonalost jest jen zdánliwá, wšecko jest w ústawičné plynnosti a proto znamená kořen wšech

slow činnost, jak widěti z hebrejského jazyka, zwláště pak ze Sanskritu. Odkazujeme zde na dílo Eichhofowo a na příklady wýše uwedené.

Tato usedlá činnost o sobě čili samostatně jest substantivum, nebo aspoň činnost w jisté meze sražená, w níchž jako jednota se ukáže, k. p. den, řeka, rok a t. d.

Činnost w plynnosti čili w časnosti wyslowená jest *časoslowo*. Prwé byla řeč o podstatě klidné a wedlejších rozdílech čili klidných dobách, teď ale se mluwí o podstatě plynné čili půwodu a o dobách postupujících čili wýjewích, k. p. stehlík jest malý, barewný a zpěwný ptáček, jest podstatně řečeno; stehlík zpíwá, lítá, tu jest řeč o půwodu a wýjewu. Může ale býti činnost:

α) Takowá, že půwod a wýjew nerozdílní jsou, k. p. switá, prší, blýská se, hřmí, jest parno a t. d., půwod a účinek jest zde jedno.

β) Půwod a wýjew může sice býti již rozdwojený, ale tak, že wýjew jako wýpuk z wnitřku jen ukazem jest wnitřku, dále newycházejé, k. p. růže *kwete*, člowěk myslí, on spí, toto zní, switi, *Bůh* jest.

γ) Činnost, w níž půwod a wýjew jest rozdwojený, ale w sebe zase názpět obrácený, k. p. já se bojím, ty se těšíš, koupati se, smáti se, houpati se, bíti se.

δ) Činnost, w níž půwod a účinek rozdwojen jest, tak že jsou tři: α) půwod, β) činnost, γ) účinek.

Tyto stupně má rozum rád, a dělí půwod od účinku a wýjewu; ale wyšší stupeň hledá opět jednotu, a tu jest pojem činnosti, jako jest k. p. žiwot, dějstwo, ctnost, nábožnost, swět. Na tom záleží rozdíl časoslowa:

α) Časoslowo bezosobné (impersonale).
β) „ nepřechodné (intransitivum).
γ) „ wratné (reciprocum).
δ) „ přechodné (transitivum).

A tu protože půwodu činnost dobně přechází, tedy účinek jest wždy jen dobně stáwati se, a tím opět časoslowo jest:

buď činné (activum),
nebo trpné (passivum),
nebo střední (neutrum).

§. 50.

Jako jméno statné tak i časoslowo wyšlo z kořene jednoho, a jako ono záleží z dob klidných, toto z dob plynných, tak jest i určitelností onoho wíce prostora, tohoto wíce čas; celkem dob mnohých mohou býti oba, tak i časoslowo může býti podstatným, ale jako prostora a čas nejsou sobě odporné, ano prostorné wždy časné, protože měnitelné, to „zde" jest „teď," nebo lepé: „kde" jest i „kdy;" tak opět rozděliwše se dříwe jméno statné a časoslowo, zase splynou, a toto splynutí jest participium, k. p. jsa, jsouc, jest *ten*, *ta*, *to* a *jest*. Substantiva verbalia též nic jiného nejsou než jen abstracta participia, k. p. tento dešť, tento zpěw, hra, sprawedlnost. Máme tedy:

a) Infinitiv.
b) Substantivum. c) Verbum.
d) Participium.

Jak bychom ale měli tyto kategorie čili určitelnosti pojmenowati dle wýznamu zde udaného? Myslím: infinitivus = *prwek* řeční; substantivum = slowo *osobní* (ne od osoby jisté, ale o sobě = samostatně) verbum = slowo *časowé;* participium = *časoosobní*.

§. 51.

Slowo jinakosti.

Přídawné a příslowce.

Podstata jest jednota rozdílů, a tyto rozdíly mohou se též samostatnými státi a jsou pak též podstaty, totiž další jednoty, až se přijde k určitosti, která wíce určita

býti nemůže, k. p. jsoucnost, to' jest určitost nejwyšší a tím samým nejprázdnější, proto také wšech rozdílů dalších podkladek — jest to pauhá kategoria času, a proto jest časoslowo *býti* wšech soudů, totiž wýslowení jednoty a rozdílů, swazek.

Ale určitosti co určitosti pouhé, to jest, co rozdíly bez samostaty, tedy určující přídawek osob (o sobě jsoucích) jsou adjectiva a adverbia, ony k podstatnému, tyto k časoslowu přináležející.

Protože určitost co jednota jiných určitostí o sobě býti může, tedy se může i každá podstata určitostí státi; a z toho wyplýwá, že každé substantivum může býti adjectivum, a naopak totéž platí o adverbium, k. p. dnes, dnešek, nyní, nynějšek a t. d. Proto má také participium powahu adjektivní i adverbialní, k. p. jda našel jsem, ten jdoucí.

Určitost osoby jest adjektivní, určitost časoslowa adverbialní; a toho se držeti jest, buď pak jakkoli wysloweno, k. p. Er hat es mit *vielem* Glück beendigt, nebo: er hat es *sehr glücklich* beendigt, to jest jedno; on to' dostal darem, neb darmo.

§. 52.

O jinosti.

Podstata jest jednota rozdílů; takowýto rozdíl jest způsob jsoucnosti a porownán s jiným jinakost; jednota způsobů čili způsobnost s podstatou totéž jest, k. p. podstata *A* má rozdíly a + b + c; tyto a, b, c jsou způsoby jsoucnosti *A*, podstata *B* má w sobě rozdíly c + d + e, tedy způsoby d + e jsou jinaké nežli a + b; a w tom záleží rozdíl jinakosti. Ale byť bychom nemyslili na jinakost a na formu, jest přece rozdíl, ač lhostejný, mezi A a B, a tento pouhý rozdíl jest *jinost*. Tato jinost má w sobě doby a jich jednota jest *číslo*, k. p. jeden, dwa, tři a t. d. Tím se určí počet podstatných, a sice:

α) počet jednotliwosti = singularis.

β) počet dwojetnosti = dualis.

γ) „ wícepočetnosti = pluralis.

To jest jinost a početnost samostatných. Tato početnost o sobě čili abstraktně zní: jednuška, dwojka a t. d.

§. 53.

Jinost jest opakowání téže wěci, ale opakowání jest zase určitost a tedy ne wíce lhostejnost; a tak ličnost = jinost přewrátí se w jinakost. Toto opakowání jest pořádek a sice dwojí:

α) Lhostejný počátek od jistého konce, jenž od jinad určen býti musí: prwní, druhý, třetí, po prwé, po druhé.

β) Jednota opakujících se: jednoduchý, dwouduchý.

γ) Jednota obou, t. j. počátek lhostejný i jednota opakujících se: jedenkráte, dwakráte.

§. 54.

To, odkud se počne počítati, aby se *určila tolikost* čili *mnohost*, t. j. jednota tolikosti a jinakosti, jest míra, k. p. máli se 20 žáků porownati, musí se *jeden* určiti, jenž jest (od zadu nebo od předu) prwní, a jiný pak jest jednou, dwakrát, třikrát lepší. Kdy a kdekoli jedna míra jest, tam jest wšechna wlastnost potažitá a sice:

α) Potažitost pouhá, totiž skutečně ještě nepřiměřená, a to jest jednota, positiv.

β) Potažitost s tím neb oním w skutku měřená, comparativ.

γ) Přiměření jednoho ke wšem téhož druhu, superlativ = nadjinost.

§. 55.

Wšak ale není wždy známá jistá míra, jednota wždy určiti se nedá; toto poznamenání zastupují jména přídawná *multus*, *longus*, *široký* a t. d., t. j. každé pří-

dawné tolikosti bez porownání zwláště nepřetržité mnohosti čili tolikosti, k. p. obecný, wěčný, které jsouce wšeobecné, nejsou wedle sebe a tedy porownány býtí nemohou, t. j. zde ani kategorie míry, ani jinakosti, jinosti čili tolikosti místa nemá.

Částka V.

§. 56.
Spojení slow.

Jako we swětě nic není pro sebe, ale čím co jest, jen w celku a tedy wzájemností jest, tak i w řeči není slowa pro sebe, nýbrž každé slowo wztahuje se na jiné. Tento směr pak podle swé rozmanitosti musí býti i rozmanitě wyznačen; že wšak není směr *wěc, ale na wěci*, tedy i jeho wýznam není slowo, ale jen částka malá, buď přívěsek nebo změna před slowem, nebo na slowě, nebo za slowem. Jsou pak poměry:

α) Podstata s podstatou.
β) Podstata s určitostí.
γ) Určitost s určitostí.

§. 57.
Podstata s podstatou.

Potahowání jedné podstaty na druhou jest pouhé čili prosté, totiž neurčité, t. j. jedna podstata sice o sobě není, musíme si mysliti jinou, ale neurčitou, k. p. orel (wysoko lítá) jest orel, protože není něčím jiným, ale to jiné se newyslowí; taktéž zwoláme-li: Člowěče, Zdislawe! wybíráme wolaného z počtu mnohých ale neurčitých; jen

w druhém pádu určitost wětší jest w tom, že *wolán* jest ten jistý člowěk. Takto určita může býti každá wěc, ale neznamená se wždy zwláště tato určitost, nýbrž slowo počáteční koncowku podrží, k. p. *o* koleno! na tom záleží pád nominativ a vokativ, čili názewník a wolatel.

§. 58.

Tento nominativ jest jako zrno, z něhož wyrůstá kmen, t. j. jedna podstata může býti půwodem druhé a to sice buď jako půwod dokončený nebo *wstáwání*, a tak i slowo w této službě se skloňuje, a tento sklon může se nazýwati *půwodník* a *přechodník.* Oba jsou sobě jak w pojemu příbuzní, tak i w poznamenání podobni. Latiník je jmenowal genitivus a accusativus.

Wšak ale we swětě co celku nekonečeném jedno i druhé může býti půwodem, t. j. jedno druhé zakládá, tak že wšechno jest potažité, k. p. otec jest někdo tím, že má děti, a děti jsou, že mají otce; mohu tedy řícti: otec syna, aneb syn otce; cokoliwěk tedy od sebe záwisí, w tomto druhém pádu stojí. Jináč ale jest to w přechodníku, totiž w půwodníku činném, w němž půwod může nezáwislý čili o sobě býti, ale *odwoděné* jest záwislé, k. p. otec plodí dítě, ale ne naopak; a wšak i zde mohou osoby wzájemně přecházeti na sebe, k. p. otec miluje syna, a syn otce.

§. 59.

Jako na kmenu listy naproti sobě se stawějí, a jako otec a dítě, ačkoli jedno od druhého záwisí, o sobě stojejí, přece z této rozpadlosti se zase sobě blížiti musejí, by se opět spolčili, a w tom jsou doby:

α) Doba pouhého blížení, jehož poznamenání mluwnické byl dativ, nám ale slouti může *bližník.*

β) Potkání wšeliké musí býti *kde* a *kdy;* určitost další bližníka jest tedy *místník* a *časník,* říkáme: na tom místě a w tom roce.

γ) Posledně blíženství se stane spolčením a sjednocením; tak k. p. sjednotí se člowěk s úřadem, stane se pánem; řemeslník s náčiním, učitel se žákem.

Když se we mluwě wyobrazí zase celek, jsou wšechny poměry již doplněny a poznamenány, a tedy slowo podstatné jen těmto třem změnám (úhlawně) podléhá:

α) Změně pouhé rozdílnosti podstatné; nominativ, vocativ.

β) Změně odwodu čili záwislosti a příčiny; genitiv, accusativ.

γ) Změně sloučení; dativ, local, instrumental, social.

Tyto změny tedy musejí býti w každé řeči; může wšak býti nominativ a accusativ jeden wýchod neb dwojí, též genitiv a accusativ, jak to často w české řeči býwá; a taktéž dativ, local, instrum. neb social, kterěžto pády w německém jazyku jsou stejné = ich gab ihm, mit ihm, an ihm. Zwláštností těchto poměrů může býti wíce, ale úhlawně se w tuto trojí třídu rozpadají.

§. 60.

Znamení poměrů těchto buďto slowu se přiwěsí, a w tom záleží skloňowání, nebo stojí před slowem a za slowem, a tyto částky mohou se nazwati *příložky*, o nichž se prawí, že žádají jistý pád; tomu se ale naopak má rozuměti, totiž, tenkráte jest ten a ten poměr a jeho znamení jest ta a ta příložka: od, do, w, k, za, na, při, před, po, pro a t. d.; příložky nežádají jistý pád, ale jistý poměr žádá příložky.

§. 61.

Nominativ čili názewník znamená, že podstata ze sebe newystoupila; jest tedy nejméně změněný, ano býwá i sám kořen a proto jest w sebe uzawřený, totiž wychází na souhlásku, zwláště když půwodnost a činnost znamená

naproti trpnému, přijímajícímu. A w tom záleží rozdíl mužského a ženského pohlawí. Ženské pohlawí, co záwislejší, miluje wýchod končící se na samohlásku, nebo na určitější (měkkou) souhlásku, miluje zwláště *a*, kdežto záwislejší a tudíž i určitější wěci nemajíce osobnosti na určité *e* a *o* wycházíwají: muž, žena, dítě, pole, slowo a t. d.

§. 62.

Změna kořene znamená tedy záwislost osoby neb wěci, aspoň pominutí samostatnosti; náwrat tedy ke kořenu jest náwrat k samostatnosti, a na tom záleží hebrejský genitiv, který třeba že jest zcela jiný, přece na stejném prawidlu s jinými založen jest; k. p. filius hominis, zde se proměnil homo, w židowském se promění *filius*, t. j. slowo samostatné shrkne se w sebe, odložiwši samohlásku, a tím práwě samostatnost swou proti jiné dokáže. I u nás, u Latiníků a Řeků rád se genitiv prodlužuje, homo, inis; dítě, dítěte; οψ, οπος; tím způsobem ostane samostatné slowo kratší, a to jest ten samý status contractus hebrejský, učiněný jen jiným prostředkem.

§. 63.

Jen co žiwo jest, hýbá se ze sebe, totiž má wůli a proto i samostatnost. Jen kdo samostatný jest, nebo ním býti může, může se státi záwislým, nebo newolným; bezžiwotné bez toho náleží wždy jinému, totiž žiwému, a není tedy potřeba tuto záwislost zwláště znamenati, poněwadž se wždy již samá sebou wyrozumíwá. Na této myšlence záleží prawidlo u Slowanůw, že při žiwých jest genitiv a accusativ stejný, při bezžiwotných nominativ a accusativ.

§. 64.

Poměr soubylosti, jako blíženstwí, současnost, soudobnost (wedlebylost) a společnost, buď jen předložkou se rozeznáwá, buď koncowkou, nebo oběma, dle genia

národu; aniž se může sprawedliwě říci, kterému přednost náleží; činíli který málo, řekne se, že jest ducha chudého, nemoha ze sebe wytwořiti rozmanitost; jest-li rozmanitější, řekne se, že nemaje důwěry w sebe, zewnitřnostmi se wáže.

§. 65.

Předložky a koncowky znamenají poměry, ale poměr sám též musí swé jméno míti, k. p. *po* znamená poměr, jenž má swé jméno *posloupnost*; *wedle* poměr, jenž totéž jest, co *strana, bok*. Tím se stáwá, že místo znamení poměru čili předložek se klade jméno poměru samého, nebo jeho zastawatele, k. p. předkem, zadkem, ohledem, mezi.

§. 66.

Podstata s určitostí.

Podstata jest jednota rozdílů, čili wyplněné určité *bytí*; w citu a hledu jest tato jednota neporušená, ale majíc býti poznána, musí se rozpadnouti, by znowu byla spojena; poznáwání jest opětowané twoření; tento pak proces boření a stawení, jenž jest w mysli, musí býti i w řeči. Když člowěk soudí, bytí a určitost od podstaty loučí; tato určitost pak jest buď klidná, nebo změnná, adjectivum neb verbum. Každý soud záleží tedy ze 4 dob, jenž jsou:

α) Jednota rozwržitelná.
β) Jsoucnost co podkladek určitosti.
γ) Určitost.
δ) Jednota opět wšech dob.

K. p. Hus byl rektor škol Pražských.
Hus jest jednota počáteční před rozpadnutím.
Byl jest jsoucnost.
Rektor škol Pražských jest určitost čili rozdíl wedle jiných zde newyslowených.

Dohromady wšak to tak patří, jak oud k oudu, a tím jest to celek čili jednota po rozpadnutí. Ačkoli *rektor* a *školy Pražské* jsou pro sebe, přece zde ničím jiným nejsou, nežli určitostí klidnou a tím ač ne dle podoby ale w prawdě jako adjectivum.

Pes štěká. Z jednoty mnohých rozdílů podstaty „pes“ jeden rozdíl se *wyloučí*, pro sebe *postawí*, ale jen proto, by opět k swé jednotě widitelně připojen byl; jsoucnost wšak se wyrozumíwá tím, že tato činnost w času jest, a tato časnost jest bytí čisté wěcí swětských; pročež *býti* prawé a čisté jest časoslowo, a tudíž w každém činoslowu se ukrýwá, a sem tam wíce méně wytápí, buď na konci a skrytě, buď samostatně a patrně, k. p. em, eš, e, eme, ete, ou, τυπτω, εις, ει a t. d., wzal *jsem*, *budu* psát.

§. 67.

Podstata s určitostí klidnou.

α) Určitost jest rozdíl, rozdíl ale wýsledek jinakosti a jinosti, a to jest určitost pouhá, k. p. pilný, černý, malý, druhý a t. d.; nebo

β) jest poměr k jiné podstatě, a to sice tolikerý, kolikerý jsme poznali zpytowawše koncowky a předložky.

γ) Určitost jisté činnosti, buď dokončené, nebo w jisté meze časowé tak uzawřené, že se hledí wíce na takost činnosti čili na rozdíl od jiných, nežli na rozdíly čili doby činnosti w sobě; neboť tato činnost ostáwá jen možnou, totiž mohutností, náchylností.

§. 68.

Ad α. Určitost čistá čili pouhá jest takowá, že samostatnosti nemající wždy jen dobou jiného (podstaty neb činnosti) býti může, k. p. řeknu-li *dobrý*, neznamená to

pro sebe nic, nýbrž musí se wždy přiděliti jinému, k. p. dobrý člowěk, dobrá paní, dobré dílo. Tak jest to owšem i u jiných určitostí, ale ty mají kořen samostatný, k. p. telecí, krawský, ptačí, zabitý, ospalý; jsou tedy samostatné aspoň prostředně, když ne o sobě.

Poněwadž podstata jest jednota čili celek určitostí, tedy nemohou ani určitosti býti bez podstaty, ani podstata bez určitosti; jsou tedy pohlawí, počet a poměr co určitosti prwní podstaty též určitosti dalších určitostí čili přídawných slow, t. j. přídawné slowo we wšem se řídí dle podstaty.

Nejurčitější vokal jest *y* a tím wíce dlouhé *ý;* genius tedy našeho jazyka dobře wywolil k poznamenání určitosti nejurčitější podstaty mužské *ý*, pro méně určitou bezosobnost *e* a *o*, pro plodící pak powahu ženskou *á*, co zwuk, w lůnu swém wšecky jiné owšem neurčitě chowající.

§. 69.

Ad *β*. Poměr jest také již určitost; když tedy dwě podstaty wedle sebe stojejí, jedna jest určitost druhé a tedy přídawkem. Jen připomenouti sluší, že slowo *přídawek* a *přídawné* slowo protiwiti se musí tomu, kdo wí, že podstata nic jiného není než celek určitostí; nejsou tedy určitosti wšechny přídawek, ačkoli některé z nich jsou náhodné neb přídawek a naproti nim některé bytné = stálé.

Přirowná-li se podstata k podstatě, wyjde na jewo, že jsou buď jednaké neb jinaké; ale tato jinakost nemůže býti úplná odcizenost, sice by nebyla určitostí, totiž nebylaby dobou celku, jejž jmenujeme podstatou. Dwojí tedy jest swazek určitostí s podstatou: a) wnitřní, stálý, logický; b) zewnější, náhodný. Ku příkladu, řeknu-li: lew jest zwíře, nebo mouřenín jest člowěk, nemůže odloučeno býti zwíře ode lwa, a člowěk od mouřenína; řeknu-li ale: pilný dělník, mohu též říci: leniwý dělník. Tento

kůň jest mlynářůw, kniha žákowa, hwězda ranní, woják bezruký, koláč mákowý, pán bachratý, had jedowatý, pták wodní, noha ptačí, Jan Nepomucký, Amos Komenský, skutek obyčejný, děwče černooké. Zde podstata a určitost jen náhodně k sobě přichází, a ostalaby každá, co w sobě jest, i bez spojení, k. p. políwka by mohla býti políwkou, byťby i nebyla kroupowá, jen že určující podstata poněkud wázaná jest k podstatě, mající býti určitou; tak přijde ráno k hwězdě, mlynář ke koni, žák ke knize a t. d.; a tyto poměry jsou pak jen jiné formy skloňowání při jméně podstatném, ano mohou w ně zase přeměněny býti, k. p. jedno jest: woják bez ruk, nebo woják bezruký, koláč s mákem neb mákowý; Amos z Komně nebo Komenský; skutek dle obyčeje neb obyčejný, kůň mlynáře a t. d. tak že w jednom jazyku tak, w jiném jinák se to užíwá, t. j. slowa přídawná, odwozená od jmen samostatných, jsou jen jiná forma pádůw a předložek.

§. 70.

Jenom nominativ čili grammatikům známá apposice jest určitost bytná a od podstaty nerozdwojitelná, a proto se neproměňuje, k. p. sprawedlnost jest cnost. Poměr genitivu se značí příweskem *í* k genitivu obyčejnému, k. p. hlawa člowěka = hlawa člowěčí, roh jelena = jelení, maso telete = telecí, a to sice když se mluwí o pojemu, ne ale o prosté osobě, jejíž genitiv se přemění w *ůw, owa, owo* nebo w *in, ina, ino*, k. p. hlawa cárowa, maso řeznikowo, kdežto osoba má jmenowanou podstatu; w předešlém poměru ale jest naopak přídawek wlastností čili rozdílnosti podstaty, ne majitele. Patrně co tam na *í* přewažuje podstata, přewažuje w druhém na *ůw* určitost. Neníli ale určitost ani wnitřnost, ani majitel, nýbrž jen zewnější potažitost bytu, podobnosti, půwodu, jako značejí otázky: odkud, jak wypadající, kde obyčejný, kde bytující, komu náležející: značí se přiwěšenou slabikou

ský, k. p. král Český, kabát wojanský, swětlo nebeské, žiwot cigánský, dar králowský, učení kácířské, sídlo podzemské.

§. 71.

W předešlém §. mluwilo se o poznamenání toho, co patří wůbec k žiwotu jistému: člowěčí, zwířecí, ptačí, hadí, žabí, howězí, a t. d., co wůbec člowěku, zwířeti a t. d. přináleží. Ale welký jest rozdíl:

α) Mezi tím, co žije, a co bezžiwotné jest; w onom jest jednota rozmanitých, ale plynných dob; toto wšak jest jen sbírka rozličných pewných dílů; a tedy genius našeho jazyka toto rozeznáwaje pěkně při žiwém plynnou samohlásku *i* w pewnou souzwučku *n* proměnil. Tak jmenujeme k. p. železné to, čehož stálé částky jsou ze železa; taktéž stříbrné, olowěné, dřewěné, kamenné, skleněné, písečné. To samé jest i w němčině, s tím wšak rozdílem, že zwuk *n* i u žiwých se často nachází: kälberne, schweinerne, silberne, kupferne, a t. d.; w těchto posledních ale patrně má přewahu.

β) Kde we hmotném swětě jedno wedle druhého zewně celek pusobí, může se řícti, že jedno má druhé, a w tom záleží podoba majitele a majetnosti; pročež jest u nás i podobné tohoto poměru s oním poznamenání, k. p. koláč mákowý, tu mák má koláč a koláč mák. Arci že úplné důslednosti není nikde, nebo říká se skopowé maso, oslowá kůže, a sice dobře; nebo duch stojí nad znamením, a libozwučnost, náwyk jsou též doby jazykowé.

γ) Celek, o němž mluweno, jest jen celek zewnější, nebo jsou dwa celky, k. p. koláč a mák; alejiný jest celek z částek pozůstáwající, které pro sebe nejsou celek, nýbrž oudy; tu se může řícti, že celek

má oudy, wšechny oudy ale nemusí míti, aniž přestane celek; oud jeden neb druhý může přewažowati nebo jinaký býti než u toho a onoho toho samého druhu, t. j. nedostatek oudů a určitost oudů takosti a tolikosti jest určitost těla samého a tudíť může tato jinakost jménem přídawným poznamenána býti, a w tom zachowáwá náš jazyk tento způsob:

α) Přidá k oudu časowému neb prostornému určující *ý*, *á*, *é*, když nedostatek nebo takost oudů značí, k. p. bezhlawý, bezruký, stoletý, černooký, dlouhoruký, jednonohý a t. d.

β) Tolikost ale oudů znamená určitějším přídawkem *t*, k. p. hlawatý, bachratý, letitý, jedowatý, kamenatý, hornatý, okatý, ušatý, wodnatý, bohatý, wolatý, wlasatý, rohatý, chlupatý, bradatý.

Toto *ý* a *tý* má welkou podobu s koncowkou *ský*, jenž znamená oud z celku, jmenowaného obec; proto také bradák, Třebowák, Humpolák, místo: bradatý, Třebowský, Humpolecký.

§. 72.

Konečně zbýwá poznamenání určitosti, která není w powaze záwislosti, složení, we spolku, w dílech, w spojí, ale jen wzatá z okolností náhodných, jako jest místo, čas, čili odpowěď na otázku: odkud, kde, kam, kdy, jak dlouho? a to se znamená přiložením slabiky *ní*, co netýkající se určité podstaty, než jen po zdaleku, není wlastnost jeho a tím ani pohlawí swé podstaty nemá, k. p. witr půlnoční, cesta tržní, chléb dnešní, plat roční, čepice noční, prwní, střední, poslední, přezpolní, dolní, horní, okolní, wýchodní, rolní, lesní, kostelní, obecní, swadební šat, církewní, státní.

§. 73.

Určitost odwedená od činnosti.

Ad γ. Nejedná se zde o určitosti, kterou dáwá činnost, nýbrž o klidné powaze, z činnosti pocházející; tato slowa přídawná tedy dobře rozeznati sluší od tak nazwaných účastenek (participií), při nichž, buď si činnost trwající nebo dokončená nebo budoucí, wždy se jen myslí na činnost. Nejwíce by se zdálo, že participium passivum má podobu pouhé klidné určitosti, proto že jest činnost ustálá; ale nahlédněme blíže a uwidíme, že práwě na tuto činnost, třeba že ustálá jest, se ohled bere, k. p. obrácen jest owšem jiné než obrácený, ale toto jistě jiné než obratný, a toto jest teprwa určitost klidná. Proto že činnost jest časowost, tedy i powaha, jsouc wýsledek činnosti, buď jest powaha a) z minulosti, b) neb z přítomnosti, c) neb z budoucnosti.

§. 74.

Powaha z minulosti.

Dobře rozeznati sluší určitost minulou; k. p. když řeknu: der angestrichen Gewesene, bit bywši, jest to určitost minulosti, ale ne klidná, nestala se powahou, jenž jest wždy přítomná, buď si činnost, od níž se odwozuje, minulá nebo budoucí.

Tuto powahu stalou z minulé činnosti značí náš genius znamením *klidné* určitosti *ý, á, é,* přiwěšeným k formě obecné neurčité a nejwíce minulost značící činnosti, k. p. osoba padlá, opilý, pohořelý, pošetilý, nenadálý, spanilý, zdwořilý, zpozdilý, zwadlý, stesklý.

§. 75.

Powaha z přítomnosti.

Participium praesentis activi jest jednota činnosti a podstaty čili osoby; k. p. milující jest ten, kdo miluje nyní;

rozlučme tuto powahu milujícího a mysleme si ji ne činnou, plynnou, nýbrž klidnou, a budeme míti nowou formu myšlenky, kterou poznamenáme podobně, jako když jsme z podstaty poměr co pouhou určitost odebrawše řekli místo z kamene = kamenný, přiwěšenou slabikou *ný;* powaha klidná hájícího jest *hajný,* tajícího *tajný,* a tak též příjemný (jen naopak), klamný, zrádný, hodný, pilný, platný, statný, obratný, útratný (kde se utrácí) schopný, pokorný, wzdorný, odporný, wolný a t. d. Zdálo by se, jakoby k. p. wolný, pokorný ne od woliti, kořiti, nýbrž od wůle, pokory a t. d. odwozeny byly, a wšak wůle, pokora a t. d. jsou též jen druhá doba w účastence (participium), totiž doba podstaty, uwedené *ný* ale jest doba určitosti. Jako *ný* z podstaty odwedené w určitější, dostatečnější *tý* se proměnilo, tak i toto *ný,* k. p. sklonitý, pracowitý, příležitý a t. d.

§. 76.

Powaha z činné budoucnosti.

Powaha, která se potahuje na budoucí činnost, nemůže nic jiného býti, nežli:

α) Schopnost k činnosti, jenž jest w trpném smyslu možnost změny, u nás značená přiwěšením slabiky *edlný, tedlný* čili *telný,* k. p. sprawedlný, který se zprawowati dá neb sám práwem se řídí; pochopitelný, co se pochopiti dá, citelný, změnitelný, prawidelný. Skutečně materialní možnost změny čili nástroj, nímž se něco mění, má podobný přiwěsek *idlo,* k. p. šidlo, mytelný mydlo, čitelný čidlo, woditelný wodidlo, rušitelný rušidlo.

β) Subjektiwní možnost změny, čili subjektiwní potažení na budoucí činnost, jest *náchylnost* nebo nucenost, a tu značíme zwukem *w,* žiwotu zwláště přináležícím, *iwý, awý,* k. p. *škodliwý,* ke ško-

dění náchylný, buď wolně neb púzeně: strašliwý, powěrčiwý, blázniwý, hněwiwý, chtiwý, záwistiwý, nepřízniwý, toulawý, rouhawý, drawý, a zwláště pěkné slowo *žitwý*, znamenající jako powahu přítomnou, ale wždy budoucí.

γ) Ustanowenost k činnosti čili určitost prostředku značí se koncowkou *cí*, k. p. psací papír, t. j. papír ke psání udělaný neb určený = *popsán budoucí;* honicí pes; zdicí, picí, bicí, křesací, snad i oblibené slowíčko *žádoucí* sem patří, jenž by owšem raději mělo zníti dle analogie *žadací.*

§. 77.

Podstata s určitostí plynnou.

Činnost jest změna, a sice buď ze sebe pocházející, u sebe ostáwající, nebo přecházející, nebo od jinud; tato změna jest čas, a čas má chwílky; jest tedy činnost střídání chwílek; měnitelnost ta ale wíce w powědomost hlídače se wráží, nežli rozličnost klidných dob, a proto poměr přečinění (causalitas) rozumu počátečně jest známější nežli poměr podstaty. Z toho ale pochází, že za příčinou změny spíše wyswitne powědomost stálého jádra při wší změně, a komu to wyswitne, ten to i wyslowí, řka = já.

Každá powědomost jest *já;* dwě *já* naproti sobě jsou *já* a *ty;* wše jiné má rozličná jména, a kde se již wyrozumíwá, znamená se náměstkou *on*, *a*, *o*. Obec (jednota) wíce *já* jest *my;* naproti tomu obec wíce *ty* jest *wy*. Mnohopočetnost jiných nepřítomných jest *oni*. (Toto *on* ale sem nepatří, neboť jest prawá náměstka, *já* a *ty* ale náměstka není.)

§. 78.

Těmto osobám určitost přikládá slowo činnosti. Ale činnost jest časowost, a čas jest:

α) buď změna wůbec, k. p. wše jest časné.

β) Neb jest změna, ale w jisté meze sewřená w jednotu, k. p. rok, den, hodina.

γ) Změna nynější, nebo doba.

Tak určitelnost obecnosti, zwláštnosti a jednotliwosti jest dělidlo činoslowa (změnoslowa) w trojí formě, wšak ale že se netýká bytnosti, čili jádra činnosti, nýbrž zewnějška; tedy důsledně náš jazyk, ostáwaje obyčejně při jednom kořenu, jen koncowkou ten rozdíl znamená, ačkoli při tom jest snad zde onde newěrný.

A) Obecnost činnosti se končí na *ím*, *ám*.

B) Zwláštnost čili opakowáním určitá činnost má znamení: *áwám*, *íwám*.

C) Jednotliwost čili nynější doba činnosti jako nejkratší a nejurčitější též nejkratší koncowkou *u* se značí.

K. p. nosím, nosíwám, nesu = wůbec, někdy, nyní; chodím, chodíwám, jdu; honím, honíwám, ženu; jezdím, jezdíwám, jedu.

α) Mají-li se časoslowa s touto trojí určitostí ještě wíce rozeznati předložkou, mají i čtwrtou formu s předposlední samohláskou *á*, k. p. nosím, snáším, chodím, scházím, wodím, swádím.

β) Časoslowa wíce staw nežli čin znamenající, totiž takowá, jenž wystawují děj přítomný a tudíž nejurčitější, mají jen jeden wýchod na *u* s předcházejícím *n*, k. p. lnu, jihnu, hasnu, schnu, chudnu, stárnu, plánu, páchnu.

γ) Časoslowa, nemající wýchod jednotliwosti, protože je národ nechtěl rozdrobiti w určité doby, dostáwají koncowku *u*, bywše předložkou určitá; k. p. házím, házíwám, odhazuju; wálím, wálíwám, příwaluju; pálím, pálíwám, podpaluju; chráním, chráníwám, ochraňuju; bráním, bráníwám, obraňuju; dálím, dálíwám, zdaluju; chytám, chytáwám, zachytuju.

δ) Wíceli se ještě určí časoslowo na *u*, padne určitost w budoucnost, k. p. deru, proderu; nesu, unesu.

ε) Obecně tedy wýchod *ím*, *ám* s předložkou určitým se stane, určitost ale obecného též jest budoucnost, tak k. p. prosím, uprosím, kdežto přítomný čas na *uju* se twoří, k. p. odprošuju.

ζ) Činnost w okamžení se počínající a končící nemá přítomnosti, nebo přítomnost w prawém smyslu jest jen přechod minulosti w budoucnost, proto má takowé časoslowo w určitosti jednotliwé jen minulý a budoucí čas, k. p. dal, dám, ale přítomný schází, leda u zwláštní, totiž u opakowané činnosti = dáwám. Střílím, střílíwám, střelím (futurum); že střílím není určitý přítomný čas, widěti nejen z ukončení *ím*, nýbrž i ze wlastního budoucího času: budu střileti; tento čas budoucí s pomocným *budu* wždy jen znamená činnost wůbec.

Mluwím, mluwíwám, řečím, prawím, ačkoli řečím neobyčejné, nýbrž jen určité řekl, řeknu, mezi tím práwě nic neleží.

Bylaby to užitečná zábawa a cwičení w přemyslu, kdyby se ukládaly we školách nižších časoslowa k rozbírání.

§. 79.

W předešlém §. různila se činnost od činnosti jednoho druhu, ale i činnost sama opět w sobě rozdíly má potažitě na samostatný podmět, jehož určitost jest, neb býti má. Činnost sama o sobě (nejsoucí přiwtělená jinému) jest infinitiv, jenž wlastně patřil tam, kde o slowech o sobě řeč byla. W potažitosti na podmět jest ale určitelnost činnosti:

α) Skutečnost, nezáwislost, již jmenují modus indicativus (způsob ukázawý).

β) Možnost, záwislost, neb wýmínečnost; tato možnost pak může býti:

α) Předmětná, když jedna činnost, neb staw (změna) od jiné záwisí, k. p. kdyby bylo A, byloby B.

β) Podmětná, w podmětu založená:
kýž bych mohl, mohl bych;
kýž bych směl, směl bych;
kdybych chtěl, chtěl bych.

γ) Spojení obou, totiž skutečnosti a možnosti; ale kdyby tento přechod byl skutečný, byl by ukázawý (indicativ), k. p. stáwá se; kdyby był možný, tedy záwislý, k. p. mohloby býti; spojení tedy musí býti takowé, že ačkoli jsou oba způsobowé, přece není žádný o sobě, a to jest, když se podmět wyzýwá, by něco učinil, kteréžto wyzýwání jmenuje se imperativ (rozkazowací), k. p. uč se; žádá se, by možnost učení stala se skutečností.

§. 80.

Z pojemu činnosti a tudíž časowosti (změny) wyplýwá trojí rozdíl časowý, totiž:

α) Minulosti,
β) přítomnosti,
γ) budoucnosti.

Tyto tři rozdíly znamenají se w časowání českém, ale w jiných jazycích jsou i mezičasy, jako imperfectum, plusquamperfectum, futurum exactum, auristus, a docela logicky. Zdálo by se tedy, že řeč naše méně jest logická. Někteří chtěli napomocti nedostatku tomuto a wyplňowali mezeru tu opakowáním pomocného *byl, býwal* ale namáhali se nadarmo; má jinou pomoc genius náš a sice:

α) we formách im, ám, áwám, u.

β) w předložkách a w účastenkách (participiích), zwláště minulých činného způsobu (perfecti activi), k. p. Bis ich werde gewonnen haben, werde ich ein Haus aufbauen, až wyhrám, wystawím; zde w druhém časoslowu značí wy týž smysl, který jest w průpowědi německé. Způsob záwislosti a možnosti, jak již ze jména wyswítá, w skladu wíce průpowědí swé místo má, tak i mezičasowé: il tempo pendente, praes. perfect. futur.

§. 81.

Kde jest rozličnost, wracejí se jednotliwé doby opět k jednotě, z které wyšly. Tak i podstata s určitostí plynnou w jednotu nejen wnitřní, nýbrž i zewnitřní se spojí; dříwe ale doby rozličnost swou tím přísněji doswědčejí, že buď k podstatě nebo činnosti se nachýlí jednota.

α) K podstatě: písař, ten, kdo obyčejně psáwá; lhář, spasitel, kazič, lékař.

β) K činnosti: k. p. lež, psání, kázaní, líčení, krádež.

γ) Jednota obou, podstaty i činnosti, jest participium a z něho odwozené slowo určitosti; chodě spal.

Z této jednoty pochází, že participium tak má pády podstatného slowa a pohlawí, jako časy činoslowa.

Pouhé participium wíce se blíží k činnosti, určitost znamenající; odwedené slowo wíce k osobě; chodě, chodící, mluwě mluwící, rodě rodička.

Poněwadž jest participium jednota podstaty a činnosti, přestalo časoslowo býti zwláštní určitostí podstaty, jsouc podstatou; tedy se může o této jednotě něco wyřknouti, a tento wýrok jest určitost; nemáme wšak určitosti dwě, nýbrž jednu, a na tom záleží construkce participialní, k. p. když jsem šel do školy, potkal jsem přítele; toto potkání jest určitost jdoucího do školy, a proto wynechaw spojku, řeknu: jda do školy potkal jsem. Když

jsem dokonal tuto práci, počal jsem jinou. Početí jiné práce jest určitost dokonawšího; dokonaw počal jsem. Až budu bohatý, dám ti = budu bohatý dám ti. Kdo je dobře připrawen, toho zkouška neleká. Dobře připraweného zkouška neleká. Kdo je dobře připrawený, musil se dobře připrawiti. Proto účastenka trpná (participium passivi) w přítomnosti stejně zní, jako w minulosti, k. p. milowán, podělen.

§. 82.

Pro minulý čas činného způsobu má Řek zwláštní formu, starý Říman též. Nynější Roman a Němec klade účastenku trpnou a rozeznáwá činný způsob od trpného tím, že k prwnímu přidá: ho, j'ai, habe, k druhému: étre, esse, sein, k. p. io ho veduto, j'ai vu, ich habe gesehen. Jináče to činí Slowan, zwláště český. Ten podrže wšudy *jsem* znamená činnost (formu činnou) w časoslowu samém písmenou *l*, jenž wždy jest znamením žiwota, a trpnost (formu trpnou) písmenou *n*, *t*, jenž wšudy jest znamení dokonalého, k. p. já jsem psal, hnal, bral a t. d. Já jsem psán, wyhrán, brán, hnul, hnut, kul, kut, pnul, pnut, kryl, kryt, ryl, ryt.

Toto psal, hnal, chytil, oral, coufal a t. d. chybně se powažuje za participium, nebo se ním nedá žádná konstrukce participialní utwořiti; chybně za supinum, Lagewort, o němž bez toho nic u nás newíme; chybně za perfectum, nebo se užíwá i w přítomném, k. p. chtěl bych, a w budoucím w polském jazyku, k. p. będze psal.

Slowo přídawné na *lý*, od časoslowa odwedené, a sice práwě od tohoto *al*, *il*, *ul*, *el*, znamená powahu z činnosti minulé pošlou; tato powaha w přechodu a totiž ani činnost w úplném smyslu, ani ještě powaha klidná jest toto dal, hral, spal. Jen přítomnost skutečná jest prawá činnost, a tedy ještě není powahou, čili ustálou wlastností; w způsobu možnosti pak, jenž sahá do budoucnosti (a w bu-

doucím času w polském jazyku) a w minulosti z dokončené činnosti neb opakowané pochází wlastnost, nebo aspoň chystá se wlastnost k. p. když řeknu: já jsem čítal, jest toto čítání opakowání činnosti, a wšak teď, když to prawím, z minulosti sobě přikládám určitost, která jest přítomná, neboť já jsem jinaký, že jsem čítal, a jinaký, že jsem spal; jsou to rozdíly mého žiwota, jenž ze samých takowýchto přítomných minulostí pozůstáwá. Řeknu-li: já bych pil, jest to totéž co: já chci míti wlastnost napilého; ja będze pil, tolik co: já budu míti wlastnost napilého.

Jen proto, že každá wlastnost wýsledek jest a tedy minulost předcházejících činností, zdá se toto *al* nejwíce býti wýznamem minulosti, wšak ale blíže nahlednuwšímu se objewí, že jest téměř přítomné a budoucí. Z toho pochází, že zwláště na Morawě jména osob jsou tato časoslowa w způsobu na *al*, *el*, *il*; infinitiv totiž odhodiw swou formu neurčitosti w žiwé *l* se promění, a pak znamená osobu, takowéto činnosti oddanou, t. j. minulé, přítomně a budoucně ji na sobě mající, k. p. Drbal, Kwokal, Foukal, Wadil, Bumbal, Kéwal, Mazal a t. d.

Poněwádž tato forma na *al*, *el*, *il* jest přechod k wlastnosti klidné, čili činnosti w powahu, tedy má sice rozdílné pohlawí a počet, ale nejsouc podstatou, ani její dobou klidnou, nemá pádů, protože nemá samostatných poměrů; kde ale jest podstatou samostatnou, jako w oněch wlastních jménách, má i swé pády, majíc poměr. Drápal, Drápala, Drápalowi a t. d. Tímto jménem Kowal, Kéwal a t. d. časoslowo, přídawné slowo i participium w podstatné jméno se wrací a tudíť se dokončí (t. j. konec w začátek se spojí) rozdíl w slowu časowém.

§. 83.

Určitost s určitostí.

Určitost určitosti, k. p. *pěkně* zelené sukno, *wýborně* zpíwal, *musím se učiti*, není jiná určitost, tedy nejsou

dwě určitosti, nýbrž jedna jen jest doložitost druhé; nemají tedy žádného rozdílu pohlawí, ani pádů, ale dle tolikosti mohou býti rozličné, totiž méně, wíce, a tak stupně porownání, k. p. blízko blíže, daleko dále, pěkněj, t. j. ze stupně přídawného slowa se učiní adverbium, w německém lépe: Umstandswort, Nebenwort.

Tuze málo po dobru dostal, welmi mnoho neobyčejně stkwostně, dobrowolně dělal.

Jako každá podstata může býti určitostí jiné, tak může býti zase určitost podstatou, totiž samostatným slowem.

Určitosti doložitost ale wůbec býti může:

A) Doložitost zewnější.

a) Prostory, k. p. dole, na hoře;

α) kde,

β) kam,

γ) odkud.

b) Času

α) kdy? ondy;

β) kdy? někdy, nyní;

γ) jak dlouho?

c) Ruch, co jednota obou:

Spěšně, pomalu, hurtem, cwálem.

B) Určitosti doložitost na wěci.

a) Takost, k. p. pěkně.

b) Tolikost, mnoho.

c) Míra, na polou.

C) Určitost z porownání nebo lépe z poměru k jiným.

Každá sice určitost jen porownáním se stala, k. p. něco jest k wýchodu, proto že jiné jest k západu a t. d., něco jest na hoře, protože něco jest dole; ale zde se mluwí o wýslowném porownání a zwláštním poměru, k. p. to leží šikmo, nemůže se řícti o wěci samé bez poměru k jiné; prostředně nemůže býti nic o sobě, jen samo, nýbrž spolu, užitečně, potřebně a t. d.

α) Zewnitřní poměr, spojení neb odpor; přátelsky-nepříznivě.

β) Poměr účelu a prostředku; dobře, chytře, hloupě.

γ) Wzájemnost; žiwě, mrtwě, wůbec, zwláště.

I časoslowo může býti určitostí jiného; že ale časoslowo jest činnost, tedy tato určitost se může potahowati jen na osobu činnou, a tedy jest buď:

α) Možnost subjektivní;
β) chtiwost, skutečnost;
γ) newyhnutelnost.

K. p. nemohu běžet, t. j. jako nemožnost, bych běžel; nechci píti, já bych nerád pil; musím platit, nerád platím, ale darmo se protiwím.

§. 84.

O náměstkách.

Když někdo na dweře zaklepá a na zeptání „kdo to“ neznámým hlasem odpowí: „já,“ dáme se do smíchu, řkouce: to může býti každý; kdyby jsme we společnosti řekli: „ty“ a při tom ani prstem, ani okem wíce neurčili, nemůže žádný wěděti, ku komu jsme mluwili, neboť každý to může býti. Tak a mnohem ještě wíce to jest s náměstkou „on.“ Z toho wyswitá, že *já*, *ty*, *on*, jsou poznamenání welmi obecná. Z druhé strany pak, řeknu-li we společnosti „já,“ nebo ukážu na někoho, řka: „ty,“ wyznamenám nejurčitěji jednotliwost, a jako tedy „já, ty a on,“ jsou nejobecnější, tak jsou zase i nejsrostlejší. Ptáwáme se též: „kdo pak jsi ty?“ tím wyznáwajíce, že určitost „já, ty,“ dostatečná není; jen Bůh, nemoha co nekončenost a celek dále určen býti, prawí: Jsem, který jsem. Když Bůh řekne *já*, řekne wšechno; ale we swětě porůzněném cožkolí jest, jest o sobě, a kdo o této osobnosti wí, jest já a ty.

Jest ale třech wěcí zapotřebí k této wědomosti:

α) Musí *něco* wůbec býti, a tuto dobu můžeme jmenowati *pouhosti*, posicí. Že ale něco jest, (a to ne celek), jest i jiné něco, a tak z pouhosti se stane:

β) Potažitost k jinému, attrakce, K. p. řeknu-li „strom," nemůže býti něco stromem, nepotahuje-li se to na něco jiného, co není strom, k. p. kámen, zwíře.

γ) Ale tím samým, že se potahuje na jiné, odmršťuje se od něho; potahuje se strom na kámen, ale proto, by se wědělo, že kámen není; to jest repulse.

δ) Jednota obou, potažitosti i odmrštění, jest osobnost, ale ne taká nebo jinaká, nýbrž jen jako pouhá jinost (tedy ani ještě počet, ani tolikost), a wysloweni této pouhé jinosti jest *já*, a tím samým také *ty* a *on*, kteří též jsou *já*. Když tedy wyslowím pouhé jméno, k. p. Plato, Sokrates, newím kdo to je, nepřipojili se od jinud (z historie) wědomost nějaká; jako když odpowí cizí člowěk na otázku: „kdo jsi?" swým odnikud neznámým jménem, musíme se dále ptáti: „kdo je?" Z toho wyswítá příbuznost jmen wlastních a náměstek osobních; jméno totiž též nic jiného neznamená, než pouhou jinost. Jinost ale nic není jiného, nežli obmezenost; co nemá meze, nemůže míti různost a jinost, nebo nebylo nic wedle neobmezeného.

§. 85.

A) Prwní zamezenost jest prostorou a časem, neboli určitost prostory a času, ne určitost konkretní, nýbrž jen abstraktní, buď adjectivum nebo adverbium; k. p. „wčera o půl páté," jest určitost konkretní, ale wůbec řečené „teď, a tu," jest abstraktní, co pouhá jinost prostory a času, nebo wšechno může býti a jest „tu a teď."

Jinost prostory.	Jinost času.
Tu, onde, jinde.	Teď, jindy, ondy.
Kde, kam.	Kdy.
Někde, někam.	Někdy.
Nikde, nikam.	Nikdy.
Wšude, wšudy.	Wždy.
Kdekoli, kamkoli.	Kdykoli.
Odkud, odtud.	Od teďka.
Kudy, tudy, jinudy.	

Znamenati sluší, že prostory dwojí jest určitost, času jen jedna, proto že prostora musí k času, a tudíť má nowé určitosti zapotřebí; jiné jest: tu to leží, a tam jsem to položil, kde jdeš a kam jdeš? prwní jest místo přítomné, druhé wzdálené, a tím také budoucí.

§. 86.

B) Z této strany jest náměstka nejbližší příslowci. Ale prostornost a časnost jest jen jsoucnost pouhá neboli možnost bytnosti prwní, tedy bez obsahu, jest nejobecnější doba různého, jest posice; ale jak se porůznilo, tak se již dle této prostornosti a časnosti na sebe porůzenstwo potahuje, a tím se jewí rozličnost. Jeden a druhý, wětší menší, jednou dwakrát; pročež jest jeden a druhý totéž co „ten a ten.“ Z té strany se blíží náměstka ličnoslowu; jest pouhý potah: kolik, tolik, kolikátý, kolikerý, kolikráte, tolikráte.

§. 87.

Při tom při wšem ještě nemáme žádného obsahu; wímeli o někom, že jest druhý, třetí, nebo že něčeho jest tolik a tolik, newíme ještě nic o tom; z tohoto zewnitřního potahu musí se porůzněné wztáhnouti zase na sebe, musí o sobě býti, sobě wlastní, a při této wlastnosti též může pozorowáno býti jen jako pouze jiné, t. j. nemůže se udati ani mysliti na určitou wlastnost, k. p. že porůzněné

jest člowěk, zwíře, malý, welký, nýbrž jen na to, že něčím pro sebe jest. Tato pouhá jinost strany wlastnosti neurčité jest neurčitá jinakost, a prawí se: jak, tak, jinaký, wšelijaký, nějaký, nijaký. Zde náměstka nejbližší jest podkladek přídawného.

§. 88.

C) Opakowaným potahem na jiné a wztáhnutím se w sebe, jako k. p. skutečně we wejci widíme, zhustne teprwa obsah w složenou jednotu, w podstatu, a tím w prawou dokonalou osobu a jinost: ten, ta, to, kdo, co, někdo, nikdo, ledakdo, wšelikdo, wšelico, kdokoli, cokoli, každý, žádný, mnohý, wšechen.

Zde se blíží náměstka jménu podstatnému, nebo jest náměstka prawé substantivum.

§. 89.

D) Nade wšechnu podstatu nejdokonalejší jednota wšech žiwých dob jest duch. Duch tedy jest prawá osoba a prawý subjekt; tu teprwa se rozpadne swět w podmět a předmět, myšlení a wěcnost, w ducha a přírodu.

Poněwadž ale duch počne w přírodě, a wtělení jeho jest prwní stupeň, tělo pak určitelnost rozpadnutí: tedy i duch počátečně jest rozdrobený w nesčíslnost osob, které stojejí naproti sobě; když tedy u powědomosti swé wyslowí se duch, řka *já*, stojí jeden „*já*“ proti druhému *já*, a toto druhé pro rozdíl sluje *ty;* w tomto potkání stojí jeden před druhým; pro sebe jsou dosti určití smyslem, a tedy se na slowě „já a ty“ pohlawí nerozeznáwá, hned ale se žádá, když o wzdáleném, smyslu se netýkajícím (buď si duch nebo příroda) se mluwí. On, ona, ono náměstka samostatného jména.

Sjednocení wíce „já“ jest *my*, a sjednocení wíce *ty* „*wy;*“ jest to w jazyku, co w žiwotě obec.

„On“ nemůže se přirownati k „já a ty,“ protože stojí jen na místě jiného slowa, k. p. řeknu-li: já píšu,

není potřeba dalšího potazowání; tato průpowěď jest sama sebou dostatečná, jináče wšak jest, když řeknu: „on píše;“ hned se mne musí posluchač zeptati: kdo jest ten *on?* Nápodobně teda my, wy, jinačí jsou hodnosti nežli oni.

§. 90.

Každé „já,“ souwisící s celkem, musí též pro tyto poměry zwláštní znamení na sobě míti, totiž jsouc substantivum, musí též pády míti jako substantivum. Každé *já* má swůj swět, w němž jest wšudypřítomné; touto wšudypřítomností pak wšemu w tomto okolí jsoucímu přibude trwanliwé wlastnosti, a tuto wlastnost též jazyk od pádu záwislostí *mě, tě,* odwádí; k. p. můj bratr; bratrowi totiž z tohoto poměru ke mně narostla wlastnost, proto také můj, twůj ne dle pohlawí pána, neb majitele, neb společníka se řídí, nýbrž dle statného slowa, na něž přešlo, k. p. když muž řekne: má žena, jest „má“ w pohlawí ženy, ne ale muže.

§. 91.

α) Newychází každá činnost náměstky *já* ze sebe, k. p. zlost, modlitba, hněw, rmoutění, waděni, pokora a t. d.

β) Jiná zase činnost se wrací, nebo wrátiti se může k *já,* jako se prawí o čarodějných střelcích, jenž umějí udělati, že kůle wystřelená odmrští se a do střelce rouchne.

γ) Kde w skutku tato reflexe místa nemá, může si ji genius jisté řeči mysliti, a tu we wšech pádech udaných i toto spáteční ohnutí swé slowo míti musí, a i pády substantivní, wyjma nominativ, nebo není co reflexe nikdy samostatné. Toto slowo jest: sebe, sobě, se; a tak prawíme: on zlobí se, hněwá se, rmoutí se, koří se, bije se, wěší se, opíjí se, klátí se a t. d.

Toto *se* nachází se též we *swůj, á, é,* jenž není possessiv třetí osoby, jako *sebě* není třetí osoba, nýbrž jen okazuje w něčem přítomnost *posledně wyřknutého* subjektu; k. p. řekni swému bratrowi, zde *swému* znamená potažitost subjektu „ty“ na bratra.

§. 92.

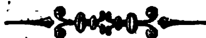
Toto *já,* ne dle wšudypřítomnosti we swém swětě, ale do sebe ze wšech stran obrácené, jest *sám;* k. p. když řeknu: „král bojuje,“ nemusí to býti, že král jest w boji, ale jeho wůle jest wšudypřítomná; když ale král osobně w boji jest, t. j. když tato činnost wrátí se, aneb když neporučí jen, ale to poručení swé též plní, t. j. když poručení zase w swůj počátek se wrátí, prawíme: král sám bojowal. Poněwadž *sám* jest reflexe w sebe, jest to osoba w swé jednotliwosti, a z toho pochopitelno, proč znamená též *sám* tolik, co bez jiné společnosti; k. p. on je sám doma, neznamená, že jen dle swé mocnosti jest doma, ale že osobně a bez jiného.

§. 93.

E) K wyznačení souwislosti podmětu s wýroky slouží wlastní náměstka: *který, jenž,* a i jiné náměstky demonstratiwní s přiwěšeným *ž:* takž, jakž, jehož, jemuž a t. d.

Poněwadž ale wýroky jsou doby podmětu a tento jednota jich, mohou se i wynechati, jestliže jednota odjinud wyswitá, a to se stáwá tak nazwanou konstrukcí participialní; k. p. člowěk, kterýž jest rozumný, neudělal by to, jest zcela jedno s průpowědí: rozumný člowěk by to neudělal; nebo: ty, jenž každodenně čteš, máš mnoho knih zapotřebí, jedno jest s průpowědí: ty čítaje každodenně a t. d. Sem se klade také slowíčko „an,“ že wšak zde náměstka jen wíce spojkou jest, tedy i „an“ netrpící žádné změny, ostáwá pouhou spojkou.

Z toho, co zde uwedeno, widěli jsme, že náměstka jest obraz celé řeči, mimo časoslowa, jenž jest jeho určitostí neb wýrokem, a že to jest tedy nejmenší jeho služba, že místo jiného slowa stojí, aby prý se toto tak často neopakowalo; patrno tedy, že při pojmenowání: *pro*nomen, *Für*wort, *ná*městka se nebralo zření k prawidlu: a potiori fit denominatio. Spíše by se mohlo jmenowati „praslowo" dle hodnosti swé.

Částka VI.

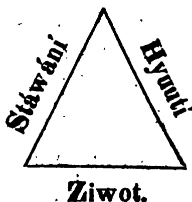
§. 94.

O průpowědi.

W předešlém oddělení se owšem mluwilo také o spojení částek řeči, ale to spojení bylo jen náhodné a nečinilo celek organický; a byť by se i bylo zdálo, nebylo to psáno s tím ohledem. Zde teprwa nám nastáwá úloha, ukázati, jak genius našeho národu tworí šat pro myšlenky swé. Jednotliwá myšlenka prostá wyslowená, slowe *průpowěď*. Co ale jest myšlenka? Slowo *mysliti* může se wzíti w dwojím smyslu, totiž: pochopowati něco, odtud myslitel, jímž není každý člowěk při zdrawém rozumu, něbrž jen ten, kdo *obecně*, wědecky myslí; w zprostějším smyslu jest ale myšlenka každé předstawowání, nebo lépe wzájemnost předstawowání, buď obecného nebo individualního; to ale jest obraz hledu a citu, a to jsou obrazy předmětůw, tak že jsou myšlenky a předměty w prawdě swé jedno. Jestli ale jest slowo a myšlenka jedno, tedy jest i slowo a předmět jedno, jako každý wí, že w práwě 10 zl. na papíře, neboli šajn desítirynskowý tolik platí, co 10 zl. we zlatě, we stříbře, nebo w jiném zboží.

§. 95.

We wěčnosti a tudíť w nerozdílnosti celek jest jen Bůh; on jest wšeobecnost; z této wšeobecnosti slowa Božího stala se porůznost swětská; tak že tato wšeobecnost dříwe přejde we zwláštnosti a zwláštnosti w jednotliwosti, ač jen tyto poslední we skutku jsou; wšak ale že jen Boží wůle, Boží myšlenka *w prawdě jest*, a prawda že wšeobecnost; tedy jednotliwé wěci jsou jako odpadlosti a tudíť jako hříchowé, a musejí se měniti a zahynouti, t. j. zase we wšeobecnost se nawrátiti; a toto wšechno jako jest w předmětenstwu, musí býti i w řeči. Protože porůzné jest měnliwé, musilo počnouti, a musí umříti, a tak jest jen *stáwání* a hynutí, a má tedy swůj wršek; pojem jeho jest jednota stáwání a hynutí, což následowně si wyobraziti můžeme:

Zmena má doby, a ty tedy jsou určitosti swé jednoty, neboli rozdíly. Jednota nemůže býti bez rozdílů, bez jednotliwostí, a ty ne bez jednoty nebo obecnosti.

Tak jest předmětenstwo a řeč jen ustawičné potahowání se obecnosti na jednotliwost a naopak; a protože potažné mnohé může míti tu samu obecnost, tedy se potahuje též jedno na druhé, a toto potahowání se nazýwá *poměr;* k. p. řeknu-li: růže a lilie jsou kwětiny, potahuje se růže na kwětinu, lilie na kwětinu, kwětina na růži a na lilii, a růže na lilii wzájemně. Zde jsou již složené poměry. Jsou wšak i jednoduché, prosté, a od těch slušno začíti. Wšak ale že poslední obecnost jest wůle Boží, tedy každá obecnost musí k wyšší se ubírati, by se dostihla

tato poslední, a tak powstane z pouhé složenosti wzájemnost. Jsou tedy tyto stupně:

A) Jednoduchost.
B) Složenost.
C) Wzájemnost.

A dle těchto kategorií se i průpowědi rozbírati museji.

§. 96.

Jednoduchá průpowěď.

Jednoduchá čili prostá průpowěď jest takowá, w které jeden poměr wyslowen jest. Wšak ale když řekneme „jeden poměr,“ musíme nejméně na troje mysliti, totiž na *dwa* a na poměr jich, a toto trojí jest jedno, a sice bylo jedno prwopočátečně, rozpadlo se pak w powědomosti naší, a zase powědomě se spojilo, k. p. řeknu-li: růže jest bylina, neřekl jsem nic nowého, nebo wždy byla růže bylinou, nemohla býti růže, by nebyla bylinou, ale w powědomosti mé se to rozpadlo, a zase spojilo. Tak to jest w prawdě wšude, ale nemusí to býti wysloweno, ano může býti průpowěď:

α) W jednom slowě;
β) we dwou;
γ) we třech a wíce.

§. 97.

Jednoduchá průpowěď w jednom slowě.

Wšechno, co jest w skutku, jest určitost jisté obecnosti, která opět jest určitost wyšší obecnosti, až pak neostane *nic*, a to jest ono *nic*, z něhož Bůh stwořil swět; tak jest wšechno wznikání přechod z ničeho k něčemu. Přechod ale jest jednota času a prostory; čas a prostora jsou tedy wšeobecné formy jsoucích, tedy se wšudy wyrozumíwají, a každá řeč je malým slůwkem

znamená: *teď, zde*, jetzt, hier. Ale že wšechno jest teď a zde, tedy musí určito býti, a tato slowa jsou nejobecnější. Wšechno jest určité *teď a zde*, a proto co obecná známka nemusí se zwláště znamenati, a tu jest půwod a wyložení jednoslowních průpowědí; k. p. *pršt*, t. j. teď, t. j. to teď = teďto = (určité teď) jest pršení; *hřmt*, to teď jest hřmění.

Wšude jest změna a tedy ruch neb činnost, a to w pouhosti swé, alespoň na jiný podmět se nemyslí. Kde tedy se jedná o činnosti, která též přecházeti může na předmět jiný, přidá se znamení reflexí w sebe, totiž *se;* k. p. *tmí se* = toto teď jest tmění, *mračí se, blýská se, kouří se, práší se, waří se.*

Proto že *já* a *ty* jsou činnosti wšudypřítomné a wždy této wšudypřítomnosti sobě jsou powědomé; nemusejí zwláště wyznamenány býti; jedním slowem wyřknu: *spím, jím, píšu, hrám, mru, chladnu, lačním* a t. d. Kde wšak činnost též jen w sebe se obrací, přidá se wratné *se*, k. p. červenám se, bojím se, lekám se, třesu se. Ale buď si jen jedno slowo, přece troji w sobě ukrýwá, a sice abstraktní *já* (beze wší určitosti) jest jedna strana, druhá strana jest též abstraktní činnost = spaní, a třetí jest spojení obou, a tudíž jednota = spím; teď, zde; já, ty jsou neurčité obecnosti, wycházející w skutečnost, kteráž přidanou činností je wyplňuje.

O třetí osobě, jenž nemůže býti neurčitou obecností, nemůžeme jediným slowem průpowěď pronesti, leda wystawujíce pouhou činnost a na nikoho při tom nemyslíce, jako k. p. jedlo se, pilo se, wyhralo se, prawí se, to jest to, co Němec wyjádřuje swým: man, Latiník passivem, Romanowé: s' on.

Sem tam se také jedním slowem něco wyřkne, když se třetí osoby wyrozumíwají, ale jen ne we zwláštní známosti, k. p. bijí se, kradou, wýskají; wíme, že to jsou lidé, jen newíme, kteří.

§. 98.

Průpowědi o dwou slowech.

Třetí osoba že jest určitá (sic by nebyla třetí; teď, zde, já, ty, nemohou býti třetí), musí též zwláštně poznamenána býti. Nemohu říci „spí;“ chtěje tím něco propowěditi, musím se hned ptáti: kdo? Tak w předešlém §. měla myšlenka dwě abstraktní strany: já, spím; k tomu *já* něco přišlo, co dříwe nebylo; „prší,“ k tomu teď přišlo pršení; *já* nejsem nic, když mnou se nic neděje, když nežiji; teď není nic, když není wyplněné.

Naopak ale to jest u třetí osoby; ta se nestane teprwa něčím, nýbrž již jest. K. p. růže woní; ta wůně nepřišla tedy teprwa k růži, nýbrž nebyla růže bez wůně, jen w powědomosti swé teprw rozloučil jsem, co na sobě wždy bylo jedno; tedy jest zde již wíce, totiž:

α) Růže se wšemi dobami, tedy f s wůní, ale bez reflexí zwláštní na wůni. Tak jest růže myšlenka složitá neb konkretní.

β) *Woní* jest abstraktní wlastnost, nebo nikde není wůně bez toho, co woní, nebo bez podmětu.

γ) Potážení wůně na růži.

δ) Powědomost jednoty těchto dob.

W předešlém §. se wůbec jen wyřklo, že jest obecné jednotliwým: já spím. To můžeme poznamenati takto:

Ob. j. Jed. O — J.

W tomto §. ale jest naopak wyřknuto, že jest jednotliwé obecným: růže woní.

J. j. Ob.;

ale to obojí jest w prawdě wšudy, k. p. růže woní = J. j. Ob.; ale tím samým se řeklo, že mezi wonící patří růže,

$\frac{x}{O}$ j. Jed. $\frac{\text{něco}}{\text{obecného}}$ jest jednotliwé.

§. 99.

W průpowědi o dwou slowech nemůže tedy nic jiného býti, nežli předstawa složitá a činnost její, nebo jsoucnost časowá, činnost ale pouhá nebo newycházející; pakli wšak wychází, musí zase k podmětu swému se wrátiti, k. p. strom roste, slabý se bojí, děwče se stydí, blázen se trýzní, řeka teče, dítě pláče.

§. 100.

Průpowědi o třech slowech.

Mnozí myslili, že každé časoslowo se dá zastoupiti participialní konstrukcí; k. p. strom roste, by mělo býti tolik, co strom jest rostoucí, ale nahlédněme blíže, a brzo se nám ukáže participium co wlastnost z činnosti pošlá; ale to není činnost pouhá, k. p. tento člowěk rád spí; mohuli říci: tento člowěk je rád spící? Já miluji, jest jiné, nežli já jsem milující. Já pracuji o soustawě wědecké; práwě když to prawím, nejsem pracující. Činoslowem tedy stane se průpowěď o dwou slowech, protože činnost není klidnost, a tak jsouc jen tu chwíli, dá se odděliti od podmětu.

Tak nejprwé klidnost čili jsoucnost určitá jest průpowěď trojslowní. Tato průpowěď ale jako w §. 98 podotknuto, může býti:

J. jest Ob.,

t. j. z plnosti předstawy jisté se odloučí jedna neb druhá známka; z této odloučenosti zase, ale tu již s powědomostí, se jí přiřkne; k. p. Morawan jest Slowan; kos jest černý; jed jest škodliwý; cukr jest sladký.

§. 101.

Podmět a bytnost jeho.

Wšechno co jest, jest jednota bytnosti a úkazu, základu, účinku, wnitřku a zewnitřku, podstaty a náhod-

nosti; bytnosti a zdánliwosti, obecnosti a zwláštnosti; jest tedy možná w powědomosti rozděliti tu jednotu, ale jen proto, bychom práwě poznali, že to jednota jest, a tak w průpowědi, jako k. p., strom jest bylina, jest oddělení byliny od stromu, t. j. obecnosti a zwláštnosti; obecnosť totiž jest bylina, strom zwláštnosť; ale tímto oddělením práwě jsme poznali, že strom jest bylina, a tu si můžeme udělati obecnou toho formu.

J. < Podst. t. j. jednotliwost jest podstata,

nebo jak říkáwají, má podstatu; to wšak jest špatné, k. p. člowěk jest duch, ale ne: člowěk má ducha. Poněwadž ale w člowěku jest i náhodnost, t. j. tělo, tedy můžeme také říci: člowěk není duch.

J. < — P. Jednotliwost není podstatou.

Jednota obojího, totiž: J. < P a J < — P jest teprwa prawý pojem.

Můžeme také říci: J < N(áhodnost) a
J < — N.

Jednota obou jest zase pojem.

Wšak ale patrno, že J < P = J < — N a
J < — P = J < N
J = J
J = P a N.

J < P t. j. jednotliwost jest podstata; ale naopak tím samým se dalo k srozumění, že jednotliwec jest úkaz podstaty, a tak že podstata musí být jednotliwcem.

Tím se dá při každé představě = myšlence rozeznati: a) Obor. b) Obsah.

Obsah jest jednota wšech obecností čili známek; bytná známka jest podstata, k. p. člowěk jest duch, jest ale též tělesný, jest též pozemský, jednota toho jest obsah (objem).

Ale naopak duch jest člowěkem, a wšak duch jest též Bohem, duch jest člowěčenstem, církwí; součet a takto jednota wšeho, čím duch jest, jest obsah ducha.

Obsah člowěka jest, co a jak člowěk jest; obor člowěka, kdo člowěkem jest.

§. 102.

Podmět s klidnou wlastností.

Jen podstata jest samostatná, wšechno co jest mimo ni, jen jest další určitost její, čili náhodnost neb přídawek, a proto také se přídawným jménem znamená; k. p. twář jest černá, strom jest košatý, dům jest wysoký. Tyto wlastnosti jsou doby podmětu a proto téměř jsou předstawy wyšší nežli podmět; „černá“ jest obsaženo w twáři, ale jest wíce černého, než tato twář, proto jest tato twář jako určitá jednotliwost, na které se (mimo jiné) obecnost „černý“ wyjewuje, t. j. twář patří do oboru černého, tedy wýrok jest w obsahu podmětowém, a podmět w oboru wýrokowém.

Poněwadž tyto wlastnosti jen jsou náhodné, nepodstatné, tedy může jedna neb druhá scházeti neb býti, aniž se podmět promění w jádře swém, t. j. nestane se jiným, ačkoli poněkud jinakým; tak jistá twář může býti černá nebo nečerná, jistý strom košatý nebo ne, dům wysoký nebo ne. Proto jsou průpowědi, mající za wýrok náhodnost:

α) Přiswědčující.

β) Odpírající.

Průpowěď odpírající tajně přece jest přiswědčující; nebo řeknu-li k. p. tento kůň není hnědý, odpírám mu sice hnědost, ale tím samým přiříkám mu barwu, jen ne určitě; není-li hnědý, může býti černý, bílý, strakatý; tedy odporem odkazuji na jiné w jistém oboru. Ale jsou odporowé, kteří úplně a weskrz něco odepírají, na žádnou

jinou obecnost nepoukazujíce, k. p. zlodějstwí jest nesprawedliwé. Tu se jen něco odepře, ale jaké dále a co zlodějstwí jest, uhodnouti se nedá. Lež jest nepočestná a t. d.

Při tom jest k pozorowání, že to není jedno a totéž, přidá-li se odpor k wýroku nebo ku spojce, k. p. mohu řícti: pes není sprawedliwý (nebo kdo není swobodný, nemůže býti sprawedliwý); ale docela to jest jiné, nežli: pes jest nesprawedliwý. Prwní znamená, že pes se nezprawuje práwem, ale newylučuje se, že se zprawuje buď náwykem, nebo přirozeností swou, strachem nebo jinák; druhé pak znamená, že pes swéwolně ruší práwo, čehož o něm se domníwati nelze, poněwadž není swobodný. Kdo spí, není střídmý (není příležitosti k tomu), ale on není nestřídmý. Protože to jsou wlastnosti, pocházející z wůle, tedy komu je odpírám, tomu odpírám wůli nebo náklonnost k nim, a protože mají powědomost slušnosti jich, tedy nedostatek náklonnosti není negatiwní, nýbrž jest positiwní odpor, a tak w prawdě prawíce o někom, že jest nesprawedliwý, přiswědčujeme mu jistou wlastnost, ačkoli tím samým mu odpíráme wlastnost protiwnou. Ještě jinou negaci nacházíme, totiž odpor jisté obecnosti, totiž spojení odporných sobě kategorií, nebo aspoň odcizených, k. p. člowěk není onuce, péro není cep, měšťan není mezek, osel není mudrc, hrdina není zajíc, duch není čerwený, stodola není kostel, jísti není pracowati, srdce není kámen, pití není chlast, slečinka není mlatec.

Kdo sám wtipným jest, miluje wtip, a kryté naráženi i ostny (podle známého „moudrému napowěz, hloupému dolož) w takowýchto průpowědích si libowati bude, dobře wšak wěda, že upřímně nikdo tak mluwiti nebude a nemůže; a tedy se musíme usmáti pánům logikům, uwádějícím soudy nekonečné „unendliche Urtheile," k. p. die Vernunft ist kein Knopf; blecha není pohláwek a t. d. Mimo humor takowé průpowědi pro zdrawý rozum nejsou, jen pro mistra pedanta.

§. 103.

Průpowědi o wíce nežli třech slowech.

Jednoduchá čili prostá průpowěď jest ta, w které není wíce podmětů než jeden, a wíce se jich také newyrozumíwá nežli jeden; wedlejší určitosti neměnějí tuto powahu, k. p. pracowitý člowěk poctiwě sobě wyděláwá potřebného chleba — jest průpowěď jednoduchá, ačkoli při každé době soud jest, totiž při podmětu, spojce a wýroku přidána další určitost; proto také se dá lehce zkrátiti.

α) Pracowitý člowěk. Zde patrně „pracowitý“ jest hlawní známka a přewahuje obecnou známku „člowěk,“ protože bez toho se wyrozumíwá, a proto se může říci dostatečně: pracowitý.

β) Wyděláwati sobě chleba potřebného, jest jedna činnost, jeden pojem; říkáme jináče: žiwí se.

γ) Poctiwě.

Lze tedy říci: Pracowitý poctiwě se žiwí.

Kdo? jak? co?

Může pak i wíce určitostí se přidati prostých:

Kdy? kde?

Kdo jest muž střídmý, býwá obyčejně i dobrým manželem. To jest, ač se nezdá, jen jednoduchá průpowěď a tatéž co: střídmý býwá dobrým manželem.

§. 104.

Průpowěď s určitostí z úwahy pošlou.

Průpowědi qualitativní čili jakosti jsou wýsledky sice rozumu, jednotu počáteční představy ničícího, ale co rozum wyloučil, bylo jen to, co w smysly padalo; jináče to bylo w průpowědi podstaty, kde hloub pod kůru do bytnosti prodírá se rozum. U prostřed těchto stojí průpowěď, která prawí, že podmět jistý dle zkušenosti k tomu a k tomu se hodí; jest zde totiž určitost účelu

a prostředku, neboli uwážení; k. p. jed jest škodliwý; tu neprawím, co jed jest, ani jak wypadá, nýbrž potahuji jed k jistému účelu (zdrawí), jen že místo co bych to wyslowil, řeknu wůbec: jest škodliwý. Toto péro jest špatné, jest též úwaha; toto jídlo jest zdrawé, toto jest příjemné, nepříjemné, tato práce jest mrzutá, tento papír jest hodný, tato wěc jest užitečná a t. d." Ale jak mile řeknu: tato wěc, toto jídlo, wyznáwám, že jest wíce wěcí, wíce jídel, o kterých neprawím to samé; wšak ale může se o nich třeba totéž říci, jen nyní mi potom nic není.

Mimo to jest účel, jehož úwahou jsem něco určil, jen subjektivní čili osobní, a tím změnliwý dle osoby, času a místa (jest práwě opak onoho, o němž se říci může: semper, ubique et ab omnibus), a tak jídlo, jenž jest tomu, zde, teď, zdrawé, může býti témuž, jindy a jinde nezdrawé. Tento papír, co se hodí pro toho a pro to, a teď a tu, nehodí se pro jiného, pro jiné, zde.

Tento člowěk jest zkušený, t. j. jeden pro to, druhý pro ono. Jed jest škodliwý zwířeti, ale w jisté míře, w jiné jest zdrawý, neb uzdrawuje; pak k jinému účelu, k. p. k barwení není škodliwý, nýbrž užitečný, a tak i kupci, jenž ho prodáwá."

To jest přechod k průpowědím líčnosti a tedy k složeným.

§. 105.

O průpowědích složených.

Z předešlého §. wyswítá, že může býti:

α) To (jisté obecnosti) pro to, a
β) jiné to, té samé obecnosti, ne proto, tedy:
γ) některé ano, některé ne.

Mimo to: α) To teď, pro to.
β) To tomu, —
γ) To tu, —
δ) To jinda, jinému, jinde, (jinaké)."

Tak to samé, pro to takowé,
pro jiný účel, jinaké.

Formule pro to býti mohou:

$\frac{a}{S} <$ P; některé jídlo zdrawé,

$\frac{a}{S} < -$ P; některé jídlo nezdrawé.

S < a + b + c. Jed jest buď škodliwý, buď užitečný, buď neoboji.

W průpowědích podstaty S < P prawí se, že P jest podstata = obecnost του S; ale tím samým se prawí, že jest S(ubjekt) zwláštnost, určitost P(raedikatu), k. p. střídmost jest cnost. Patrno, že kdyby nebylo wíce w oboru cnosti, než střídmost, nemožné by bylo pojemu cnosti dojíti, ale i sprawedlnost, upřímnost a t. d. jsou cnosti, tedy jen něco ze cnosti jest střídmost; tak jest

$\frac{a}{P} <$ S; jistá cnost jest střídmost,
jistá cnost zase jiná.

Růže woní; jest tedy růže jen něco z oboru woncího, a tak jest wůně určitost růže wýročné, růže určitost wůně podmětní.

Bohatstwí jest *někomu*, někde, někdy, užitečné;
někomu, někde, někdy, neužitečné.

Opilec *některý*, někdy, někde jest sprawedliwý.

Každá tato průpowěď záleží ze třech. Má wšak každá řeč welkou rozmanitost k poznamenání této složitosti. Naše k. p. má: jediný, žádný, každý, mnohý, wšechen, krom toho, jen ten, toliko on, mimo to, buď, buď, zwláště, některý, málo kdo.

Byl tam mnohý, t. j. byl tam ten a ten; toto „a“ znamená jen zewnitřní spojení podmětůw. Spojení určitostí wýročných znamená „i,“ k. p. hra jest užitečná i škodliwá i newinná, jak kde, a to by se mohlo říci „buď, buď, nebo.“

Žádný člowěk není bezhříšný, t. j. každý jest hříšný, to jest: a + b + c + d — — — + z jest hříšný. Wšechny jednotliwosti pak wyplní obor obecnosti, a tedy wšechny jednotliwosti jsou konkretní (soudobná) obecnost, a místo wšech může se postawiti tuto obecnost a říci:

Člowěk jest hříšný.

A tak se stane wšechnost wšeobecností, a to jest doplnění a skutečnost pojmu.

Krom wědy a ctnosti nic člowěka prawdiwě neblaží; t. j. a + b + c + d — — + x neblaží, — — — y + z blaží.

Toto a + b + c — — — wyloučí se slowíčkem *krom*. *Zwláště* mladý člowěk potřebuje rady jiného, t. j. Mnohý, t. j. a + b + c — — — x potřebuje rady. Mladý nejwíce.

Dílem to, dílem jiné. Ani, ani.

Jsou tedy průpowědi w tomto ohledu:

α) Jednotliwosti Nomen $<$ P.

β) Některosti $\frac{a}{S} < P$,

γ) Wšechnosti, wšechny S $<$ P,

a tato wšechnost w pojemowou jednotu se wrátí. Jednota pak průpowědi jednotliwosti, některosti a wšechnosti jest průpowěď disjunktiwní (rozkladná), jenž má na místě podmětu obecnost = 0, na místě wýroku wypočítaný neb rozložený obsah této obecnosti, totiž rozsah jednotliwců; oná obecnost má w těchto jednotliwcích swou skutečnost, tyto skutečnosti w oné obecnosti swou prawdu.

1. $0 = a + b + c + d - - - + z$.

W tom leží mimo to:

2. $a < 0$
$b < 0$ to jsou průpowědi jednotliwosti.
$c < 0$
$z < 0$

3. Tím samým ale jest každá jednotliwost wzláštnost obecnosti, t. j. $\frac{a}{o}$, a tak jest;

$\frac{a}{o} < a$

$\frac{a}{o} < b$

průpowědi některosti,

$\frac{a}{o} < c$

$\frac{a}{o} < z$

4. Tyto čtyry $\frac{a}{o}$ = jsou pak stejné s počtem a + b + c + — z, a to jsou wšechny O; tak máme průpowěď wšeobecnosti a sice we dwojím způsobu, totiž:

Wšechny (a + b + c — — + z) jsou O.

Wšechny O jsou a + b + c — + z, a to jest obecnost před úwahou a rozsahem = obecnosti w rozsahu, neb obecnost jest skutečná we wšech jednotliwcích, a tato poslední jest průpowěď práwě pojemowá, k. p.

1. *Slowané jsou Rusi, Poláci, Čechowé, Ilyrowé,* a tedy:

2. Rus jest Slowan.
Polák — Slowan.
Čech — Slowan.
Ilyr — Slowan.

3. α) Jistý Slowan jest Rus.
β) Jistý — — Polák.
γ) Jistý — — Čech.
δ) Jistý — — Ilyr.

4. Některý α) + někt. β) + někt. γ) + někt. δ)
= Rus + P + Č + I.
Wšichni Slowané = Rus + P + Č + I,
a naopak wšichni R + P + Č + I = Slowané.

Wšichni Slowané u wzájemnosti swé jsou = obecnost = bytnost = podstata swá a tu jest prawý pojem (co wzájemnost wšech dob), a ten se jmenuje Slowan, a tak potom řekneme: Slowan jest R. P. Č. I., a naopak též wšichni R., wš. P., wš. Č., wš. I. jsou Slowané; a to jest jejich konkretní (souborný) pojem, a tak duch jen zná Slowana a nehledí na osoby jináč, než že z nich se wždy rodí Slowan.

§. 106.

a, i.

W předešlém §. byla složitost průpowědi jako skrytá, a bylo se jí jen lze dowtipiti; tato skrytost ale byla znamením úplnějšího, t. j. wnitřního spojení, a proto by bylo k přání, by se psalo místo Slowan = Rus a P. a Č. a I. = Rus *i* P. i Č. i I.; nebo spojení spojkou *a* zdá se býti jen zewnitřní, doby wšak čili momenty jistého pojmu nejsou složitost náhodná, ačkoli by se to snad zdálo těm, jenž náhodu mají za princip historie.

§. 107.

Nejen, nýbrž.

K. p. nejen že w karty hráwal, nýbrž i také se opíjel. W tom jest: a) karty hrál, b) opíjel se, c) bylo jedno dost špatné.

To *nýbrž* jest také naprawení nebo úplnější určitost předešlého, k. p. není dostatečné nehřešiti, nýbrž dobře činiti. W tomto smyslu má *nýbrž* stejný wýznam se spojkou *ale*, wětší pak určitostí nebo wětším doložením *wšak*, k. p. není zle, ale dobře, t. j.

α) Nečiň zle.
β) Čiň dobře.
γ) Neluč jedno od druhého;

t. j. dobře činění jest doložení nebo určitost toho, w čem má záležeti nečinění zlého.

Platil, ale welmi málo; t. j.

α) Platil.

β) Málo platil.

γ) Tak se to neočekáwalo, měl wíce platiti.

Učinil to, ale jak.

Tu se může k předešlému „učinil" připojiti *sice*.

Nedal *sice* wšechno, *ale* přece něco.

Neučinil *sice* dobře, *ale* přece to prošlo.

To *ale* jest wětší umělost toho „dobře," a „přece" mírní neumění.

§. 108.

Složitost průpowědí porownáwajících.

Jako w §. předešlém, tak i w tomto jest složitost jen subjektiwní, swéwolná, t. j. záleží wíce na osobě mluwící, nežli na poměru objektiwním spojených myšlének.

Jak, tak.

Jak žil, tak umřel, to jest:

α) Žil.

β) Umřel.

γ) Obojí mělo stejnou formu w jistém ohledu.

Jak nabil, tak wystřelil.

Čím, tím.

Čím má kdo wíce smělosti, *tím* wíce dokáže.

α) Smělost. }
β) Dokázání. } Jsou doby té průpowědi.

γ) Porownání jich.

Nežli.

Rekowé byli národ wzdělanější, *nežli* jsme až dosawáde my.

α) Řekowé byli wzdělaní.
β) My také.
γ) Řekowé nás přewyšují.

Raději bych umřel, *nešli* bych wlasť zradil.

α) Smrť.
β) Zrada wlasti.
γ) Jsou porownané ohledem na osobní wůli.

§. 109.

Spojení wíce průpowědí subjektiwních.

K. p. N byl *sice* sličnější, *ale* za to mnoho hloupější, *nešli* bratr jeho.

α) Dwa bratři
β) dle sličnosti a rozumu
γ) se porownáwají,
δ) naopak.

Čím se ti zdá twoje záslůha wětší, *nešli* zásluha jiného, *tím* wíce se wzdálůješ skromnosti.

α) Nynější staw duševní, } (wzdalůješ,)
β) jiný staw duševní,
γ) se porownáwají,
δ) dle uwážení zásluhy wlastní,
ε) a zásluhy jiného.

§. 110.

O wzájemnosti průpowědí.

Widěli jsme, že skládání průpowědí tak se stáwá, jako skládání dob w přírodě; zprwu jest:

α) Porůznění a lhostejnost; pak
β) Zewnitřní spojení bez jednoty, jako kámen.
γ) Wyšší spojení a jednota jako u byliny.

δ) Zbýwá nám tedy, bychom i při průpowědích ukázali wzájemné proniknutí. U žiwočicha se proniknutí wšech dob jmenuje žiwot, duše — w průpowědích *smysl*. W předešlých průpowědích jsme wíce méně widěli částky průpowědí jako zewnitř sobě přilepené, teď ale se ukáže, jak oudy průpowědí nerozdílné činějí tělo, jehož duše jest smysl jeden. Wšak ale i zde jeden organismus jest wyšší, dokonalejší, než druhý.

A) Prwní jednota jest w času a prostoře, a tu znamenáme slowíčkem: až, kdy, pokud, kde; a sice:

α) Pro neurčitost času nebo časowost wůbec jest *kdy*, k. p. *když* spím, nepracuji; *kdykoli* budu mocti, udělám to; proto také říkáme: má „kdy;" a o času wůbec „někdy."

β) Čas plynoucí a tedy přítomný znamenáme slowíčkem *pokud;* k. p. pokud kdo může, hleď se zdokonalowati.

γ) Čas určitý buď minulý, nebo budoucí značí se slowíčkem *až*. Až budeš starší, budeš jinačí. Až dostanu peníze, wydám ti kabát. Nechtěl dříwe jíti, až měl zaplaceno.

Prostory jednota jest *kde*. Kdekoli jsi, dobře se chowej. Kde Slowanka, tam zpěw.

B) Po jednotě časowé, a jí podobna jest jednota:

Příčiny a účinku.

Základu a následku.

Wýminky a wyminěného.

Podstaty a wýjewu.

a) Přičina (moc) a účinek = poněwadž a proto.

Poněwadž Bůh sprawedliwý, dobré zwitězuje (to jest základ a následek).

Protože jsi byl leniwý, zchudnuls (přičina a účinek).

β) Podstata a wýjew = *že*, že jsi moudrý, jednáš tak.

γ) Wýminka a wyminěné, *když*.

Když Bůh neobrání, člowěk darmo brání.

Když nechceš, nemusíš.

Když jsou penize, může se hýřit.

Welmi tomu podobné jest *li*, slowu přiwěšené, kteréž *nad jiné* wyznamenáwá, k. p. jsi-li slabý, nedůrdíž se; wýsledek pak znamená se slowem *tedy*. Pozorowáti sluší, že *li* jest spojka, a *jestli* že tolik, co *jest-li*, pročež snad chybeno: jestli budeš šťastný, newím; má býti: budešli šťastný, newím.

δ) K β patří též jednota *činnosti* a *obsahu* jejího a proto ohlašuje *že* následující určitost předcházející činnosti: myslím, že (teď se musí udati, co myslím). *Widím* (to jest nic pro sebe, totiž bez obsahu) že, *slyším* že, *wím* že, *říkám* že; tak to bolí, že by se mohl zbláznit.

b) Jednota účelu a prostředků. Tato jednota jest buď teprwa w budoucnosti, nebo již w minulosti a přítomnosti; a tu prawá jednota jest, protože již uskutečněn jest účel jako základ, a prostředek jako účinek; zde stojí „že," k. p. že se mi chtělo spát, lehl jsem si. W budoucnosti-li ale tato jednota jen možná, má tato možnost jednoty přiwěsek *by*, k. p. kdyby toto bylo, byloby též ono. Kdybych měl peníze, učinil bych to (prostředek, konec). Kdybych wěděl, co mám dělati, wyhledal bych prostředky. Hleď, abys byl hodným.

Tak lze rozeznáwati možnost a skutečnost; žeby, pokudby, kdyby.

ζ) Jednota stranu jisté činnosti; zde jest jen prosté potažení jedné strany ke druhé, k. p. kdo zlým howí, dobrým škodí; to jest ta sama činnost, jen dwoustranná, proto ji také můžeme obrátiti: kdo dobrým škodí, zlým howí. Kdo hřeší, uráží Boha, a naopak: kdo uráží Boha, hřeší.

η) Úplná, t. j. nerozdílná jednota jest *čili*, k. p. kdo hřeší čili Boha uráží, jest bezbožný. Máme tedy říci: newím, jak to se mnou wypadne, dobře-li nebo zle; ne čili, neboť dobře a zle není jedno; naopak: tento muž byl poctiwě *čili* swatě žiw.

ϑ) Může wšak i jednota někdy zdánliwá býti, a tato zdánliwost se wywrátí slowíčkem: *ačkoli, třeba, buďsi;* k. p. *ačkoli* člowěk duch jest, přece jest chybný, t. j.

α) Člowěk jest duch.
β) Zdá se, že duch jest nechybný.
γ) Ale není tomu tak, neboť se musí rozeznati: *duch dokonalý a snažící.*

Třeba jsi byl bohatý, můžeš přece potrestán býti.

α) Ty jsi bohatý.
β) Myslíš, že bohatý nemůže trestán býti.
γ) Mýlíš se.

Buď si pán, nebo sluha, má stejný zákon.

ι) Totéž má místo u záporných průpowědí, jen že jest složitost wětší, k. p.

Ačkoli nejsem pánem, přece jsem blažen, t. j.

α) Nejsem pánem.
β) Myslejí, že kdo pánem, ten že blažen.
γ) Mýlejí se.

anebo: α) Nejsem pánem.

β) Pán býwá blažen, a

γ) Nemusí býti blažen;

δ) možná, že kdo není pánem, je blažen, a

ε) já jsem w skutku takowý.

κ) Poněwadž jest *když-li* obecnost těchto poměrů, *A* — *C*, tedy patrno, že i za jiné může kladeno býti, ale ne naopak, k. p. za *kdy* = může býti *když*, též za *že*. Buď rád, *když* něco umíš, nebo, *že* něco umíš. Kdy můžeš, nebo když můžeš, ale ne místo: když můžeš, dobře čiň, že můžeš, dobře čiň; jest to sice smysl, ale jiný smysl.

Může ale státi tato wazba jednoty průpowědí čili perioda, byť by nebyly výslowně w ní tyto slowíčka, ježto zwláště básníci wynechávají, rádi se oswobozujíce od přísného wšeho dokládání.

λ) Místo wšeobecného *když* užíti lze slowíčka *an;* k. p. widěl jsem ho, když střelil, nebo *an*.

Lomnický píše: Než se kdo naděje brzce,
Anť ho rání w jeho srdce.

μ) Užíwá-li se místo *když* slowíčko *li*, ano chcemeli řícti *jestli*, musíme přidati *že*, neníli jsoucnost časoslowem wyznačena; k. p. místo:

Dostane těžké nemoci,
Neráčí-li Bůh spomoci. (*Lomnický.*)

musilo by státi: jestli že neráčí a t. d., totiž jestli, a pak následowati má znamení wyplnění té jsoucnosti.

Mášli dar jaký,
Pracuj a pomož nám taký! *Lomn.*

§. 111.

Takowýto organismus myšlenek a průpowědí připojiti se může jinému, a s ním učiniti wyšší celek, až pak na-

roste k úplné řeči, jako w přírodě jedna doba k druhé se přiwtělí, a konečně w člowěku se wšechny sjednotějí; člowěk pak zase o samotě stoje zasteskne si a připojí se k druhému, činíce rodinu, pak obec, pak národ. Takto jest řeč obraz swěta, nebo raději sám swět ducha národního, a tedy jeho tworstwo. Jaký duch, taká řeč. Ale duch národní není nikdy a nikde o sobě a slitý, ale jest w osobách rozložený; podobně není nikde řeč národní nežli w osobách a to w rozprawě a spisech; prwní jmenují konversaci, druhou literaturu. Že jest každý jen doba ducha národního, tedy i každý jinou stránku řeči dědí, t. j. každý má při wší bytné jednotě swůj obzwláštní způsob, wyslowiti ducha swého, a tuto obzwláštnost mluwy, podobnou zwláštní jednoho každého twářnosti, jmenujeme *slohem*. Jest sloh, jako mrawnost; mraw jest sice wšeobecný a powědomost národu w tomto ohledu stejná, t. j. stejné obecné swědomí, přece ale každý mrawný jináče jest mrawný. „Der Styl ist der Mensch selber, sagt Buffon mit Recht.“ Wie jedes Volk sich in seiner Sprache, so mahlt jeder Autor sich in seinem Style; die geheimste Eigenthümlichkeit mit ihrer feinen Erhebung und Vertiefung formt sich im Style, diesem zweiten biegsamen Leibe des Geistes, lebend ab. Einen fremden Styl nachahmen, heisst daher mit einem Siegel siegeln, anstatt mit einem Petschaft. (Jean Paul.)

Proto také myslím, že ten, kdo dosawáde individualnosti, totiž charakteru nedošel, slohu nemá, t. j. rázného slohu, jak to widěti při mládeži, a ještě lépe při wšech národech, kteří newědouce, čí jsou, kde jsou a kam jdou, usaditi se nemohou, a nemají swého hlasu, jako chlapec přecházeje w mládence, a kapoun nejsa kohoutem ani slepicí.

Rozhodlaný ale již nabýwá slohu, a duchowní oko widí, an se jako mladé wíno wždy wíce a wíce čistí. Tomuto čistění swéwolně napomáhati jest hřích; grammatikalně se může spis oprawowati, ale ne stylisticky; tak

se oblíčej dá umýti, může jej druhý umýwati, ale nemůže jeden druhému swůj oblíčej dáti, nebo wnutkati.

Nápodobně jest těžko jiného slohu naučiti, jako mrawnosti učiti nelze; učení o mrawnosti není náwod k dobrému žiwotu, nýbrž jen rozkládání dobrého žiwota buď abstraktně nebo na příkladě, a toto poslední jest biografia. Učení o slohu není tedy náwod, jak by kdo nabyl dobrého slohu, wždyť by to byl náwod státi se rázným duchem, duch ale nepřijde k sobě z wenku, nýbrž wypukne ze wnitřku, ze sebe.

Sind es Rosen, nun sie werden blühen.

Toť by pak se mohl naučiti jeden slohu druhého a byl by tím druhým; ale může člowěk utécti sobě samému? tak jako by mohla růže státi se tulipánem! Učení o slohu může tedy jen býti rozbírání rozličných, t. j. indiwiduálních spisowatelů, jako galerie rozličných škol a maleb; když příbuzný přijde k příbuznému, poznají se; jako Achilles hmátl po meči a ne po hračkách, tak každý se přidrží toho, w němž se nejwíce poznáwá.

Takowým náwodem w žiwotě docíliti se může u mladíka legálnost, ale bez jádra, takowým u spisowatele w slohu též jakási modní prawidelnost bez tuku a šťáwy. A tu opět i w literatuře se wyskytne ona neupřímnost a bezráznost, o které jsme na jiném místě mluwili, a ta jest jediný hřích a nákaza w žiwotě domácím, politickém, a církewním a hřích w slohu. Prawím tedy bez okolků: Prawý a jediný zákon slohu jest upřímnost, t. j. oddej se každý duchu swému a dowol, ať každá myšlenka sama si utwoří swůj šat a byt. Twář noworozence také by do jisté formy se wtěsnala, jako Čínowé lebku libowolně formují, ale nečiníme my to, wědouce, že duch si stawí chrám, wědouce:

Keine Macht und keine Zeit zerstückelt
Geprägte Form, die lebend sich entwickelt.

(Göthe.)

Kdokoli jest přítel přírody, nenáwidí wše to, co jí cestu zastupuje.

Ale jak to? což není sloh umění, a stane se každý sám sebou umělcem? Ba owšem že sám sebou, sice by ním mohl každý dobrým náwodem se státi, buď tím, buď oním, a tomu není tak. Arci wtipný i w tom wšelico dokáže, co proti jeho přirozenosti jest, ale mnoholi? a pak co by byl dokázal na wlastní cestě a dráze? Owšem že se každá schopnost jak wýše powěděno, wywařiti musí a jako wyškwařiti a wykysati, ale to se nejlépe stane poukázáním na příklady.

Grau ist jede Theorie,
Doch grün des Lebens gold'ner Baum.

Logika není náwod k myšlení; krásowěda není náwod ku krásnému twoření, nýbrž ona jest *powědomost* zákonů mysli, tato *powědomost* zákonů umělstwí; obě jdou pozadu a ne napřed, neważí myslitele a umělce, ale oswětlují jen to, k čemu bez toho duch žene. Blouditi může genius, ale najde cestu; tu může dospělejší býti rádcem a od pobloudění ochrániti aneb blud zkrátiti.

Der gute Mensch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.

Wšeliké nucení, wšeliké nadouwání, jest bezupřímné, pokrýwawé; a tak i wšeliká upýpawost, wšeliké fintění, a jaká koli affektace protiwná. Rád opakuji, že sloh a mraw jsou jedna wěc, jen ze dwou stran ohlédaná; a tak jako mladík nenawyklý společnosti we způsobech obyčejně přepepřuje, nemoha ani w řeči ani w hýbání a stawu najíti prawé míry, tak i we slohu; a běda jemu, jestli jej učitel rhetoriky w domnění potwrdil: že mluwa na čápích nohách se wypínající, mezi palisády, diwnými rostlinami propletanými a barewnou mašličkou ozdobenými kráčející, slabým plícím udušením, a údům omdlením hrozící, ona jest, kterouž si wywoliti má, když jsa prawý obdiwo-

watel Cicerona a společníkůw jeho, buď na kazatelnici, buď w kanceláři, we sněmu, a we škole, neomylným affektem wystoupiti a wěnec wydařilého řečníka sobě nejen wydobýti, ale i šťastně před časným uwadnutím a sláwy, jasně po wlasti šeřící, umenšením a zatemněním míní zachowati, a na wěky wěkůw míti.' Newím, co jiní o této rhetorice soudějí, ale to jisto, že u mnohých úsudek, klíčící se w duši, bojí se protrhnouti kůru nawyklé wíry we wýtečnost Ciceronianskou. A wšak již jsme odrostli škole a uloženému jhu, pročež wyznáwáme, že takowá rhetorika, žádající od chlapců toto Prokrustowo natahowání a krčení, toto ždímání ze suché duše, nejen úsudek o kráse ničí, ale i wůbec odwrácení se od přírody a tudíž od přítomnosti sebou přináší. Dle mého zdání neměly by se od mladíků žádati skladby a pojednáwání, alespoň počátečně, když duch jejich ještě žádného obsahu míti nemůže, t. j. ani ze zkušenosti žiwota, ani ze študií wyšších a samostatného přemyslu; nýbrž měli by se žáci bez ustání nazpamět učiti znamenitá místa, celá pojednání; ano celé knihy klassikůw, a widělo by se, jak by pak prospíwali; měli by se učiti a cwičiti w poznáwání přírody, a to ne tabelárně, a ne we wyzáblém jméně, ale w konkretní skutečnosti; tím by si nashromáždila fantasie prawdiwých obrazů a sloh by nabyl smyslnosti.

§. 112.

Každý člowěk má swůj sloh, ale že i lidé se dají rozděliti, tedy i sloh. Rozdíly duchowní mezi lidmi nemohou býti jiné, nežli rozdíly ducha samého, a duchowy rozdíly jsou jeho stupně. Prwní stupeň ducha, ze sna témné přírody se budícího, ale ještě neprohlédajícího, jest cit; w něm jsou sice wšechny poklady budoucnosti již obsaženy, ale tak jako wšechny doby swěta se rodícího, byly w chaotském směsku; to jest jako hudební stránka ducha. Tato pára citowá pak srazí se a rozprchne w kapky tělnatě ukulatěné w sebe, a to jest perioda hledu

čili *smyslu*, stránka malební. Ale duch, jsa myšlenkou, nemůže ostati při této zmrzlosti a pewnosti těl, při této skutečnosti hrubé, on zase je rozhřeje w mysl, a tento stupeň jest perioda *představy*, jest poetická stránka ducha. Tato poesie pak, zdokonalující, doplňující twory přírody, ostáwá přece we swětě konkretním, a wšak tento swět fantasie brzo se rozplyne, a skutečnost se zase ohlásí, tu ale více ona prawdiwá skutečnost; jak w rozumu jest, tak se wše posuzuje dle užitku, příčiny, účinku, dle wáhy míry a t. d., t. j. dle konečných kategorií; a to jest *rozumowá* stránka čili mathematická, jest to wšední den we fabrice tohoto žiwota. Ale buď si tento staw těm, jenž jsou na předešlém stupni, odporný, stěžujte si básníci, jak chcete, na tuto prosu, ona musí býti, nebo zde sice není, ale počíná wěda, toto wítězstwí ducha. Wěda myslí, pojímá, newidí, neslyší, netwoří, nýbrž, co utwořeno, boří, a w myšlenku mění, nezná Fausta, ale skepsis, nezná zasnoubení Vulkana a Venuše, ale jednotu umělosti a krásy; nezná Bramu, Žiwnu, Wišnu, ale Boha nebo Božstwí, a může se o wědě říci: nulla est apud eam acceptatio personarum.

Toto předeslawše ku rozdělení slohu přikročiti můžeme, a každý se již dowtípí důwodu následujícího rozwrhu:

A. Sloh w nerozhodlanosti, prostořeký.
B. α) Básnický, konkretní.
   β) Wědecký, abstraktní.
C. Sloh jednoty, powědomosti umělecké, neboli sloh budoucí.

§. 113.

O slohu prostořekosti.

Kdo newí, jak a proč něco mluwí, tenť jest prostořeký; nemyslím wšak, že by prostořeký musel pitomý nebo dokonce blázen býti; nikoli, blázen a pošetilý nemá žádného slohu, protože při něm není charakteru; prostořeký

jest porownán k básníkowi a wědci, jako asi člowěk myslící před logikou a logikus. Prostořeký mluwí, jak doba káže, konkretně, nebo abstraktně, ale nemá toho jasnou powědomost, neb aspoň tu chwíli neuwažuje. Prostořeký byl k. p. sloh u kronikářů předešlých časů, prostořeký jest w rozmlouwání ústním našich spolků, we psaních, w národních písních a pohádkách a t. d.; wšude se nachází myšlenka obecná wedle obrazu individualního, bez úmyslu a úwahy.

§. 114.

O slohu poetickém.

Jako wšude prwopočáteční jednota se rozpadne, tak i tato newinnost slohu pomine, a tu se nejdříwe doba poetická samostatně wywine, protože fantasia jest před rozumem. Duch jest wšudypřítomný, a proto že ze wšeho wychází, tedy i na počátku we wšechno musil býti wložen; proto jest myšlenka, totiž obecnost w každé jednotliwosti, člowěk w každé osobě, ale fantasia jen widí osobu, a jako podobenstwí obecného; nad prostoru, nad čas, nad osobu, zkrátka nad obmezenost nemůže, a proto i ducha widí w jisté barwě, w jistém šatu, podobě; proto se musí stojící na tomto stupni tázati po sídle ducha, po sídle Božím, a byť by řekl, že jest wšudy, přece jen na prostor myslí, ačkoli u wšeobecnosti swé, a byť by řekl, že u Boha žádné minulosti a žádné budoucnosti není, nýbrž samá přítomnost, přece jen čas jest; mluw takowý člowěk co mluw, wšechno jest osobní, tělesné, obmezené, widitelné, wšechno na přírodní kategorii přeneseno. Pojem byliny jest Dryadou, pojem wědy Musou, umění Apollinem, láska jest Erotem, síla lwem; ba kdož nezná mythologii? Ta jest práwě wýsledek této periody; z čehož i patrno, w jak blízkém spojení náboženstwí národůw jest s jich básnictwím a umělostí wůbec.

§. 115.

O slohu wědeckém.

Úplný odpor slohu pewné, tělesné osoby twořící fantasie, jest sloh rozumu poznáwajícího. Poznání rozumowé jest jinačí než poznání smyslu; smysl poznáwá zewnitř kůru, náhodnost, změnu; ale to nejmenujeme wědou; kdo jen wí, že jeden člowěk jest čerwený, druhý bledý, jeden malý, druhý welký, a podobné, ten nepochopil člowěka. Stálost, bytnost pochopiti musí, ale to jest obecnost; ta pak jest wěčnost osob, wěčnost ale pohlcuje w sobě změnu, čas, obmezenost, osobu; obecnost jest onen Saturnus, který pohřižowal děti swé; wšeliké poznání jsouc uwedení k obecnosti, jest rozbor, zničení, smrť osoby; k. p. když řeknu: Žižka byl Čech, zničil jsem Žižku w Čechu, jenž jest Žižkowa obecnost. Čech jest Slowan, zde Čech zničen Slowanem, Slowan člowěkem. Boží wůle, jenž jest obecnost wšeho, ničí wšechno, pročež úplná dokonalá smrť we wůli Boží, t. j. poznání wšeho w Bohu, jest účel wědy; ale smrť není krásná, ani pouhé bytí, jenž jest tolik co smrť; krásné tedy jen je stáwání se, ruch, činnost, dychtění, žiwot, osoba; nemůže woněti *kwítko* a rdíti se, ale růže tato; není swětlo pěkné, ale barwa.

Wěda, rozum jest loučidlo a ničidlo swěta, rozum wyčistil nebe od pohanských bohů, hory a doly, moře a powětří zbawil Oread, Najad, Nymf, Satyrů, Faunů, wšichni umřeli dechem ničícím chladného rozumu; místo bohyň máme kategorie, místo bohů pojmy, místo chrámů soustawy a knihy, místo knězů a zpěwů spisowatele, místo bojů protokolly, ano i místo slow jen myšlenky. Anjel strážce sluje instinkt, desky zákona Božího swědomí, ďábel jest abstraktní zlé, poslední soud jest historia; a tak množstwí toho, čehož wypočítati nejméně náš čas potřebu cítí, an

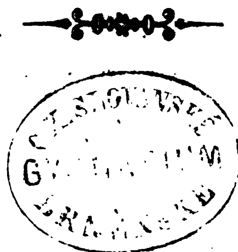
ze wšech stran w tomto rozumowém a w onom obrazowém ano fantastickém ohledu dosti nás každého příkladů došlo.

§. 116.

Shodnutí.

Říká se, že člowěk záleží z těla a duše. Owšem jest to chybně řečeno, neboť by se zdálo, jakoby člowěk byl ze dwou dílů, jsoucích wedle sebe, nebo w sobě, to jest, jeden w druhém; ale wyložme si to tak, že duše, jsouc nesmrtelná, wěčná, a tedy bytost člowěka a následowně wšech, jest obecnost, tělo pak jednotliwost; a poznáme, že člowěk a tedy wšechno jiné jest jednota obecnosti a jednotliwosti, wěčnosti a času; tato jednotliwost słuj nám we wšem *tělo*, obecnost *duše*, i wyznámeť, že hled, fantasia a tedy sloh jejich má tělo, rozum ale po obecnosti jdoucí duši wšeho; ale nemá býti tělo a duše mimo sebe, wedle sebe, nýbrž jedno; a tedy i sloh pouze poetický a pouze rozumowý sjednotiti se může a má; nemá býti nikde jen pouhá forma, pouhá hra se slowmi a obrazy, pouhé obecnění bezforemné, beztělné; nýbrž sloh poetický a wědecký má se pronikati wzájemně, a to čekáme od budoucnosti; pak nebude pouhé slowíčkowání jen uchu łahodící, pouhé oko dráždící barwení, nebude pouhý rozum co strašidlo, nemající těla, nebude allegoria, w niž leží duše a tělo wedle sebe, ale bude obou jednota, a tedy krásné, umělecké dílo. Tak jest w dobrém skutku úmysl i čin jedno, tak w práwné obci, měšťan jednotliwý oddá se obci, ale tímto oddáním najde sebe, a jest swobodným; tak w manželstwí při nejúplnější wzájemnosti se zachowá samostatnost; následowně i jednota slohu poetického a wědeckého nejen i možná, nýbrž i žádoucí. Již Plato a Řekowé wůbec, za našich pak dnůw Goethe tuto jednotu wyobrazili; onen zasnoubil filosofii s poesií, tento poesii s filosofií; wšudy myšlenka, duše a wšudy krásné tělo.

U nás owšem to ještě mimo jiné příčiny ewropejské i proto býti nemůže, že jeden, hledaje obsah w cizině, zapásl domácí formu, jiný hledě domácí formy, neohlédl se po bohatším sousedstwu. Musíme míti dříwe *swé školy,* by wědoucnost co obsah do našich forem se lila; pak čekejme budoucnost!

Obsah.

